

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ وَعَجِّلْ فَرَجَهُمْ

علوم و معارف قرآنی (۱)

رشته علوم و معارف اسلامی

پایه دهم

دوره دوم متوسطه

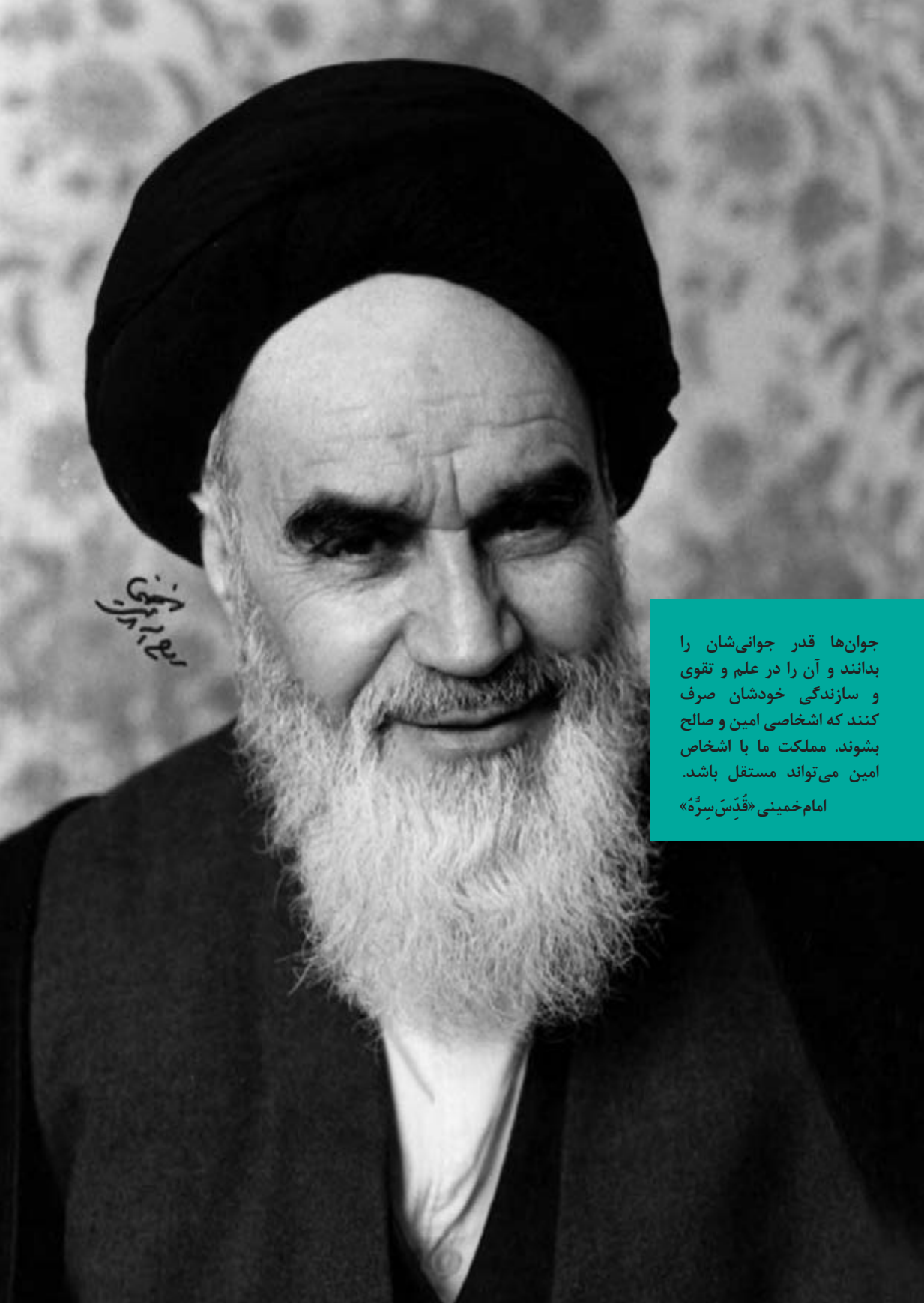

وزارت آموزش و پرورش سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی

نام کتاب:	علوم و معارف قرآنی (۱) - پایه دهم دوره دوم متوسطه - ۱۱۰۲۳۴
پدیدآورنده:	سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی
مدیریت برنامه‌ریزی درسی و تألیف:	دفتر تألیف کتاب‌های درسی عمومی و متوسطه نظری
شناسه افزوده برنامه‌ریزی و تألیف:	سید مهدی سیف، سید محمد دلبری، رضا نباتی، پرویز آزادی و داوود بهرامسری (اعضای شورای برنامه‌ریزی)
مدیریت آماده‌سازی هنری:	حمیدرضا تمدن و سید سجاد طباطبایی‌نژاد (اعضای گروه تألیف)
شناسه افزوده آماده‌سازی:	اداره کل نظارت بر نشر و توزیع مواد آموزشی
نشانی سازمان:	احمدرضا امینی (مدیر امور فنی و چاپ) - محمد مهدی ذبیحی (مدیر هنری، طراح جلد و صفحه‌آرا) - بهناز بهبود، سیما لطفی، پری ایلخانی‌زاده، زینت بهشتی شیرازی، حمید ثابت کلاچاهی و مریم دهقان‌زاده (امور آماده‌سازی)
ناشر:	تهران: خیابان ایرانشهر شمالی - ساختمان شماره ۴ آموزش و پرورش (شهید موسوی) تلفن: ۸۸۸۳۱۱۶۱-۹، دورنگار: ۸۸۳۰۹۲۶۶، کد پستی: ۱۵۸۴۷۴۷۳۵۹ وبگاه: www.chap.sch.ir و www.irtextbook.ir
چاپخانه:	شرکت چاپ و نشر کتاب‌های درسی ایران تهران: جاده مخصوص کرج - خیابان ۶۱ (داروپخش) تلفن: ۴۴۹۸۵۱۶۱-۵، دورنگار: ۴۴۹۸۵۱۶۰ صندوق پستی: ۳۷۵۱۵-۱۳۹
سال انتشار و نوبت چاپ:	شرکت چاپ و نشر کتاب‌های درسی ایران «سهامی خاص» چاپ ششم ۱۴۰۰

شابک ۹۷۸-۹۶۴-۰۵-۲۶۵۹-۰

ISBN: 978-964-05-2659-0

روح‌القدس

جوان‌ها قدر جوانی‌شان را
بدانند و آن را در علم و تقوی
و سازندگی خودشان صرف
کنند که اشخاصی امین و صالح
بشوند. مملکت ما با اشخاص
امین می‌تواند مستقل باشد.
امام خمینی «قُدَسِ سرُّه»

کلیه حقوق مادی و معنوی این کتاب متعلق به سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی وزارت آموزش و پرورش است و هرگونه استفاده از کتاب و اجزای آن به صورت چاپی و الکترونیکی و ارائه در پایگاه‌های مجازی، نمایش، اقتباس، تلخیص، تبدیل، ترجمه، عکس‌برداری، نقاشی، تهیه فیلم و تکثیر به هر شکل و نوع، بدون کسب مجوز از این سازمان ممنوع است و متخلفان تحت پیگرد قانونی قرار می‌گیرند.

محتوای این کتاب تا پایان سال تحصیلی ۱۴۰۲ - ۱۴۰۱ تغییر نخواهد کرد.

درس ۱

- ۱ قرائت آیات ۱۷۷ تا ۱۸۶ سوره بقره ۱۶
- ۲ تجوید قرائت : قرائت زیبا ۱۸
- ۳ علوم قرآنی : صفات قرآن ۱۹
- ۴ حفظ نور : سوره ضحیٰ ۲۲

درس ۲

- ۱ قرائت آیات ۵۴ تا ۷۰ سوره یونس ۲۶
- ۲ تجوید قرائت : یادآوری تلفظ حروف خاص (۱) ۲۸
- ۳ علوم قرآنی : قرآن و اهل بیت (ع) ۲۹
- ۴ حفظ نور : سوره طارق ۳۲

درس ۳

- ۱ قرائت آیات ۲۱ تا ۴۳ سوره فرقان ۳۶
- ۲ تجوید قرائت : یادآوری تلفظ حروف خاص (۲) ۳۸
- ۳ علوم قرآنی : نزول قرآن ۴۰
- ۴ حفظ نور : سوره بلد ۴۲

درس ۴

- ۱ قرائت آیات سوره انسان ۴۶
- ۲ تجوید قرائت : قواعد نون ساکن ۴۸
- ۳ علوم قرآنی : اسباب نزول ۴۹
- ۴ حفظ نور : سوره غاشیه ۵۲

درس ۵

- ۱ قرائت آیات ۳۶ تا ۵۰ سورة احزاب ۵۶
- ۲ تجوید قرائت : فصاحت لفظ جلاله «الله» ۵۸
- ۳ علوم قرآنی : آیات و سوره های مکی و مدنی ۵۹
- ۴ حفظ نور : سورة تکاثر ۶۲

درس ۶

- ۱ قرائت آیات ۱ تا ۴۸ سورة قلم ۶۶
- ۲ تجوید قرائت : موارد درشت و نازک تلفظ کردن حرف «راء» ۶۸
- ۳ علوم قرآنی : کتابت قرآن ۷۰
- ۴ حفظ نور : سورة قارعه ۷۲

درس ۷

- ۱ قرائت آیات ۱۰۵ تا ۱۱۱ سورة اسراء و ۱ تا ۱۵ سورة كهف ۷۶
- ۲ تجوید قرائت : وقف و ابتدا (۱) ۷۸
- ۳ علوم قرآنی : زبان قرآن ۸۰
- ۴ حفظ نور : سورة عادیات ۸۲

درس ۸

- ۱ قرائت آیات ۱ تا ۳۸ سورة قمر ۸۶
- ۲ تجوید قرائت : وقف و ابتدا (۲) ۸۸
- ۳ علوم قرآنی : قابل فهم بودن قرآن ۹۰
- ۴ حفظ نور : سورة زلزله (زلزال) ۹۲

درس ۹

- ۱ قرائت آیات ۵۶ تا ۷۷ سورة فرقان ۹۶
- ۲ تجوید قرائت : فصاحت حرکات ۹۸
- ۳ علوم قرآنی : انس با قرآن کریم ۹۹
- ۴ حفظ نور : سورة لیل ۱۰۲

درس ۱۰

- ۱ قرائت آیات ۱۸ تا ۳۸ سورة اسراء ۱۰۶
- ۲ تجوید قرائت : فصاحت الف ۱۰۸
- ۳ علوم قرآنی : زبان هدایتی قرآن (۱) : «تمثیل» ۱۰۹
- ۴ حفظ نور : سورة تکویر ۱۱۲

درس ۱۱

- ۱ قرائت آیات ۲۱ تا ۳۴ سورة احزاب ۱۱۶
- ۲ تجوید قرائت : بیان زیبای حروف ساکن (قلقله) ۱۱۸
- ۳ علوم قرآنی : زبان هدایتی قرآن (۲) : «الگو سازی» ۱۱۹
- ۴ حفظ نور : سورة انفطار ۱۲۲

درس ۱۲

- ۱ قرائت آیات ۱۶۴ تا ۱۷۸ سورة آل عمران ۱۲۶
- ۲ تجوید قرائت : روش های قرائت قرآن کریم ۱۲۸
- ۳ علوم قرآنی : «تفسیر» ۱۳۰
- ۴ حفظ نور : سورة اعلی ۱۳۴

سخنی با دبیر محترم

پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله :

إِنَّ هَذَا الْقُرْآنَ مَأْدَبَةُ اللَّهِ، فَتَعَلَّمُوا مَأْدَبَتَهُ مَا اسْتَطَعْتُمْ

این قرآن ادبستان خداوند است،

پس تا آنجا که می توانید از این ادبستان بیاموزید.

مجمع البیان ۱۶/۱

همکار گرامی؛

قرآن کریم، بهترین راهنمای زندگی انسان است و همه آن ها را به سوی سعادت حقیقی و بهشت برین الهی هدایت می کند. از این رو شایسته است ما مسلمانان در حد توان بکوشیم تا در پیشگاه این کتاب الهی حضور یابیم و برنامه زندگی خود را از آن دریافت نماییم.

حضور در محضر قرآن حکیم و انس با آن، دو گام اساسی دارد :

گام اول : انس با قرآن کریم

خواندن مستمر قرآن کریم و یادگیری قواعد روخوانی و روان خوانی اولین گام است. توجه و تأکید بر داشتن برنامه ریزی برای قرائت روزانه قرآن کریم و حفظ سوره های آن نقش تعیین کننده ای در تحقق این هدف دارد.

تذکر : هر چند این مرحله اهمیت بسیاری دارد و کسی که روزانه قرآن قرائت می کند، به مرحله ای از انس با قرآن رسیده است، اما نباید در این مرحله متوقف شده و به آن کفایت کند.

گام دوم : تدبیر در آیات الهی

مرحله پس از قرائت، تفکر در آیات الهی است، زیرا قدم گذاشتن در مسیر سعادت جز با ژرف اندیشی در آیات و استخراج نکات هدایتی آن به دست نمی آید. تفکر و تدبیر در آیات الهی، مهم ترین نقش در تقویت مرحله اول یعنی انس با قرآن کریم را دارد.

xxx

کتابی که در پیش رو دارید در راستای دستیابی به این دو گام اساسی تألیف شده است.

بر همین اساس، هر درس از دروس این کتاب، از چهار بخش تشکیل شده است، که سه بخش آن مربوط به گام اول و بخش چهارم مربوط به گام دوم است.

الف - قواعد روان خوانی و تجوید :

دانش آموزان در سال های گذشته با قواعد روخوانی و روان خوانی قرآن، مانند تلفظ صحیح حروف و حرکات، وقف و علائم آن، الف وصل و... آشنا شده اند. در این کتاب، با برخی دیگر از قواعد روان خوانی و تجوید آشنا می شوند. البته با بیانی ساده و متناسب با نیاز دانش آموزان در رشته علوم و معارف اسلامی.

ب - تمرین روان خوانی :

در ابتدای هر درس، دو صفحه از آیات مرتبط با مطالب درس آمده است. هدف از آوردن آن، تقویت مهارت خواندن، تقویت انس با قرآن کریم و نیز تمرین قواعد تجویدی است. دانش آموزان پیش از آغاز درس به منظور ارزشیابی تشخیصی و پس از آموختن قواعد، به منظور ارزشیابی تکوینی از سوی دبیر، آیات را قرائت می نمایند.

ج - حفظ سوره های کوتاه :

در انتهای هر درس، بخشی با عنوان « حفظ نور » ارائه شده است. در این بخش، حفظ سوره های کوتاه جزء سی ام قرآن کریم تمرین می شود. هر چند ممکن است تعدادی از دانش آموزان این سوره ها را از قبل، حفظ باشند، اما دبیر محترم، همه دانش آموزان را به حفظ این سوره ها تشویق و ترغیب می نماید.

د - مباحث علوم قرآنی :

این بخش به منظور آشنایی بیشتر دانش آموزان با قرآن کریم آورده شده است. مباحث علوم قرآنی در هر درس، از مقدمات تفکر و ژرف اندیشی در آیات و حرکت در راستای گام دوم انس با قرآن، طراحی شده است. آشنایی با این علوم، زمینه تفکر دقیق تر و عمیق تر در آیات را فراهم آورده و در گام های بعدی، دانش آموزان را با علوم مورد نیاز تفسیر قرآن آشنا می نماید.

این موضوعات از میان انبوهی از موضوعات علوم قرآنی با سیر مشخص و متناسب با نیاز و قدرت فهم دانش آموزان انتخاب شده است. در این مباحث، ابتدا قرآن از زبان خود قرآن سپس

حضرت علی (علیه السلام) معرفی می‌گردد. سپس علوم مرتبط به نزول قرآن و نیز قابل فهم بودن قرآن نازل شده مورد توجه قرار گرفته و در پایان بهره‌مندی از جنبه‌های هدایتی آیات در نتیجه فهم قرآن و انس با آن مورد بررسی قرار گرفته است.

xxx

روش تدریس

برای تدریس هر درس، دو هفته آموزشی در نظر گرفته شده است.

هفته اول

آموزش و تمرین قرائت

دانش آموزان در ابتدای زنگ، آیات درس را به ترتیب قرائت می‌کنند. دبیر محترم در این مرحله سه وظیفه را بر عهده دارد :

۱ رفع اشکالات روان‌خوانی و قرائت

۲ آموزش ضمنی قاعده درس

۳ تبیین مباحث بخش قواعد تجویدی (البته به اختصار و در حد ضرورت)

تذکر : در این مرحله، تلاش می‌شود تا هر یک از دانش‌آموزان به طور متوسط حدود سه تا چهار جمله از آیات درس را بخوانند. سعی شود تا در هر جلسه به همه دانش‌آموزان نوبت برسد. مناسب است به منظور انس بیش‌تر دانش‌آموزان با مصحف شریف، در صورت امکان از قرآن کامل نیز استفاده شود.

هفته دوم

این جلسه دارای سه بخش است :

الف - پرسش آیات درس (۲۵ دقیقه)

با توجه به این که در پایه‌های بالاتر به موضوع آموزش تجوید به این اندازه توجه نمی‌شود، لذا آموزش قواعد تجویدی و روان‌خوانی آیات در این کتاب از اهمیت بسیاری برخوردار است.

ب - آموزش مباحث علوم قرآنی (۲۵ دقیقه)

این بخش با طرح موضوع از سوی معلم و بحث و گفت و گوی کلاسی با دانش‌آموزان ادامه

می یابد. دقت شود تا اولاً مباحث طولانی و از حوصله دانش آموزان خارج نشود. و ثانیاً چارچوب بحث در حد مباحث کتاب رعایت شود. پرسش از این مباحث در جلسه بعد در برنامه قرار گیرد.

ج - حفظ سوره های کوتاه (۳۰ دقیقه)

مراحل آموزش :

- ۱ ابتدا صحت قرائت آیات آموزش داده می شود. برای این کار می توانید از قرائت آیات که به صورت ترتیل و یا تحقیق آموزشی در دسترس شماست استفاده کنید.
- ۲ درباره سوره، اطلاعات اجمالی ارائه می شود. (مانند نام سوره، تعداد آیات، شأن نزول و ...)
- ۳ ترجمه سوره توسط دانش آموزان خوانده می شود.
- ۴ معلم به دانش آموزان فرصت کوتاهی می دهد تا سوره (و یا بخشی از آن) را در کلاس حفظ کنند.

- ۵ ابتدا از دانش آموزان داوطلب سپس از سایر دانش آموزان پرسیده می شود.
- ۶ در صورت نیاز دانش آموزان می توانند به متن نگاه کنند و از روی کتاب بخوانند.
- ۷ معلم متناسب با حجم سوره های مشخص شده زمانی را برای حفظ کامل آنها مشخص نماید. حفظ قرآن یک امر تدریجی است و در طول هفته و به مرور اتفاق می افتد. همچنین با توجه به تفاوت های فردی دانش آموزان از سخت گیری در حفظ قرآن پرهیز شود؛ و بیشتر به تشویق و ترغیب دانش آموزان همت نمایید.

پیشنهاد : برای کاربردی کردن حفظ قرآن مناسب است دانش آموزان را به خواندن این سوره ها در نماز تشویق کنیم.

xxx

ارزشیابی پیشرفت تحصیلی

نحوه زمان بندی و میزان اهمیت اجزای ارائه شده در هر درس، در ارتباط مستقیم با توزیع نمرات مربوط به هر قسمت در ارزشیابی مستمر و پایانی خواهد بود. بر این اساس، ارزشیابی

مستمر و پایانی به شرح زیر است :

الف - ارزشیابی مستمر؛

شامل :

- ۱ قرائت روان آیات درس، با رعایت دقیق قواعد تجویدی (۸ نمره)
- ۲ فعالیت‌های کلاسی بخش قواعد (۲ نمره)
- ۳ مباحث علوم قرآنی (۳ نمره)
- ۴ انجام فعالیت‌های کلاسی بخش علوم قرآنی (۳ نمره)
- ۵ حفظ سوره‌های منتخب (۴ نمره)

ب - ارزشیابی پایانی :

این ارزشیابی در پایان هر نیمسال و در سه بخش انجام می‌شود :

- ۱ آزمون شفاهی از قرائت روان آیات قرآن با رعایت قواعد تجویدی (۱۰ نمره)
- ۲ آزمون شفاهی از حفظ سوره‌های منتخب از جزء سی‌ام (۴ نمره)
- ۳ آزمون کتبی از مجموعه مباحث علوم قرآنی (۶ نمره)

نکته : برای هر نیمسال تحصیلی، شش درس در نظر گرفته شده است. در نیمسال اول، شش درس اول و در نیمسال دوم، شش درس بعدی مورد ارزشیابی قرار می‌گیرد.

دانش آموز عزیز سلام،

ورود شما را به دوره دوم متوسطه خیرمقدم می‌گوییم و بسیار خرسندیم که رشته علوم و معارف اسلامی را برای تحصیل انتخاب کرده‌اید.

و امیدواریم که در طول سال‌های تحصیل در این رشته با یادگیری علوم اسلامی، زمینه تهذیب و تزکیه خود و جامعه را بیش از پیش، فراهم آورید.

یکی از مهم‌ترین کتاب‌های این رشته کتاب علوم و معارف قرآنی است. قرآن کریم راهنمای زندگی انسان‌هاست و مردم را به استوارترین راه‌ها هدایت می‌کند. خداوند در این کتاب، سخن گفته و مردم را مخاطب قرار داده است. دوره نوجوانی و جوانی بهترین دوره برای توجه به سخنان خداست.

امام صادق علیه السلام می‌فرماید :

«هر جوان مؤمنی که قرآن بخواند، قرآن با گوشت و خونس درمی‌آمیزد و خداوند او را با فرشتگان بزرگوار که نویسندگان و حاملان قرآن‌اند، همنشین می‌کند. قرآن نیز در قیامت نگهبان او خواهد بود».

مستدرک الوسایل، ج ۴، ص ۲۷۹

برای بهره‌مندی از هدایت‌های قرآن، ضروری است مهارت استفاده از قرآن را به دست آوریم. این کتاب «علوم و معارف قرآنی» سعی دارد تا توانایی‌های شما را در مهارت قرائت قرآن، افزایش دهد. زمینه حفظ بخشی از آن را برایتان فراهم سازد و برخی از علوم را که به شما در فهم قرآن کمک می‌نماید، ارائه دهد.

امیدواریم که با همت خود و با توکل به خدا و استفاده از رهنمودهای اساتید خود، در این مسیر موفق باشید.

درس اول

شامل:

- ۱ قرائت آیات ۱۷۷ تا ۱۸۶ سوره بقره
- ۲ تجوید قرائت : قرائت زیبا
- ۳ علوم قرآنی : صفات قرآن
- ۴ حفظ نور : سورة ضحیٰ

لَيْسَ الْبِرَّ أَنْ تُوَلُّوا وُجُوهَكُمْ قِبَلَ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ
 وَلَكِنَّ الْبِرَّ مَنْ ءَامَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَالْمَلَائِكَةِ وَالْكِتَابِ
 وَالنَّبِيِّينَ وَءَاتَى الْمَالَ عَلَى حُبِّهِ ذَوِي الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ
 وَالْمَسْكِينِ وَابْنَ السَّبِيلِ وَالسَّائِلِينَ وَفِي الرِّقَابِ وَأَقَامَ
 الصَّلَاةَ وَءَاتَى الزَّكَاةَ وَالْمُوفُونَ بِعَهْدِهِمْ إِذَا عَاهَدُوا
 وَالصَّابِرِينَ فِي الْبَأْسَاءِ وَالصَّرَاءِ وَحِينَ الْبَأْسِ أُولَٰئِكَ الَّذِينَ
 صَدَقُوا وَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُتَّقُونَ ﴿١٧٧﴾ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا كُتِبَ
 عَلَيْكُمُ الْقِصَاصُ فِي الْقَتْلِ الْحُرُّ بِالْحُرِّ وَالْعَبْدُ بِالْعَبْدِ وَالْأُنثَىٰ
 بِالْأُنثَىٰ فَمَنْ عُفِيَ لَهُ مِنْ أَخِيهِ شَيْءٌ فَاتَّبِعْهُ بِالْمَعْرُوفِ وَأَدِّهِ
 إِلَيْهِ بِإِحْسَانٍ ذَلِكَ تَخْفِيفٌ مِنْ رَبِّكُمْ وَرَحْمَةٌ فَمَنْ اعْتَدَىٰ
 بَعْدَ ذَلِكَ فَلَهُ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿١٧٨﴾ وَلَكُمْ فِي الْقِصَاصِ حَيَاةٌ
 يَا أُولِيَ الْأَلْبَابِ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ ﴿١٧٩﴾ كُتِبَ عَلَيْكُمْ إِذَا حَضَرَ
 أَحَدَكُمُ الْمَوْتُ إِنْ تَرَكَ خَيْرًا الْوَصِيَّةُ لِلْوَالِدَيْنِ وَالْأَقْرَبِينَ
 بِالْمَعْرُوفِ حَقًّا عَلَى الْمُتَّقِينَ ﴿١٨٠﴾ فَمَنْ بَدَّلَهُ بَعْدَ مَا سَمِعَهُ
 فَإِنَّمَا إِثْمُهُ عَلَى الَّذِينَ يُبَدِّلُونَهُ إِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿١٨١﴾

فَمَنْ خَافَ مِنْ مَوْصٍ جَنَفًا أَوْ إِثْمًا فَأَصْلَحَ بَيْنَهُمْ فَلَا إِثْمَ
عَلَيْهِ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿١٨٢﴾ يَأَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا كُتِبَ
عَلَيْكُمْ الصِّيَامُ كَمَا كُتِبَ عَلَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ
لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ ﴿١٨٣﴾ أَيَّامًا مَعْدُودَاتٍ فَمَنْ كَانَ مِنْكُمْ
مَرِيضًا أَوْ عَلَى سَفَرٍ فَعِدَّةٌ مِنْ أَيَّامٍ أُخَرَ وَعَلَى الَّذِينَ
يُطِيقُونَهُ فِدْيَةٌ طَعَامُ مِسْكِينٍ فَمَنْ تَطَوَّعَ خَيْرًا فَهُوَ
خَيْرٌ لَهُمْ وَأَنْ تَصُومُوا خَيْرٌ لَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿١٨٤﴾
شَهْرُ رَمَضَانَ الَّذِي أُنْزِلَ فِيهِ الْقُرْءَانُ هُدًى لِلنَّاسِ
وَبَيِّنَاتٍ مِنَ الْهُدَى وَالْفُرْقَانِ فَمَنْ شَهِدَ مِنْكُمُ الشَّهْرَ
فَلْيَصُومْهُ وَمَنْ كَانَ مَرِيضًا أَوْ عَلَى سَفَرٍ فَعِدَّةٌ مِنْ
أَيَّامٍ أُخَرَ يُرِيدُ اللَّهُ بِكُمُ الْيُسْرَ وَلَا يُرِيدُ بِكُمُ
الْعُسْرَ وَلِتُكْمِلُوا الْعِدَّةَ وَلِتُكَبِّرُوا اللَّهَ عَلَى مَا
هَدَاكُمْ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿١٨٥﴾ وَإِذَا سَأَلَكَ
عِبَادِي عَنِّي فَإِنِّي قَرِيبٌ أُجِيبُ دَعْوَةَ الدَّاعِ إِذَا دَعَانِ
فَلْيَسْتَجِيبُوا لِي وَلْيُؤْمِنُوا بِي لَعَلَّهُمْ يَرْشُدُونَ ﴿١٨٦﴾

امام علی علیه السلام:

و تَعَلَّمُوا الْقُرْآنَ، فَإِنَّهُ أَحْسَنُ الْحَدِيثِ، وَ تَفَقَّهُوا فِيهِ،
فَإِنَّهُ رِيْعُ الْقُلُوبِ، وَاسْتَشْفُوا بِنُورِهِ، فَإِنَّهُ شِفَاءُ الصُّدُورِ،
وَ أَحْسِنُوا تِلَاوَتَهُ، فَإِنَّهُ أَنْفَعُ الْقَصَصِ.

و قرآن را بیاموزید، که آن برترین سخن است، و (مطالب) آن را دقیق بفهمید،
که بهار دل‌ها می‌باشد، و از نور آن طلب شفا (برای امراض ظاهری و باطنی) نمایید، که
شفا بخش دل‌ها است، و آن را خوب و زیبا بخوانید، که مفیدترین قصه‌هاست.

نهج البلاغه فیض الاسلام، خطبه ۱۰۹، بند ۱۳، صفحه ۳۳۹

آنچنان که ملاحظه نمودید در حدیث مذکور، به آموختن قرآن کریم و زیبا (صحیح و فصیح) خواندن آن امر شده است.

اما ممکن است پس از بیان فوق، این سؤال به ذهن برسد که چگونه می‌توانیم تلاوتی صحیح و زیبا داشته باشیم؟ با دنبال نمودن مباحث این کتاب و تمرین مستمر، به این مقصود دست خواهید یافت.

برای دستیابی به قرائت صحیح و زیبا، رعایت شرایط زیر ضروری است:

۱ تلفظ صحیح و فصیح حروف^۱ به ویژه حروف (ث ح ذ ص ض ط ظ ع غ ق) که در سال‌های گذشته با چگونگی تلفظ آنها آشنا شده‌اید.

مقصود از تلفظ صحیح، عدم اشتباه در تلفظ حروف مشابه مانند «ع» و «ق» و مقصود از تلفظ فصیح، بیان حرف به لحن عربی و زیباست.

۲ رعایت وقف و ابتدای صحیح: یعنی خواندن آیات به صورت جمله جمله و پرهیز از توقف در وسط جملات. گاهی عدم رعایت این مورد موجب تغییر معنای آیه خواهد شد.
به رعایت موارد مذکور در اصطلاح، علم تجوید گفته می‌شود و به وسیله آنها می‌توان تلاوت را صحیح و زیبا ساخت^۲.

۱- آنچه که در کتب تجویدی رعایت مخارج و صفات حروف نامیده می‌شود.

۲- این تعریف، دارای ارتباط مستقیم با معنای لغوی تجوید می‌باشد زیرا تجوید در لغت به معنای نیکو ساختن است.

۱- آیات ۱ تا ۹ سورة آل عمران را از صفحه ۵۰ قرآن کامل با رعایت قواعدی که تاکنون آموخته‌اید به صورت آرام و شمرده قرائت کنید.

صفات قرآن

«قرآن»، آخرین کتاب آسمانی است که بر آخرین پیامبر نازل شده است. این کلمه از ریشه «قرء» گرفته شده است و به معنای چیزی است که باید آن را قرائت نمود :

«فَاقْرَءُوا مَا تَيَسَّرَ مِنَ الْقُرْآنِ»

آنچه برای شما میسر است قرآن بخوانید. مزمل/۲۰

قرائت قرآن و انس با آن در بین مسلمانان خیلی بیشتر از خواندن کتاب‌های آسمانی در بین پیروان سایر ادیان است و آن قدر که قرآن خوانده می‌شود، سایر کتب آسمانی قرائت نمی‌شود.

قرآن برای معرفی خود و بیان ویژگی‌های خاصی که دارد، صفت‌ها و عناوین دیگری نیز برای خود بیان کرده است که مطالعه و تفکر در هریک از آنها، ما را با جنبه‌های مختلف این کتاب آسمانی آشنا می‌کند. برخی از مهم‌ترین این عناوین عبارتند از :

کتاب : استفاده از لفظ «کتاب» برای اشاره به کتاب‌های آسمانی، قبل از «قرآن» برای «تورات» و «انجیل» صورت گرفته است و پیروان این کتاب‌های آسمانی با عنوان «اهل کتاب» شناخته می‌شوند.

قرآن از آن جهت که مجموعه قوانین و دستورالعمل‌های نوشته‌شده برای هدایت انسان‌هاست، به‌عنوان «کتاب» مشهور شده است :

«كِتَابٌ أَنْزَلْنَاهُ إِلَيْكَ لِتُخْرِجَ النَّاسَ مِنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ»

کتابی است که آن را به سوی تو نازل کردیم تا مردم را از تاریکی‌ها به سوی

روشنایی بیرون آوری. ابراهیم ۱/

ذکر : کلمه «ذکر»، به معنای «یادآوری» است. انسان اگرچه به‌صورت فطری، به سوی خداوند و نیکی‌ها گرایش دارد و آنها را می‌شناسد، ولی گاه با مشغول‌شدن به ظواهر زندگی و غرق‌شدن در آن، از یاد خدا و انجام نیکی‌ها غافل می‌شود که نیاز به تذکر پیدا می‌کند. آیات قرآن از آن جهت که سراسر آن یاد خداست و احکام و معارف الهی را یادآوری می‌کند، به نام «ذکر» معروف شده است :

«إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ»

ما ذکر (قرآن) را نازل کردیم و به‌طور قطع نگهبان آن خواهیم بود. حجر/۹

فُرقان : یکی دیگر از عناوینی که قرآن خود را به آن معرفی می‌کند، «فرقان» می‌باشد. این کلمه به معنای «جداکننده» است.

آیات قرآن با بیان معارف الهی و تکیه بر دلایل روشن، جداکننده حق از باطل، حلال از حرام، صواب از خطا و ویژگی‌های مؤمن از کافر می‌باشد. به این عنوان در برخی آیات اشاره شده است :

«تَبَارَكَ الَّذِي نَزَّلَ الْفُرْقَانَ عَلَى عَبْدِهِ

لِيَكُونَ لِلْعَالَمِينَ نَذِيرًا»

بزرگ و پربرکت است کسی که فرقان (قرآن) را بر بنده‌اش نازل نمود

تا بیم‌دهنده جهانیان باشد. فرقان/۱

نور : «نور»، یکی از صفت‌هایی است که قرآن خود را به آن معرفی نموده است :

«فَأَمِنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَالنَّورِ الَّذِي أَنْزَلْنَا»

به خدا و رسول او و نوری که نازل کرده‌ایم، ایمان بیاورید. تباين / ۸

نور سبب می‌شود که انسان اشیاء را از یکدیگر تمیز و تشخیص بدهد و مسیر حرکت خود را روشن کند. قرآن نیز که خود را به عنوان «نور» معرفی می‌کند، مسیر هدایت انسان‌ها را روشن نموده و ایشان را به سوی بهشت رهنمون می‌شود.

فعالیت کلاسی

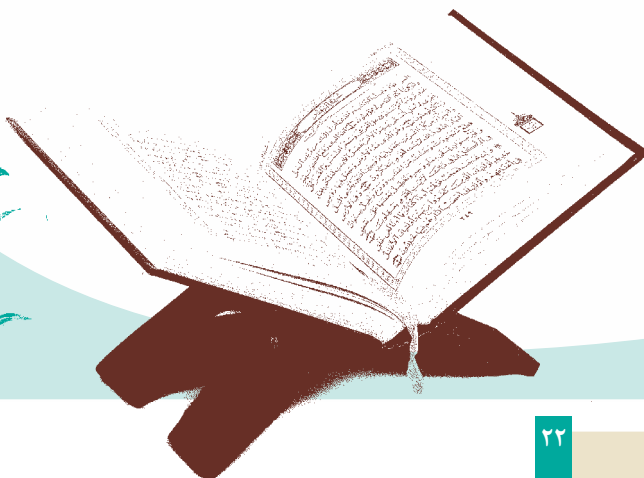
به آیه ۱۷۴ از سوره نساء و آیات اول و دوم از سوره نمل مراجعه کنید و

با توجه به معنای آیات، به این پرسش‌ها پاسخ دهید :

۱- در هر آیه به کدام یک از دیگر صفت‌های قرآن اشاره شده است؟

۲- به نظر شما چرا قرآن در این آیات با این صفت‌ها معرفی شده است؟

آیات شریفه سوره ضحیٰ را بر اساس برنامه پیشنهادی دبیر محترم حفظ کنید.

ترجمه سوره ضحیٰ

به نام خداوند بخشنده بخشایشگر
قسم به روز، در آن زمان که خورشید نورش را بگستراند (۱)
و سوگند به شب در آن هنگام که تاریکی و آرامشش فراگیر شود، (۲)
پروردگارت هرگز تو را وانگذاشته و مورد خشم قرار نداده است! (۳)
و مسلماً آینده برای تو از گذشته بهتر خواهد بود! (۴)
و بزودی پروردگارت آن قدر به تو عطا خواهد کرد که خشنود شوی! (۵)
آیا او تو را یتیم نیافت و پناهت داد؟! (۶)
و تو را راه نیافته دید و هدایت کرد، (۷)
و تو را فقیر یافت و بی‌نیازت نمود، (۸)
حال که چنین است یتیم را تحقیر مکن، (۹)
و سؤال کننده (مادی و معنوی) را از خود مران، (۱۰)
و نعمت‌های پروردگارت را بازگو کن! (و شکرش را بجای آور) (۱۱)

محتوای کلی سوره ضحیٰ

کلمه «ضحیٰ» به معنی گسترش نور آفتاب است.
این سوره، در مکه و اوائل بعثت نازل شده است.
طبق بعضی از روایات مدتی وحی به پیامبر اکرم قطع شده و ایشان بر اثر تأخیر و قطع موقت نزول آیات، ناراحت بودند و این موجب عیب‌جویی مخالفان شده بود؛ تا این که سوره ضحیٰ نازل شد.
این سوره، شامل بشارت به پیامبر صلی‌الله‌علیه و آله است که خدا هرگز او را رها نساخته و نوید می‌دهد که خداوند آنقدر به او عطا خواهد کرد که خشنود شود.
سپس گذشته زندگانی پیامبر را در نظر او مجسم می‌سازد که خداوند چگونه او را همیشه مشمول انواع رحمت خود قرار داده، و در سخت‌ترین لحظات زندگی حمایتش نموده است.
سپس در آخرین آیات به او دستور می‌دهد که (به شکرانه این نعمت‌های بزرگ الهی) با یتیمان و مستمندان مهربانی کند و نعمت خدا را بازگو نماید.

درس دوم

شامل:

- ۱ قرائت آیات ۵۴ تا ۷۰ سوره یونس
- ۲ تجوید قرائت : یادآوری تلفظ حروف خاص (۱)
- ۳ علوم قرآنی : قرآن و اهل بیت (ع)
- ۴ حفظ نور : سوره طارق

وَلَوْ أَنَّ لِكُلِّ نَفْسٍ ظَلَمَتْ مَا فِي الْأَرْضِ لَافْتَدَتْ بِهِ ۖ وَاسْتَروا
النَّدَامَةَ لَمَّا رَأَوُا الْعَذَابَ ۖ وَقُضِيَ بَيْنَهُم بِالْقِسْطِ ۚ وَهُمْ
لَا يُظْلَمُونَ ۝۵۴ ۚ أَلَا إِنَّ لِلَّهِ مَا فِي السَّمُوتِ وَالْأَرْضِ ۚ أَلَا إِنَّ
وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ وَلَكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ۝۵۵ ۚ هُوَ يُحْيِي وَيُمِيتُ
وَالِيهِ تُرْجَعُونَ ۝۵۶ ۚ يَا أَيُّهَا النَّاسُ قَدْ جَاءَ تَكْمُلُ مَوْعِظَةٍ مِنْ
رَبِّكُمْ وَشِفَاءٌ لِمَا فِي الصُّدُورِ وَهُدًى وَرَحْمَةٌ لِلْمُؤْمِنِينَ
۝۵۷ ۚ قُلْ بِفَضْلِ اللَّهِ وَبِرَحْمَتِهِ فَبِذَلِكَ فَلْيَفْرَحُوا هُوَ خَيْرٌ
مِمَّا يَجْمَعُونَ ۝۵۸ ۚ قُلْ أَرَأَيْتُمْ مَا أَنْزَلَ اللَّهُ لَكُمْ مِنْ رِزْقٍ
فَجَعَلْتُمْ مِنْهُ حَرَامًا وَحَلَالًا قُلْ أَلَا إِنَّ اللَّهَ أَدْنَىٰ لَكُمْ أَمَ عَلَى اللَّهِ
تَفْتَرُونَ ۝۵۹ ۚ وَمَا ظَنُّ الَّذِينَ يَفْتَرُونَ عَلَى اللَّهِ الْكَذِبَ
يَوْمَ الْقِيَامَةِ ۚ إِنَّ اللَّهَ لَنُوفِّضِلِي عَلَى النَّاسِ وَلَكِنَّ أَكْثَرَهُمْ
لَا يَشْكُرُونَ ۝۶۰ ۚ وَمَا تَكُونُ فِي شَأْنٍ وَمَا تَتْلُوا مِنْهُ مِنْ قُرْآنٍ
وَلَا تَعْمَلُونَ مِنْ عَمَلٍ إِلَّا كُنَّا عَلَيْكُمْ شُهُودًا إِذْ تُفِيضُونَ
فِيهِ ۚ وَمَا يَعْزُبُ عَنْ رَبِّكَ مِنْ مِثْقَالِ ذَرَّةٍ فِي الْأَرْضِ وَلَا فِي
السَّمَاءِ وَلَا أَصْغَرَ مِنْ ذَلِكَ وَلَا أَكْبَرَ إِلَّا فِي كِتَابٍ مُبِينٍ ۝۶۱

الْآيَاتِ أَوْلِيَاءَ اللَّهِ لَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ
 ٦٢ الَّذِينَ ءَامَنُوا وَكَانُوا يَتَّقُونَ ٦٣ لَهُمُ الْبُشْرَى
 فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَفِي الْآخِرَةِ لَا تَبْدِيلَ لِكَلِمَاتِ اللَّهِ
 ذَلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ٦٤ وَلَا يَحْزَنُكَ قَوْلُهُمْ إِنَّ
 الْعِزَّةَ لِلَّهِ جَمِيعًا هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ٦٥ الْآيَاتِ لِلَّهِ
 مَنْ فِي السَّمَوَاتِ وَمَنْ فِي الْأَرْضِ وَمَا يَتَّبِعُ الَّذِينَ
 يَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ شُرَكَاءَ إِنْ يَتَّبِعُونَ إِلَّا
 الظَّنَّ وَإِنْ هُمْ إِلَّا يَخْرُصُونَ ٦٦ هُوَ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ
 اللَّيْلَ لِتَسْكُنُوا فِيهِ وَالنَّهَارَ مُبْصِرًا إِنْ فِي ذَلِكَ
 لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يَسْمَعُونَ ٦٧ قَالُوا اتَّخَذَ اللَّهُ وَلَدًا
 سُبْحَانَهُ هُوَ الْغَنِيُّ لَهُ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ
 إِنْ عِنْدَكُمْ مِنْ سُلْطَانٍ بِهَذَا أَتَقُولُونَ عَلَى اللَّهِ
 مَا لَا تَعْلَمُونَ ٦٨ قُلِ الْإِنِّ الَّذِينَ يَفْتَرُونَ عَلَى اللَّهِ
 الْكَذِبَ لَا يُفْلِحُونَ ٦٩ مَتَاعٌ فِي الدُّنْيَا ثُمَّ إِلَيْنَا مَرْجِعُهُمْ
 ثُمَّ نُذِيقُهُمُ الْعَذَابَ الشَّدِيدَ بِمَا كَانُوا يَكْفُرُونَ ٧٠

یادآوری تلفظ حروف خاص (۱)

در سال‌های گذشته با نحوه تلفظ حروف خاص آشنا شده‌اید و در این درس به یادآوری آنها می‌پردازیم. تلفظ صحیح حروف از آن جهت دارای اهمیت است که تلفظ نادرست آنها می‌تواند موجب تغییر معنای کلمه و یا جمله، خصوصاً در قرائت نماز گردد. به مثال‌های زیر توجه کنید :

عَلِمَ : دانا	أَلِمَ : دردناک
سَعِيدٌ : خوشبخت	صَعِيدٌ : زمین (خاک)
نَذِيرٌ : هشداردهنده	نَظِيرٌ : شبیه
إِثْمٌ : گناه	إِسْمٌ : نام

تلفظ ۱۸ حرف زبان عربی، با تلفظ آنها در زبان فارسی تفاوت قابل توجهی ندارد، ولی ۱۰ حرف دارای تلفظ خاص و متفاوت با حروف فارسی است.

جدول تلفظ حروف

حرف	نحوه تلفظ	در کلمه	در عبارت
ح	غلیظ، از ته گلو	سُبْحَانَ	سُبْحَانَ رَبِّيَ الْأَعْلَى وَ بِحَمْدِهِ
ع	غلیظ، از ته گلو	نَعْبُدُ-نَسْتَعِينُ	إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ
غ	نرم و قابل کشش	غَيْرِ الْمَغْضُوبِ	غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ
ق	محکم و غیر قابل کشش	أَقْعُدْ-أَقْعُدْ	بِحَوْلِ اللَّهِ وَ قُوَّتِهِ أَقْعُدْ وَ أَقْعُدْ
ذ	نوک زبانی، زبان بین دندان	عَذَابِ-الَّذِينَ	وَ قِنَا عَذَابَ النَّارِ- صِرَاطَ الَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ
ظ	نوک زبانی و درشت	حِفْظٌ-عَظِيمٌ	وَ لَا يَتُودُهُ حِفْظُهُمَا-سُبْحَانَ رَبِّيَ الْعَظِيمِ وَ بِحَمْدِهِ
ض	نوک زبانی، درشت و محکم	وَ لَا الضَّالِّينَ	وَ لَا الضَّالِّينَ
ط	درشت و پر، از گلو	الصِّرَاطِ	إِهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ
ص	درشت و پر، از گلو	صِرَاطِ	صِرَاطَ الَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ
ث	نوک زبانی، زبان بین دندان	التَّكَاثُرِ-كثير	أَلْهَاكُمُ التَّكَاثُرُ

اکنون بار دیگر برخی آیات اول درس را با توجه به جدول بالا قرائت کنید.

آیات ۱ تا ۱۹ سوره مَزَمَل را از روی صفحه ۵۷۴ قرآن کامل با رعایت قواعدی که تاکنون آموخته‌اید همراه با کتاب گویا قرائت کنید.

قرآن و اهل بیت (ع)

قرآن در کلام امیر (علیه السلام)

در سال‌های گذشته، با حدیث «ثقلین» از رسول خدا (ص) آشنا شدیم :

«إِنِّي تَارِكٌ فِيكُمْ الثَّقَلَيْنِ

كِتَابَ اللَّهِ وَ عِتْرَتِي أَهْلَ بَيْتِي وَإِنَّهُمَا لَنْ يَفْتَرِقَا...»

با توجه به معنای این حدیث، قرآن و اهل بیت، دو امانت گران‌بهای رسول خدا در میان امت می‌باشند که هیچ‌گاه از یکدیگر جدا نمی‌شوند و هریک همواره در کنار دیگری است. بنابراین اهل بیت پیامبر، بهترین افرادی هستند که برای شناخت قرآن باید به آنها مراجعه کرد و سخنان ایشان منبعی غنی برای معرفی ویژگی‌های این کتاب آسمانی است. در میان کتاب‌هایی که به جمع‌آوری احادیث معصومین پرداخته‌اند، «نهج البلاغه» جایگاه ویژه‌ای دارد. امام علی علیه السلام، در بیش از ۲۰ خطبه از این کتاب، به معرفی قرآن و جایگاه رفیع آن پرداخته است.

در اینجا بخش‌هایی از خطبه ۱۷۶ از این کتاب شریف را با هم می‌خوانیم و عظمت

قرآن را از زبان امیرالمؤمنین، امام علی (علیه السلام)، به نظاره می‌نشینیم :

وَاعْلَمُوا أَنَّ هَذَا الْقُرْآنَ

آگاه باشید این قرآن

هُوَ التَّاصِحُّ الَّذِي لَا يَغُشُّ

پنددهنده‌ای است که نمی‌فریبد؛

وَالْهَادِي الَّذِي لَا يُضِلُّ

و هدایت‌کننده‌ای است که گمراه نمی‌کند

وَالْمُحَدِّثُ الَّذِي لَا يَكْذِبُ

و سخن‌گویی است که دروغ نمی‌گوید؛

وَمَا جَالَسَ هَذَا الْقُرْآنَ أَحَدٌ
إِلَّا قَامَ عَنْهُ بِزِيَادَةٍ أَوْ نَقْصَانٍ
زِيَادَةٍ فِي هُدًى
أَوْ نَقْصَانٍ مِنْ عَمًى

و کسی با قرآن همنشین نشد،
مگر آنکه با افزایش یا کاستی از کنار آن برخاست،
افزایشی در هدایت
یا کاهش از کوردلی و گمراهی

... فَاسْتَشْفَوْهُ مِنْ آدَوَائِكُمْ

... پس از آن برای بیماری‌های خود شفا و

بهبودی بطلبید

وَاسْتَعِينُوا بِهِ عَلَىٰ لِأَوَائِكُمْ
فَإِنَّ فِيهِ شِفَاءً مِنْ أَكْبَرِ الدَّاءِ
وَهُوَ الْكُفْرُ وَالنِّفَاقُ وَالْعُيَّى وَالضَّلَالُ
فَاسْأَلُوا اللَّهَ بِهِ

و برای چیره‌شدن بر مشکلات از آن کمک بگیرید؛
زیرا در آن درمان بزرگ‌ترین بیماری‌ها
یعنی کفر و نفاق و گمراهی و ضلالت است؛
پس به وسیله قرآن از خدا بخواهید (درخواست
کنید).

وَتَوَجَّهُوا إِلَيْهِ بِحُبِّهِ
إِنَّهُ مَا تَوَجَّهَ الْعِبَادُ إِلَى اللَّهِ تَعَالَى
بِمِثْلِهِ
وَاعْلَمُوا

و با دوستی با آن به سوی خداوند توجه کنید؛
زیرا که بندگان به چیزی مانند آن به خداوند
متعال تقرب نمی‌جویند،
و بدانید که

أَنَّهُ شَافِعٌ مُشَفَّعٌ
وَقَائِلٌ مُصَدِّقٌ
وَأَنَّهُ مَنْ شَفَعَ لَهُ الْقُرْآنُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ
شُفِّعَ فِيهِ

آن شفاعت‌کننده‌ای است که شفاعتش پذیرفته،
و گوینده‌ای است که سخنش تصدیق می‌گردد؛
و آن کس که قرآن در قیامت شفاعتش کند،
مورد شفاعت قرار می‌گیرد؛

وَمَنْ مَحَلَّ بِهِ الْقُرْآنُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ
صُذِّقَ عَلَيْهِ

و هرکس در روز قیامت، قرآن از او شکایت کند،
گواهیش بر ضد او پذیرفته می‌شود؛

... وَاسْتَدِلُّوهُ عَلَىٰ رَبِّكُمْ
وَاسْتَنْصَحُوهُ عَلَىٰ أَنْفُسِكُمْ

... و با آن پروردگارتان را بشناسید
و خوشتن را با آن اندرز دهید؛

... وَإِنَّ اللَّهَ سُبْحَانَهُ
لَمْ يَعْظِ أَحَدًا يَمِثِلْ هَذَا الْقُرْآنِ
فَأَنَّهُ رَبُّ الْقَلْبِ وَ سَبَبُهُ الْأَمِينُ
وَفِيهِ رَبِيعُ الْقَلْبِ
وَيَنَابِيعُ الْعِلْمِ
وَمَا لِلْقَلْبِ جِلَاءٌ غَيْرُهُ
... و خداوند سبحان
کسی را به مانند این قرآن، موعظه نفرموده است؛
چرا که آن رشته محکم خداست
و وسیله امین او،
و در آن بهار دل ها
و چشمه های دانش است؛
و برای قلب و فکر، جلایی جز آن نیست.^۱

فعالیت کلاسی

آیات زیر برخی ویژگی های قرآن را معرفی می کند. هریک از این ویژگی ها با کدام بخش از سخنان امام علی علیه السلام ارتباط دارد؟
در این باره با دوستان خود گفت و گو کنید.
يَا أَيُّهَا النَّاسُ،
قَدْ جَاءَتْكُمْ مَوْعِظَةٌ مِنْ رَبِّكُمْ،
وَ شِفَاءٌ لِمَا فِي الصُّدُورِ،
وَ هُدًى وَ رَحْمَةٌ لِلْمُؤْمِنِينَ. بونس ۵۷
وَ اعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللَّهِ جَمِيعًا وَ لَا تَفَرَّقُوا... آل عمران/ ۱۰۳

فعالیت کلاسی

با دوستانتان گفت و گو کنید و بگوئید این سخن از امام به چه معناست؟
وَفِيهِ رَبِيعُ الْقَلْبِ، وَ يَنَابِيعُ الْعِلْمِ.

تحقیق کنید

شما هم می توانید بخش های دیگری از کلام معصومان (علیهم السلام) پیرامون قرآن را پیدا کنید و در کلاس بخوانید.^۲

۱- ترجمه، اقتباس از ترجمه آیت الله مکارم شیرازی، با اندکی تغییر.

۲- برای این کار می توانید به این منابع مراجعه کنید: نهج البلاغه، خطبه ۱۱۰ و ۱۹۸، اصول کافی، کتاب «فضل القرآن» و...

آیات شریفه سوره طارق را بر اساس برنامه پیشنهادی دبیر محترم حفظ کنید.

ترجمه سوره طارق

- به نام خداوند بخشنده بخشایشگر
 سوگند به آسمان و سوگند به طارق (چیزی که در شب، پدیدار می‌شود). (۱)
 و توجه می‌دانی که طارق چیست؟ (۲)
 همان ستاره درخشانی که پرده ظلمت را می‌شکافد! (۳)
 هیچ‌کس نیست مگر برای او مراقب و محافظی معین شده است! (۴)
 انسان باید بنگرد که از چه چیز آفریده شده است! (۵)
 از یک آب جهنده آفریده شده است (۶)
 که از پشت (پدر) و (سینه) مادر خارج می‌شود! (۷)
 مسلماً او دوباره برآفریدن و بازگرداندنش تواناست! (۸)
 در آن روز که اسرار نهان آشکار می‌شود، (۹)
 و برای او هیچ نیرو و یابوری نیست! (۱۰)
 سوگند به آسمان که آب را به صورت باران برمی‌گرداند، (۱۱)
 و سوگند به زمین پرشکاف (که گیاهان از آن سربرمی‌آورند)، (۱۲)
 که این (قرآن) سخنی قاطع است و حق را از باطل جدا می‌کند، (۱۳)
 و هرگز سخن بیهوده و شوخی نیست! (۱۴)
 کافران (به قیامت و قرآن) پیوسته در حال مکر و حيله هستند، (۱۵)
 و من هم در برابر مکر آنها، چاره‌اندیشی می‌کنم! (۱۶)
 پس؛ کافران را اندکی مهلت بده (تا سزای اعمالشان را ببینند)! (۱۷)

محتوای کلی سوره طارق

این سوره دو محور اساسی دارد :

۱ معاد و رستاخیز

۲ قرآن و اهمیت آن

سوره با سوگندهایی به آسمان و ستاره شبگرد (طارق) آغاز می‌گردد. سپس برای اثبات ممکن بودن وقوع معاد چنین استدلال می‌کند که خداوندی که توانسته است انسان را بیافریند، می‌تواند او را پس از مرگ نیز دوباره زنده گرداند.

پس از اشاره به ویژگی‌های رستاخیز و حق بودن قرآن، منکران قیامت و قرآن را به مجازات در جهان آخرت تهدید می‌کند.

درس سوم

شامل:

- ۱ قرائت آیات ۲۱ تا ۴۳ سورہ فرقان
- ۲ تجوید قرائت : یادآوری تلفظ حروف خاص (۲)
- ۳ علوم قرآنی : نزول قرآن
- ۴ حفظ نور : سورہ بلد

وَقَالَ الَّذِينَ لَا يَرْجُونَ لِقَاءَنَا لَوْلَا أُنْزِلَ عَلَيْنَا الْمَلٰٓئِكَةُ
 أَوْ نُرَىٰ رَبَّنَا لَقَدْ اسْتَكْبَرُوا فِيْ اَنْفُسِهِمْ وَعَتَوْ عُتُوًّا كَبِيْرًا
 ٢١ يَوْمَ يَرَوْنَ الْمَلٰٓئِكَةَ لَا بُشْرٰى يَوْمَئِذٍ لِلْمُجْرِمِيْنَ وَيَقُولُوْنَ
 حِجْرًا مَّحْجُوْرًا ٢٢ وَقَدْ مَنَّا اِلٰى مَا عَمِلُوْا مِنْ عَمَلٍ فَجَعَلْنٰهُ
 هَبَاءً مَّنْثُوْرًا ٢٣ اَصْحٰبُ الْجَنَّةِ يَوْمَئِذٍ خَيْرٌ مُّسْتَقَرًّا
 وَاَحْسَنُ مَقِيْلًا ٢٤ وَيَوْمَ تَشَقُّقُ السَّمٰوٰتُ بِالْغَمَامِ وَنُزِّلَ
 الْمَلٰٓئِكَةُ تَنْزِيْلًا ٢٥ الْمَلِكُ يَوْمَئِذٍ الْحَقُّ لِلرَّحْمٰنِ وَكَانَ
 يَوْمًا عَلٰى الْكٰفِرِيْنَ عَسِيْرًا ٢٦ وَيَوْمَ يَعْصُ الزَّالِمُ عَلٰى يَدَيْهِ
 يَقُوْلُ يَلِيْتَنِيْ اَتَّخَذْتُ مَعَ الرَّسُوْلِ سَبِيْلًا ٢٧ يٰلِيْتَنِيْ لَيْتَنِيْ
 لَمْ اَتَّخِذْ فُلًا نَّا خَلِيْلًا ٢٨ لَقَدْ اَضَلَّنِيْ عَنِ الذِّكْرِ بَعْدَ اِذْ
 جَآءَنِيْ وَكَانَ الشَّيْطٰنُ لِلْاِنْسٰنِ خَدُوْلًا ٢٩ وَقَالَ الرَّسُوْلُ
 يٰرَبِّ اِنَّ قَوْمِيْ اتَّخَذُوْا هٰذَا الْقُرْاٰنَ مَهْجُوْرًا ٣٠ وَكَذٰلِكَ
 جَعَلْنَا لِكُلِّ نَبِيٍّ عَدُوًّا مِنَ الْمُجْرِمِيْنَ وَكَفٰى بِرَبِّكَ هٰدِيًّا
 وَنَصِيْرًا ٣١ وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوْا لَوْلَا نُزِّلَ عَلَيْهِ الْقُرْاٰنُ جُمْلَةً
 وَّاحِدَةً ٣٢ كَذٰلِكَ لِنُنَبِّتَ بِهٖ فُوَادِكُمْ وَرَتَّلْنٰهُ تَرْتِيْلًا ٣٣

وَلَا يَأْتُونَكَ بِمَثَلٍ إِلَّا جِئْنَاكَ بِالْحَقِّ وَأَحْسَنَ تَفْسِيرًا ۝٢٢
 الَّذِينَ يُحْشَرُونَ عَلَىٰ وُجُوهِهِمْ إِلَىٰ جَهَنَّمَ أُولَٰئِكَ شَرٌّ
 مَكَانًا وَأَضَلُّ سَبِيلًا ۝٢٣ وَلَقَدْ آتَيْنَا مُوسَىٰ الْكِتَابَ
 وَجَعَلْنَا مَعَهُ أَخَاهُ هَارُونَ وَزِيرًا ۝٢٤ فَقُلْنَا اذْهَبَا إِلَى
 الْقَوْمِ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا فَدَمَّرْنَاهُمْ تَدْمِيرًا ۝٢٥ وَقَوْمَ
 نُوحٍ لَمَّا كَذَّبُوا الرُّسُلَ أَغْرَقْنَاهُمْ وَجَعَلْنَاهُمْ لِلنَّاسِ
 آيَةً ۝٢٦ وَاعْتَدْنَا لِلظَّالِمِينَ عَذَابًا أَلِيمًا ۝٢٧ وَعَادًا وَثَمُودًا
 وَأَصْحَابَ الرِّسِّ وَقُرُونًا بَيْنَ ذَلِكَ كَثِيرًا ۝٢٨ وَكُلًّا ضَرَبْنَا
 لَهُ الْأَمْثَالَ وَكُلًّا تَبَّرْنَا تَتْبِيرًا ۝٢٩ وَلَقَدْ أَتَوْا عَلَى الْقَرْيَةِ
 الَّتِي أَمْطَرْنَا مَطَرًا سَوِيًّا ۝٣٠ أَفَلَمْ يَكُونُوا يَرَوْنَهَا بَلْ
 كَانُوا لَا يَتَرَجَوْنَ نُشُورًا ۝٣١ وَإِذَا رَأَوْكَ إِن يَتَّخِذُونَكَ
 إِلَّا هُزُوءًا ۝٣٢ أَهَذَا الَّذِي بَعَثَ اللَّهُ رَسُولًا ۝٣٣ إِنْ كَادَ
 لَيُضِلَّنَا عَنْ إِلَهِتِنَا لَوْلَا أَنَّ صَبَرْنَا عَلَيْهَا ۝٣٤ وَسَوْفَ
 يَعْلَمُونَ حِينَ يَرَوْنَ الْعَذَابَ مَنْ أَضَلُّ سَبِيلًا ۝٣٥ أَرَأَيْتَ
 مَنْ اتَّخَذَ إِلَٰهَهُ هَوَاهُ ۝٣٦ أَفَأَنْتَ تَكُونُ عَلَيْهِ وَكِيلًا ۝٣٧

یادآوری تلفظ حروف خاص (۲)

در درس گذشته آموختید که عدم تلفظ صحیح یک حرف، می تواند منجر به تغییر معنای کلمه و آیه گردد و ممکن است به صورت ناخواسته، مفهوم نادرست یا زشتی را به خداوند متعال نسبت دهیم.

در زبان فارسی، حروف مشابه، معمولاً به یک حالت تلفظ می شود؛ ولی در زبان عربی هر حرف تلفظ خاص خود را دارد.

در جدول زیر به تفاوت تلفظ میان حروف مشابه، اشاره مختصری شده است :

حرف	نحوه تلفظ	مثال	حرف	نحوه تلفظ	مثال
سین	معمولی	إِسْم	ث	نوک زبانی	إِثْم
سین	معمولی	عَسَى	صاد	درشت و پراز گلو	عَصَى
ث	نازک و زبان زیر دندان	أَثَل	صاد	درشت و زبان پشت دندان	أَصْل
هـ	معمولی	أَهْلٌ	ح	غلیظ از ته گلو	أَجَلٌ
أ	معمولی	أَلِيمٌ	عین	غلیظ از ته گلو	عَلِيمٌ
قاف	محکم و غیرقابل کشش	أَفْنَى	غین	نرم و قابل کشش	أَغْنَى
ت	معمولی	تَابٌ	طا	درشت و پراز گلو	طَابٌ
ز	معمولی	تَزَلَّ، زَرَعًا	ذال	نوک زبانی	تَذَلَّ، ذَرَعًا
ز	معمولی	زَهْرَةٌ	ظا	نوک زبانی درشت	ظَاهِرًا
ز	معمولی	زَبَغٌ	ضاد	نوک زبانی درشت و محکم	ضَبِيقٌ
ذال	نازک	ذِلَّةٌ	ظا	درشت	ظُلَّةٌ
ذال	نازک و نرم	حَذَرَ	ضاد	درشت و محکم	حَضَرَ
ظا	نرم	ظَلٌّ، نَاطِرَةٌ	ضاد	محکم	ضَلٌّ، نَاضِرَةٌ

۱- اکنون با رعایت تفاوت‌های حروف مشابه، به تمرین مثال‌های زیر و آیات درس پردازید تا تفاوت حروف را به شکل کاربردی بیاموزید :

السَّلَامُ عَلَيْنَا وَ عَلَىٰ عِبَادِ اللَّهِ الصَّالِحِينَ

ثُمَّ رَدَدْنَاهُ أَسْفَلَ سَافِلِينَ

اَللّٰهُمَّ صَلِّ عَلَىٰ مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ

اَعُوْذُ بِاللّٰهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيْمِ

وَالْقُوَّةُ فِي غِيَابَةِ الْجَبِّ

صِرَاطَ الَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ

الَّذِي أَنْقَضَ ظَهْرَكَ

وَدَا التَّوْنَ إِذْ ذَهَبَ مُغَاضِبًا

فَظَنَّ أَنْ لَنْ نَقْدِرَ عَلَيْهِ

وَالْتَيْنِ وَالزَّيْتُونَ

وَ طَوْرٍ سِينِينَ

وَهَذَا الْبَلَدِ الْأَمِينِ

۲- آیات ۱ تا ۱۴ سوره یوسف را از صفحه ۲۳۵ و ۲۳۶ قرآن کامل به صورت صحیح و روان بخوانید. به رعایت قواعد درس در هنگام تلاوت دقت بیشتری شود.

آیات قرآن کریم در طول ۲۳ سال پس از بعثت پیامبر اکرم در مکه و مدینه بر ایشان وحی می‌شد و دستورات لازم را برای هدایت انسان‌ها بیان می‌نمود. یعنی متناسب با شرایط پیش آمده برای مسلمانان و با توجه به اقتضائات گوناگون زمانی و مکانی، به تدریج بر پیامبر وحی می‌شد.

نزول آیات در طول این سالیان متمادی، حکمت‌ها و فواید بسیاری داشته که در اینجا به برخی از مهم‌ترین آنها اشاره می‌کنیم:

الف) دل‌گرم نمودن پیامبر

قرآن کریم یکی از اعتراضات و اشکالاتی که دشمنان پیامبر مطرح می‌نمودند را این‌گونه معرفی می‌کند:

«وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْلَا نُزِّلَ عَلَيْهِ الْقُرْآنُ جُمْلَةً وَّاحِدَةً»

و منکران گفتند چرا قرآن یک‌جا بر او نازل نمی‌شود؟ (فرقان/۳۲)

قرآن در پاسخ به آنها می‌فرماید:

«كَذَلِكَ لِنُثَبِّتَ بِهِ فُؤَادَكَ»

این به خاطر آن است که قلب تو را به وسیله آن استوار گردانیم.

نزول تدریجی آیات، خصوصاً در موقعیت‌های بحرانی و در هنگام جنگ‌ها و تنگناها، بهترین دلگرمی و پشتوانه برای پیامبر بود و قلب ایشان را قوت می‌بخشید. آیاتی که ایشان را به صبر و پایداری توصیه می‌کردند، اگر همه یک باره نازل می‌شدند، تأثیر نزول همان آیات را به هنگام خطر نداشتند.

ب) تربیت تدریجی مخاطبان پیامبر

در سوره اِسراء می‌خوانیم:

«وَقَرَأْنَا لَهُمْ آيَاتِنَا فَتَقَرَّرَ عَلَيْهِمْ عَلَى النَّاسِ عَلَى مُكْثٍ وَنَزَّلْنَاهُ تَنْزِيلًا»

آیات قرآن را از هم جدا کردیم، تا آن را با درنگ بر مردم بخوانی

و آن را به تدریج نازل کردیم (اِسراء/۱۰۶)

این آیه، نزول تدریجی آیات بر پیامبر را به این دلیل می‌داند که ایشان آیات را به تدریج و با حوصله برای مردم بخواند.

بهترین نحوه تعلیم و کامل‌ترین شیوه تربیت، زمانی اتفاق می‌افتد که معارف دینی به تدریج برای مخاطبان بیان گردند، تا مردم آهسته اما پیوسته زندگی فردی و اجتماعی خود را با آن هماهنگ کرده و به مرحله کمال خویش نزدیک شوند.

همچنین نزول آیات به صورت تدریجی موجب می‌گشت تا هر حکم به دنبال ایجاد نیاز به آن نازل گردد و روشن است که تأثیر بیان یک حکم به هنگام نیاز، بسیار مؤثرتر از آن است که پیش از آن همه احکام یک‌جا نازل شده باشد. مثلاً وقتی آیه‌ای درباره اسیران جنگی نازل می‌شود و مسلمانان هنوز چنین اسیرانی را ندارند، عمل به آن حکم به آینده واگذار خواهد شد و البته ابهامات بسیاری را نیز برای این مسلمانان ایجاد خواهد نمود؛ در حالی که نزول آیات در پی اسیر شدن مشرکان و ایجاد نیاز به دانستن حکم آن، اثر عملی بیشتری را به دنبال خواهد داشت.

ج) آسان نمودن ثبت و ضبط آیات قرآن

پیامبر اسلام و مسلمانان اهتمام فراوانی به ثبت و ضبط نمودن آیات قرآن داشتند. نزول آیات قرآن به صورت تدریجی، حفظ آیات قرآن را برای مسلمانان آسان می‌ساخت. هم حفظ آیات در سینه‌ها به صورت تدریجی و با دقت بیشتری صورت می‌پذیرفت و هم مکتوب شدن آیات با دقت بیشتری انجام می‌شد؛ در حالی که اگر آیات به صورت یکجا نازل شده بودند، حفظ و ثبت آنها با دشواری بسیاری روبه‌رو بود.

فعالیت کلاسی

به آیات زیر مراجعه کنید. هریک از این آیات به کدام یک از حکمت‌ها و فوائد نزول قرآن به صورت تدریجی اشاره می‌کند؟

سوره انعام، ۳۴   سوره ابراهیم، ۱   سوره هود، ۱۲۰

آیات شریفہ سورہ بلد را بر اساس برنامه پیشنهادی دبیر محترم حفظ کنید.

ترجمه سوره بلد

به نام خداوند بخشنده بخشایشگر
قسم به این شهر مقدس (مکه)، (۱)
در حالی که تو در آن ساکنی، (۲)
و قسم به پدر و فرزندش (حضرت ابراهیم و اسماعیل علیهما السلام)، (۳)
که ما انسان را در رنج و سختی آفریدیم! (۴)
آیا (انسان) گمان می‌کند که هیچ کس نمی‌تواند بر او چیره شود؟! (۵)
می‌گوید: مال زیادی را (در کارهای خیر) هزینه کرده‌ام! (۶)
آیا گمان می‌کند هیچ کس او را ندیده (که عمل خیری انجام نداده) است؟! (۷)
آیا برای او دو چشم قرار ندادیم؟ (۸)
و یک زبان و دو لب؟ (۹)
و او را به راه خیر و شر هدایت کردیم؟ (۱۰)
ولی او از آن گردنه (و کار مهم) نگذشت! (۱۱)
و تو چه می‌دانی آن گردنه چیست؟ (۱۲)
(آن گردنه) آزاد کردن برده‌ای است، (۱۳)
یا غذا دادن در روز گرسنگی (۱۴)
به یتیمی از خویشاوندان، (۱۵)
یا به مستمندی خاک‌نشین، (۱۶)
علاوه بر اینها از کسانی باشد که ایمان آورده و یکدیگر را به شکیبایی و رحمت توصیه
کرده باشد! (۱۷)
آنها اصحاب یمین (از سعادتمندان) هستند! (۱۸)
و کسانی که آیات ما را انکار کرده‌اند، اصحاب مشثمه (گروه کج‌راه) هستند. (۱۹)
بر آنها آتشی سربویشیده (که راه فراری از آن نیست)! (۲۰)

محتوای کلی سوره بلد

سوره «بلد» در سال سوم بعثت در مکه نازل شده است. کلمه «بلد» به معنی شهر است.
سوره بلد به این حقیقت که زندگی انسان در عالم دنیا همواره توأم با مشکلات و رنج است، اشاره می‌کند.
قسمتی از مهم‌ترین نعمت‌های الهی را بر انسان می‌شمرد، سپس به ناسپاسی او در مقابل این
نعمت‌ها اشاره می‌کند.

در آخرین بخش، مردم را به دو گروه «اصحاب الیمینه» و «اصحاب المَشمَه» تقسیم کرده،
به بیان گوشه‌ای از صفات اعمال گروه اول (مؤمنان صالح) و سرنوشت آنها، و بعد کافران و
مجرمان و سرنوشت آنها می‌پردازد.

درس چهارم

شامل:

- ۱ قرائت سوره انسان
- ۲ تجوید قرائت : قواعد نون ساکن
- ۳ علوم قرآنی : اسباب نزول
- ۴ حفظ نور : سوره غاشیه

آیاتها

سُورَةُ الْإِنْسَانِ

۳۱

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

هَلْ أَتَى عَلَى الْإِنْسَانِ حِينٌ مِّنَ الدَّهْرِ لَمْ يَكُنْ شَيْئًا مَّذْكُورًا ۝
 إِنَّا خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ مِنْ نُطْفَةٍ أَمْشَاجٍ نَّبْتَلِيهِ فَجَعَلْنَاهُ سَمِيعًا
 بَصِيرًا ۝ إِنَّا هَدَيْنَاهُ السَّبِيلَ إِمَّا شَاكِرًا وَإِمَّا كَفُورًا ۝
 إِنَّا أَعْتَدْنَا لِلْكَافِرِينَ سَلَاسِلًا وَأَغْلَالًا وَسَعِيرًا ۝ إِنَّ
 الْأَبْرَارَ يَشْرَبُونَ مِن كَأْسٍ كَانَ مِزَاجُهَا كَافُورًا ۝
 عَيْنًا يَشْرَبُ بِهَا عِبَادُ اللَّهِ يُفَجِّرُونَهَا تَفْجِيرًا ۝ يُوفُونَ بِالنَّذْرِ وَيَخَافُونَ
 يَوْمًا كَانَ شَرُّهُ مُسْتَطِيرًا ۝ وَيُطْعِمُونَ الطَّعَامَ عَلَى حُبِّهِ مِسْكِينًا
 وَيَتِيمًا وَأَسِيرًا ۝ إِنَّمَا نُطْعِمُكُمْ لِوَجْهِ اللَّهِ لَا نُزِيدُ مِنْكُمْ جَزَاءً وَلَا شُكُورًا
 ۝ إِنَّا نَخَافُ مِنْ رَبِّنَا يَوْمًا عَبُوسًا قَطَطِيرًا ۝ فَوَقَاهُمُ اللَّهُ شَرَّ ذَلِكَ
 الْيَوْمِ وَلَقَّاهُمْ نَضْرَةً وَسُرُورًا ۝ وَجَزَّاهُمْ بِمَا صَبَرُوا جَنَّةً وَحَرِيرًا
 ۝ مُتَّكِنِينَ فِيهَا عَلَى الْأَرَائِكِ لَا يَرَوْنَ فِيهَا شَمْسًا وَلَا زَمَهْرِيرًا ۝
 وَدَانِيَةً عَلَيْهِمْ ظِلُّهَا وَذُلِّلَتْ قُطُوفُهَا تَذْلِيلًا ۝ وَيُطَافُ عَلَيْهِمْ بِثَانِيَةٍ
 مِن فِضَّةٍ وَأَكُوبٍ كَانَتْ قَوَارِيرًا ۝ قَوَارِيرًا مِن فِضَّةٍ قَدَّرُوهَا تَقْدِيرًا ۝

وَيُسْقَوْنَ فِيهَا كَأْسًا كَانَ مِزَاجُهَا زَفْجِيًّا ۖ **عَيْنًا** فِيهَا تُسَمَّى سَلْسَبِيلًا
وَيطوفُ عَلَيْهِمْ وَلَدَانُ مُخَلَّدُونَ إِذَا رَأَيْتَهُمْ حَسِبْتَهُمْ **لُؤْلُؤًا** مَنثورًا
وَإِذَا رَأَيْتَ شَمَّ رَأَيْتَ نَعِيمًا **وَمُلْكًا كَبِيرًا** ۖ عَلَيْهِمْ ثِيَابٌ سُنْدُسٌ
خُضْرٌ **وَإِسْتَبْرَقٌ** وَحُلُّوْا أَسَاوِرَ مِنْ فِضَّةٍ وَسَقَلَهُمُ رَبُّهُمْ **شَرَابًا**
طَهُورًا ۖ **إِنَّ هَذَا كَانَ لَكُمْ جَزَاءً** وَكَانَ سَعْيُكُمْ **مَشْكُورًا** ۖ **إِنَّا**
نَحْنُ نَزَّلْنَا عَلَيْكَ **الْقُرْآنَ** تَنْزِيلًا ۖ **فَاصْبِرْ** لِحُكْمِ رَبِّكَ وَلَا **تُطِعْ**
مِنْهُمْ ءَاثِمًا **أَوْ كَفُورًا** ۖ **وَاذْكُرِ اسْمَ رَبِّكَ** بُكْرَةً وَأَصِيلًا ۖ
وَمِنَ اللَّيْلِ فَاسْجُدْ لَهُ وَسَبِّحْهُ **لَيْلًا طَوِيلًا** ۖ **إِنَّ**
هَؤُلَاءِ يُحِبُّونَ **الْعَاجِلَةَ** وَيَذَرُونَ وَرَاءَهُمْ **يَوْمًا ثَقِيلًا** ۖ **نَحْنُ**
خَلَقْنَاهُمْ وَشَدَدْنَا **أَسْرَهُمْ** وَإِذَا شِئْنَا **بَدَّلْنَا** **أَمْثَالَهُمْ** **تَبْدِيلًا**
إِنَّ هَذِهِ تَذْكِرَةٌ فَمَنْ شَاءَ **اتَّخَذَ إِلَىٰ رَبِّهِ سَبِيلًا** ۖ
وَمَا تَشَاءُونَ إِلَّا أَنْ يَشَاءَ اللَّهُ ۖ **إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلِيمًا حَكِيمًا** ۖ
يُدْخِلُ مَنْ يَشَاءُ فِي رَحْمَتِهِ **وَالظَّالِمِينَ** **أَعَدَّ لَهُمْ عَذَابًا أَلِيمًا** ۖ

تلفظ نون ساکن و تنوین سه حالت دارد :

۱ نون ساکن نزد شش حرف حلقی (ا ه ح خ ع غ)، به صورت معمولی تلفظ می شود که به آن اظهار می گویند، مانند :

وَمَنْ أَعْرَضَ عَنْ ذِكْرِي	وَجَنَّاتٍ أَلْفَافًا
أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ	وَلِكُلِّ قَوْمٍ هَادٍ
إِنْ هُوَ إِلَّا ذِكْرٌ لِلْعَالَمِينَ	مَاءٌ غَدَقًا
وَالْمُنْحَنِفَةَ	وَاللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ

۲ نون ساکن نزد دو حرف «ل ر»، به این دو حرف تبدیل می گردد. مانند :

مِنْ رَيْكُمْ	وَقُدُورٍ رَاسِيَاتٍ
أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ	شَيْطَانٍ رَجِيمٍ
وَلَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُوًا أَحَدٌ	عَدُوًّا لِي

۳ نون ساکن نزد بیست حرف باقی مانده، در حرف بعد و با کشش خوانده می شود؛ یعنی نون، حالت تلفظ حرف بعدی را به خود می گیرد. به این حالت در علم تجوید «ادغام و اخفاء و قلب به میم» می گویند.

مانند :

مِنْ قَبْلِ	بَيِّنَاتٍ مِنَ الْهُدَى
كُنْتُمْ	فِرْعَوْنُ قَاتِلُ
مِنْ بَعْدِ	كِتَابٍ كَرِيمٍ

فعالیت کلاسی

- چرا احکام تنوین نیز مانند نون ساکن است؟
- آیات ۱ تا ۱۵ سوره حجر را از صفحه ۲۶۲ قرآن کامل با رعایت قواعدی که تاکنون آموخته اید به صورت شمرده و روان بخوانید.

آیا تاکنون عبارت «اسباب النزول» را شنیده‌اید؟

همه مفسران در بررسی و تفسیر برخی آیات قرآن، سبب نزول آن را نیز بیان کرده‌اند؛ برخی از دانشمندان، کتاب مستقل در این رابطه نوشته‌اند؛^۱ و بعضی دیگر در ضمن مباحث علوم قرآنی، یک فصل را به این بحث اختصاص داده‌اند که این مسئله، نشان‌دهنده عظمت و اهمیت این بحث قرآنی است.

سبب نزول آیه، عبارت است از سؤال یا رویدادی که در زمان رسول خدا (ص) روی داده است سپس آیاتی درباره آن ماجرا یا برای پاسخ‌گویی به پرسش‌های مطرح شده، نازل شده باشد. بنابراین نزول این آیات، نشئت گرفته از رویداد یا سؤال مشخصی می‌باشد. به عنوان نمونه، در منابع تاریخی و تفسیری می‌خوانیم که ماجرای خاتم‌بخشی امام علی (علیه‌السلام) به فقیر موجب نزول آیه «ولایت» شده است :

إِنَّمَا وَلِيُّكُمُ اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَالَّذِينَ آمَنُوا
الَّذِينَ يُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَهُمْ رَاكِعُونَ

سرپرست و ولی شما، تنها خداست و پیامبر او و آنها که ایمان آورده‌اند،

همان‌ها که نماز را برپا می‌دارند و در حال رکوع، زکات می‌دهند. مائده/ ۵۵

و نیز می‌خوانیم که ماجرای اطعام نیازمندان از سوی اهل بیت پیامبر، موجب نزول آیه «اطعام مسکین» شده است :

«وَيُطْعِمُونَ الطَّعَامَ عَلَى حُبِّهِ مِسْكِينًا وَيَتِيمًا وَأَسِيرًا»

و غذای (خود) را با اینکه به آن علاقه (و نیاز) دارند، به مسکین و یتیم و اسیر می‌دهند. انسان/ ۸

از آنجا که این آیات به دنبال این وقایع و به خاطر آنها نازل شده‌اند، این رویدادها سبب نزول این آیات به‌شمار می‌آیند.

۱- یکی از مشهورترین کتاب‌های مستقل در این خصوص، کتاب «اسباب النزول» اثر واحدی نیشابوری (قرن پنجم) است.

پرسش‌هایی نیز که از سوی مردم مطرح می‌گشت و به دنبال آن آیاتی برای پاسخ‌گویی به این پرسش‌ها نازل می‌شد، سبب نزول آن آیات می‌باشند. به عنوان نمونه، مردم از رسول خدا سؤالاتی درخصوص «جنگ در ماه‌های حرام»^۱، «زمان وقوع قیامت»، و ... می‌پرسیدند و آیات گوناگونی به سبب پاسخ‌گویی به این سؤالات نازل می‌گشت :

«يَسْأَلُونَكَ عَنِ الشَّهْرِ الْحَرَامِ قِتَالٍ فِيهِ
قُلْ قِتَالٌ فِيهِ كَبِيرٌ»

از تو درباره جنگ در ماه حرام، سؤال می‌کنند
بگو : جنگ در آن، (گناهی) بزرگ است. بقره/ ۲۱۷

«يَسْأَلُونَكَ عَنِ السَّاعَةِ أَيَّانَ مُرْسَاهَا
قُلْ إِنَّمَا عِلْمُهَا عِنْدَ رَبِّي ...»

درباره قیامت از تو سؤال می‌کنند، کی فرامی‌رسد؟
بگو : علمش فقط نزد پروردگار من است. اعراف/ ۱۸۷

از توضیحاتی که گذشت چنین به دست می‌آید که همه آیات قرآن سبب نزول نداشته و سبب نزول مخصوص جایی است که سؤال یا رویدادی اتفاق افتاده باشد. اما باید به این نکته توجه داشته باشیم که درست است همه آیات سبب نزول ندارند، اما همه آیات دارای «شأن نزول» می‌باشند. مراد از شأن نزول، هدف و موضوع خاصی است که موجب نزول آیات قرآن می‌باشد. مثلاً اگر آیاتی درخصوص بیان احکامی خاص نازل شده باشد، آن احکام شأن نزول آیات می‌باشند؛ به این معنا، همه آیات قرآن شأن نزول دارند، چرا که درخصوص موضوع و هدف خاصی نازل شده‌اند، اما تنها تعدادی از آیات هستند که سبب نزول دارند.

***

تردیدی نیست که آشنایی با اسباب نزول آیات، از دیگر علوم می‌است که اگر یک مفسر از آن اطلاع نداشته باشد، در تفسیر آیات قرآن به اشتباه می‌افتد. به عنوان نمونه، به معنای این آیه دقت کنید :

۱- ماه‌های حرام، چهار ماه هستند : رجب، ذی‌القعدة، ذی‌الحجه و محرم

«إِنَّ الصَّفاَ وَالْمَرْوَةَ مِنْ شَعَائِرِ اللَّهِ

فَمَنْ حَجَّ الْبَيْتَ أَوْ اعْتَمَرَ

فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِ أَنْ يَطَّوَّفَ بِهِمَا...»

کوه «صفا» و «مروه» از شعائر (و نشانه‌های) خداست.

بنابراین، کسانی که حج خانه خدا و یا عمره انجام می‌دهند، گناهی نیست که بر آن دو طواف

کنند. (و سعی صفا و مروه انجام دهند). بقره/ ۱۵۸

با توجه به معنای ظاهری آیه، ممکن است به این نتیجه برسیم که سعی میان دو کوه صفا و مروه واجب نیست، چرا که در آیه فقط آورده است که این طواف گناه نیست و اشاره‌ای به واجب بودن آن ندارد.

در حالی که اگر به سبب نزول آیه دقت کنیم، معنای دیگری از آن برداشت می‌شود: دو کوه صفا و مروه پیش از اسلام جایگاه دو بت جاهلیت بوده که مشرکان هنگامی که میان این دو کوه را طی می‌کردند، آن بت‌ها را مسح می‌نمودند. با ظهور اسلام و شکسته شدن بت‌ها، مسلمانان با وجود این سابقه، از سعی میان صفا و مروه خودداری می‌کردند و آن را عملی جاهلی و گناه می‌پنداشتند. این آیه، به مسلمانان می‌گوید، پندار خود را تغییر دهند و سعی میان دو کوه را گناه ندانند و با خیال آسوده این واجب الهی را انجام دهند. بنابراین در اینجا توجه به سبب نزول آیه، ابهام معنایی آیه را برطرف می‌سازد و تفسیر صحیح و دقیقی از آن ارائه می‌نماید.

تحقیق کنید

به آیات زیر مراجعه کنید و با کمک دبیر خود و مراجعه به منابع، سبب نزول یا شأن نزول هریک از این آیات را بیابید.

سورة حجرات، ۱۰

سورة كهف، ۸۳-۸۴

سورة آل عمران، ۶۱

سورة اسراء، ۲۳-۲۴

آیات شریفہ سورہ غاشیہ را بر اساس برنامه پیشنهادی دبیر محترم حفظ کنید.

آیاتها

سُورَةُ الْغَاشِيَةِ

۲۶

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

هَلْ أَتَاكَ حَدِيثُ الْغَاشِيَةِ ۝۱ وَجُوهٌ يَوْمَئِذٍ خَاشِعَةٌ ۝۲
 عَامِلَةٌ نَاصِبَةٌ ۝۳ تَصِلُ نَارًا حَامِيَةً ۝۴ تُسْقَى مِنْ عَيْنٍ ءَانِيَةٍ ۝۵
 لَيْسَ لَهُمْ طَعَامٌ إِلَّا مِنْ ضَرِيعٍ ۝۶ لَا يُسْمِنُ وَلَا يُغْنِي مِنْ جُوعٍ ۝۷
 وَجُوهٌ يَوْمَئِذٍ نَاعِمَةٌ ۝۸ لِسْعِهَا رَاضِيَةٌ ۝۹ فِي جَنَّةٍ عَالِيَةٍ ۝۱۰
 لَا تَسْمَعُ فِيهَا لِاَغْيَةٍ ۝۱۱ فِيهَا عَيْنٌ جَارِيَةٌ ۝۱۲ فِيهَا سُرُرٌ مَرْفُوعَةٌ ۝۱۳
 وَأَكْوَابٌ مَوْضُوعَةٌ ۝۱۴ وَنَمَارِقُ مَصْفُوفَةٌ ۝۱۵ وَزُرِّيٌّ مَبْثُوثَةٌ ۝۱۶
 أَفَلَا يَنْظُرُونَ إِلَى الْإِبِلِ كَيْفَ خُلِقَتْ ۝۱۷ وَإِلَى السَّمَاءِ كَيْفَ
 رُفِعَتْ ۝۱۸ وَإِلَى الْجِبَالِ كَيْفَ نُصِبَتْ ۝۱۹ وَإِلَى الْأَرْضِ كَيْفَ
 سُطِحَتْ ۝۲۰ فَذَكِّرْ إِنَّمَا أَنْتَ مُذَكِّرٌ ۝۲۱ لَسْتَ عَلَيْهِمْ
 بِمُصَيْطِرٍ ۝۲۲ إِلَّا مَنْ تَوَلَّى وَكَفَرَ ۝۲۳ فَيُعَذِّبُهُ اللَّهُ الْعَذَابَ
 الْأَكْبَرَ ۝۲۴ إِنَّ إِلَيْنَا إِيَابَهُمْ ۝۲۵ ثُمَّ إِنَّ عَلَيْنَا حِسَابَهُمْ ۝۲۶

ترجمه سوره غاشیه

به نام خداوند بخشنده بخشایشگر
 آید داستان غاشیه (روز قیامت که حوادث وحشتناکش همه را فرا می گیرد) به تو رسیده است؟! (۱)
 چهره هایی در آن روز زبون و ذلت بارند، (۲)
 آنها که پیوسته تلاش کرده و خسته شده اند (ولی نتیجه ای عایدشان نشده است)، (۳)
 در آتش سوزان وارد می گردند (۴) از چشمه ای بسیار داغ و بد به آنان نوشانده می شود (۵)
 غذایی جز از ضریع (خار خشک تلخ و بدبو) ندارند (۶)
 غذایی که نه آنها را فربه می کند و نه از گرسنگی می رهاند! (۷)
 چهره هایی در آن روز شاداب (و غرق نعمت های بهشتی) هستند، (۸) و از سعی و تلاش خود
 خشنودند، (۹) در بهشتی عالی جای دارند، (۱۰) که در آن هیچ سخن لغو و بیهوده ای نمی شنوند!
 (۱۱) در آن چشمه ای جاری است، (۱۲) در آن تخت های زیبای بلندی است، (۱۳)
 و قدح هایی (که در کنار این چشمه نهاده، (۱۴) و بالش ها و پستی های چیده و آراسته شده،
 (۱۵) و فرش های فاخر گسترده! (۱۶)
 آیا آنان به شتر نمی نگرند که چگونه آفریده شده است؟! (۱۷)
 و به آسمان نگاه نمی کنند که چگونه برافراشته شده؟! (۱۸)
 و به کوه ها که چگونه در جای خود نصب گردیده! (۱۹)
 و به زمین که چگونه گسترده و هموار گشته است؟! (۲۰)
 پس تذکر ده که تو فقط تذکر دهنده ای! (۲۱)
 تو سلطه گر بر آنان نیستی که (بر ایمان) مجبورشان کنی، (۲۲)
 مگر کسی که روی گرداند و منکر شود، (۲۳)
 که خداوند او را به عذاب بزرگ مجازات می کند. (۲۴)
 به یقین بازگشت (همه) آنان به سوی ماست. (۲۵) سپس حسابشان (نیز) با ماست. (۲۶)

محتوای کلی سوره غاشیه

این سوره در سه موضوع بحث می کند :

- ۱ معاد، بخصوص کيفرهای دردناک مجرمان و پاداش های شوق انگیز مؤمنان.
- ۲ توحید، که با اشاره به آفرینش آسمان و خلقت کوه ها و زمین و توجه انسان ها به این سه موضوع اسرارآمیز بیان شده.
- ۳ نبوت، و گوشه ای از وظایف پیامبر اسلام.

درس پنجم

شامل:

- ۱ قرائت آیات ۳۶ تا ۵۰ سورة احزاب
- ۲ تجوید قرائت : فصاحت لفظ جلاله «اللّه»
- ۳ علوم قرآنی : آیات و سوره های مکی و مدنی
- ۴ حفظ نور : سورة تکاثر

وَمَا كَانَ لِمُؤْمِنٍ وَلَا مُؤْمِنَةٍ إِذَا قَضَى اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَمْرًا أَنْ يَكُونَ لَهُمُ الْخِيَرَةُ مِنْ أَمْرِهِمْ وَمَنْ يَعْصِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَقَدْ ضَلَّ ضَلَالًا مُبِينًا ﴿٣٦﴾ وَإِذْ تَقُولُ لِلَّذِي أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِ وَأَنْعَمْتَ عَلَيْهِ أَمْسِكْ عَلَيْكَ زَوْجَكَ وَاتَّقِ اللَّهَ وَتُخْفِي فِي نَفْسِكَ مَا اللَّهُ مُبْدِيهِ وَتَخْشَى النَّاسَ وَاللَّهُ أَحَقُّ أَنْ تَخْشَاهُ فَلَمَّا قَضَى زَيْدٌ مِنْهَا وَطَرًا زَوَّجْنَاهَا لَكَ لَا يَكُونَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ حَرَجٌ فِي أَزْوَاجِ أَدْعِيَائِهِمْ إِذَا قَضَوْا مِنْهُنَّ وَطَرًا وَكَانَ أَمْرُ اللَّهِ مَفْعُولًا ﴿٣٧﴾ مَا كَانَ عَلَى النَّبِيِّ مِنْ حَرَجٍ فِيمَا فَرَضَ اللَّهُ لَهُ سُنَّةَ اللَّهِ فِي الَّذِينَ خَلَوْا مِنْ قَبْلُ وَكَانَ أَمْرُ اللَّهِ قَدَرًا مَقْدُورًا ﴿٣٨﴾ الَّذِينَ يُبَلِّغُونَ رِسَالَتِ اللَّهِ وَيَخْشَوْنَهُ وَلَا يَخْشَوْنَ أَحَدًا إِلَّا اللَّهَ وَكَفَى بِاللَّهِ حَسِيبًا ﴿٣٩﴾ مَا كَانَ مُحَمَّدٌ أَبَا أَحَدٍ مِنْ رِجَالِكُمْ وَلَكِنْ رَسُولَ اللَّهِ وَخَاتَمَ النَّبِيِّينَ وَكَانَ اللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمًا ﴿٤٠﴾ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اذْكُرُوا اللَّهَ ذِكْرًا كَثِيرًا ﴿٤١﴾ وَسَبِّحُوهُ بُكْرَةً وَأَصِيلًا ﴿٤٢﴾ هُوَ الَّذِي يُصَلِّيْ عَلَيْكُمْ وَمَلَائِكَتُهُ لِيُخْرِجَكُمْ مِنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ وَكَانَ بِالْمُؤْمِنِينَ رَحِيمًا ﴿٤٣﴾

تَحْيَتُهُمْ يَوْمَ يَلْقَوْنَهُ سَلَامٌ ۖ وَأَعَدَّ لَهُمْ أَجْرًا كَرِيمًا ﴿٤٤﴾ يَا أَيُّهَا
 النَّبِيُّ إِنَّا أَرْسَلْنَاكَ شَاهِدًا وَمُبَشِّرًا وَنَذِيرًا ﴿٤٥﴾ وَدَاعِيًا
 إِلَى اللَّهِ بِآذِنِهِ ۖ وَسِرَاجًا مُنِيرًا ﴿٤٦﴾ وَبَشِّرِ الْمُؤْمِنِينَ بِأَنَّ لَهُمْ
 مِنَ اللَّهِ فَضْلًا كَبِيرًا ﴿٤٧﴾ وَلَا تُطِيعِ الْكَافِرِينَ وَالْمُنَافِقِينَ
 وَدَعِ أَزْوَاجَهُمْ وَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ وَكَفَى بِاللَّهِ وَكِيلًا ﴿٤٨﴾
 يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا نَكَحْتُمُ الْمُؤْمِنَاتِ ثُمَّ طَلَقْتُمُوهُنَّ
 مِنْ قَبْلِ أَنْ تَمْسُوهُنَّ فَمَا لَكُمْ عَلَيْهِنَّ مِنْ عِدَّةٍ
 تَعْتَدُونَهَا فَمَتَّعُوهُنَّ وَسَرَّحُوهُنَّ سَرَاحًا جَمِيلًا ﴿٤٩﴾ يَا أَيُّهَا
 النَّبِيُّ إِنَّا أَحْلَلْنَا لَكَ أَزْوَاجَكَ الَّتِي أَتَيْتَ أَجُوزَهُنَّ وَمَا
 مَلَكَتْ يَمِينُكَ مِمَّا أَفَاءَ اللَّهُ عَلَيْكَ وَبَنَاتِ عِمَّتِكَ وَبَنَاتِ
 عَمَّتِكَ وَبَنَاتِ خَالَاتِكَ وَبَنَاتِ خَالَاتِكَ الَّتِي هَاجَرْنَ
 مَعَكَ وَامْرَأَةً مُؤْمِنَةً إِنْ وَهَبَتْ نَفْسَهَا لِلنَّبِيِّ إِنْ أَرَادَ
 النَّبِيُّ أَنْ يَسْتَنْكِحَهَا خَالِصَةً لَكَ مِنْ دُونِ الْمُؤْمِنِينَ ۖ قَدْ
 عَلِمْنَا مَا فَرَضْنَا عَلَيْهِمْ فِي أَزْوَاجِهِمْ وَمَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُمْ
 لِكَيْلَا يَكُونَ عَلَيْكَ حَرَجٌ ۖ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَحِيمًا ﴿٥٠﴾

فصاحت لفظ جلاله «الله»

۱- لام کلمه «الله» پس از — و — به صورت درشت تلفظ می شود. مانند :

إِنَّ اللَّهَ	هُوَ اللَّهُ	اللَّهُ
وَلِيُّ اللَّهِ	أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ	رَسُولُ اللَّهِ

يَغْفِرُ اللَّهُ لَكُمْ	مَا شَاءَ اللَّهُ ...
هَذَا خَلْقُ اللَّهِ	قَدْ مَنَّ اللَّهُ عَلَيْنَا

۲- لام کلمه «الله» پس از — به صورت نازک تلفظ می شود. مانند :

أَعُوذُ بِاللَّهِ	بِسْمِ اللَّهِ	الْحَمْدُ لِلَّهِ
أَفَى اللَّهِ شَيْءٌ	وَمَنْ يَهْدِ اللَّهُ	مِنْ شَعَائِرِ اللَّهِ

مِنْ أَمْرِ اللَّهِ	وَلِلَّهِ الْعِزَّةُ
يَتْلُونَ آيَاتِ اللَّهِ	مِنْ عِنْدِ اللَّهِ

فعالیت کلاسی

۱- آیات ۱۴ تا آخر سوره مبارکه مجادله و ۱ تا ۷ سوره اسراء را از قرآن کامل با رعایت قواعد درس قرائت کنید.

آیات و سوره‌های مکی و مدنی

آیات و سوره‌های قرآن کریم، به دو بخش کلی تقسیم می‌شوند: مکی و مدنی. تعریف‌های گوناگونی از آیات و سوره‌های مکی و مدنی، ارائه شده است. براساس یکی از مشهورترین این تعریف‌ها، آیات و سوره‌هایی که از ابتدای بعثت پیامبر (ص) تا هجرت ایشان به مدینه نازل شده است، مکی هستند و آنچه بعد از ورود ایشان به مدینه نازل شده است، مدنی محسوب می‌شود^۱.

به دیگر معنا، آیتی که در طول ۱۳ سال حضور پیامبر در شهر مکه بر ایشان نازل شده است، مکی بوده و آیتی که در طول ۱۰ سال حضور پیامبر در مدینه بر ایشان نازل شده است، مدنی محسوب می‌گردد.

مفسران و دانشمندان علوم قرآنی، با استفاده از ملاک‌ها و معیارهای گوناگونی، آیات مکی و مدنی را شناسایی می‌کنند. از جمله:

۱ مراجعه به داستان‌های نقل شده درباره سبب نزول آیات قرآن که این داستان‌ها به نزول آیات، متناسب با واقع‌ای خاص در زمان و مکان معینی (مکه یا مدینه) اشاره می‌نماید.

۲ مراجعه به سخنان نقل شده از صحابه پیامبر (ص)؛ چرا که این افراد از شاهدان نزول بوده و می‌دانستند که چه آیه‌ای در چه زمان و مکانی نازل شده است.

شناخت آیات مکی و مدنی، فوائد بسیاری دارد و از همین رو برای یک مفسر لازم و ضروری می‌باشد. شناخت این آیات به مفسر کمک می‌کند تا با مراحل دعوت پیامبر (ص) آشنا شده و خصوصیات روحی و اجتماعی مردم آن زمان را شناسایی نماید.

این شناخت همچنین برای فهم دقیق‌تر آیات قرآن نیز مفید است، چه بسا آیه‌ای به ظاهر، یک حکم شرعی را بیان می‌کند، اما چون در مکه نازل شده است و هنگام نزول آن، هنوز احکام شرعی از طرف خدا وضع نشده بود، مفسر می‌بایست آیه را به گونه‌ای دیگر تفسیر نماید.

۱- البرهان فی علوم القرآن، ج ۱، ص ۲۷۴؛ الاتقان فی علوم القرآن، ج ۱، ص ۲۳؛ التمهید فی علوم القرآن، ج ۱، ص ۱۳۰.

به عنوان نمونه، به این آیه توجه کنید :

«وَالَّذِينَ هُمْ لِلزَّكَاةِ فَاعِلُونَ»

(مؤمنان کسانی هستند که) زکات را انجام می دهند. مؤمنون/۴

یک مفسر در برخورد به این آیه ممکن است، «زکات» را به حکم واجب «زکات» تفسیر کند، که یکی از ویژگی های مؤمنان پرداخت زکات به عنوان یک واجب شرعی است. در حالی که براساس روایات، سوره مؤمنون در مکه نازل شده است و آن هنگام هنوز حکم شرعی زکات وضع نشده بود تا افراد موظف به پرداخت آن باشند. بنابراین تفسیر این آیه به حکم واجب زکات نادرست است.

اگر مفسر در اینجا به «مکی» یا «مدنی» بودن سوره توجهی نداشته باشد، به اشتباه می افتد و تفسیر نادرستی ارائه می نماید. بسیاری از مفسران با توجه نمودن به این مسئله، زکات در آیه فوق را به معنای «انفاق مال» تفسیر نموده اند که در دوران مکه نیز بوده و مؤمنان به انجام آن سفارش شده بودند.

فعالیت کلاسی

با توجه به آنچه در درس خواندیم، هریک از این آیات، در کدام دسته از

آیات مکی یا مدنی قرار می گیرند؟

سوره علق، ۱

سوره مائده، ۶۷

سوره شعراء، ۲۱۴

تحقیق کنید

با بررسی چند نمونه از آیات و سوره‌های مکی و مدنی بگویید آیا می‌توان این آیات و سوره‌ها را به لحاظ محتوا و معارفشان دسته‌بندی نمود؟ (مثلاً در قالب اخلاق - احکام - توحید - معاد - نبوت)

آیات شریفه سوره تکاثر را بر اساس برنامه پیشنهادی دبیر محترم حفظ کنید.

ترجمه سوره تکاثر

به نام خداوند بخشنده بخشایشگر

افزون طلبی (و تفاخر)، شما را به خود مشغول داشته (و از خدا غافل نموده) است. (۱)
تا آن جا که به دیدار قبرهارفتید (و قبور مردگان خود را برشمردید و به آن افتخار کردید)؛ (۲)
چنین نیست که می‌پندارید، (آری) بزودی (در قیامت بدی عاقبت این کار را) خواهید دانست! (۳)

باز چنان نیست که شما می‌پندارید، بزودی خواهید دانست! (۴)
نه! چنان نیست؛ اگر شما علم‌الیقین (به آخرت) داشتید (زیاده‌خواهی شما را از خدا غافل نمی‌کرد)؛ (۵)

قطعاً شما جهنم را خواهید دید! (۶)
سپس (با ورود در جهنم) آن را به دیده باور و یقین خواهید دید. (۷)
و در آن روز (همه شما) از نعمت‌هایی که داشته‌اید، بازپرسی خواهید شد! (۸)

محتوای کلی سوره تکاثر

کلمه «تکاثر» به معنی افتخار به زیادی ثروت است.
نام این سوره از آیه اول آن گرفته شده است. این سوره مکی است.
در آیات ابتدایی این سوره سرزنش کسانی است که بر یکدیگر تفاخر می‌کردند. سپس
هشدار به مسئله معاد، قیامت و آتش دوزخ، و در پایان هشدار در زمینه بازپرسی از
نعمت‌ها می‌دهد.

درس ششم

شامل:

۱ قرائت آیات ۱ تا ۴۸ سورة قلم

۲ تجوید قرائت : موارد درشت و نازک تلفظ کردن حرف «راء»

۳ علوم قرآنی : کتابت قرآن

۴ حفظ نور : سورة قارعه

آیاتها

سُورَةُ الْقَلَمِ

۵۲

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

ن وَالْقَلَمِ وَمَا يَسْطُرُونَ ۱ مَا أَنْتَ بِمَجْنُونٍ ۲
 وَإِنَّ لَكَ لَأَجْرًا غَيْرَ مَمْنُونٍ ۳ وَإِنَّكَ لَعَلَّ خُلِقَ عَظِيمٌ ۴
 فَسْتَبْصِرْ وَتُبْصِرُونَ ۵ بِأَيِّكُمْ الْمَفْتُونُ ۶ إِنَّ رَبَّكَ
 هُوَ أَعْلَمُ بِمَنْ ضَلَّ عَنْ سَبِيلِهِ ۷ وَهُوَ أَعْلَمُ بِالْمُهْتَدِينَ ۸
 فَلَا تُطِيعِ الْمُكَذِّبِينَ ۹ وَدَّوَا لَوْ تَدَّهِنُ فَيُدْهِنُونَ ۱۰
 وَلَا تُطِيعِ كُلَّ حَلَّافٍ مَهِينٍ ۱۱ هَمَّازٍ مَشَاءٍ بِنَمِيمٍ ۱۲ مَنَاعٍ
 لِلْخَيْرِ مُعْتَدٍ أَثِيمٍ ۱۳ عُتْلٍ بَعْدَ ذَلِكَ زَنِيمٍ ۱۴ أَنْ كَانَ ذَا
 مَالٍ وَبَنِينَ ۱۵ إِذَا تُتْلَىٰ عَلَيْهِ آيَاتُنَا قَالَ أَسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ ۱۶
 سَنَسِفُهُ عَلَى الْخُرُطومِ ۱۷ إِنَّا بَلَوْنَهُمْ كَمَا بَلَوْنَا أَصْحَابَ الْجَنَّةِ إِذْ أَقْسَمُوا
 لَيَصْرِمُنَّهَا مُصْبِحِينَ ۱۸ وَلَا يَسْتَنْوُونَ ۱۹ فَطَافَ عَلَيْهَا طَائِفٌ مِّنَ
 رَبِّكَ وَهُمْ نَائِمُونَ ۲۰ فَأَصْبَحَتْ كَالصَّرِيمِ ۲۱ فَتَنَادُوا مُصْبِحِينَ ۲۲
 أَنْ ائِدُوا عَلَّا حَرَّيْكُمْ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ۲۳ فَانْطَلَقُوا وَهُمْ يَتَخَفَتُونَ
 ۲۴ أَنْ لَا يَدْخُلْنَهَا الْيَوْمَ عَلَيْكُمْ مَسْكِينٌ ۲۵ وَغَدَا عَلَىٰ حَرْدٍ قَدِيرِينَ ۲۶

فَلَمَّا رَأَوْهَا قَالُوا إِنَّا لَضَالُونَ ﴿٢٦﴾ بَلْ نَحْنُ مَحْرُومُونَ ﴿٢٧﴾ قَالَ أَوْسَطُهُمْ
أَلَمْ أَقُلْ لَكُمْ لَوْلَا تُسَبِّحُونَ ﴿٢٨﴾ قَالُوا سُبْحَنَ رَبِّنَا إِنَّا كُنَّا ظَالِمِينَ ﴿٢٩﴾
فَأَقْبَلَ بَعْضُهُمْ عَلَى بَعْضٍ يَتَلَوْمُونَ ﴿٣٠﴾ قَالُوا يَٰوَيْلَانَا إِنَّا كُنَّا طَاغِينَ ﴿٣١﴾
عَسَىٰ رَبُّنَا أَن يُبَدِّلَنَا خَيْرًا مِنْهَا إِنَّا إِلَىٰ رَبِّنَا رَاغِبُونَ ﴿٣٢﴾ كَذَلِكَ الْعَذَابُ
وَلِلْعَذَابِ الْآخِرَةِ أَكْبَرُ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ ﴿٣٣﴾ إِنَّ لِلْمُتَّقِينَ عِنْدَ رَبِّهِمْ
جَنَّاتٍ النَّعِيمِ ﴿٣٤﴾ أَفَنَجْعَلُ الْمُسْلِمِينَ كَالْمُجْرِمِينَ ﴿٣٥﴾ مَا لَكُمْ كَيْفَ تَحْكُمُونَ
﴿٣٦﴾ أَمْ لَكُمْ كِتَابٌ فِيهِ تَدْرُسُونَ ﴿٣٧﴾ إِنْ لَكُمْ فِيهِ لَمَّا تَخْتَارُونَ ﴿٣٨﴾ أَمْ لَكُمْ
أَيْمُنٌ عَلَيْنَا بِالْغَةِ إِلَىٰ يَوْمِ الْقِيَمَةِ إِنْ لَكُمْ لَمَّا تَحْكُمُونَ ﴿٣٩﴾ سَلِّمُوا
أَيُّهُمْ بِذَلِكَ رَعِيمٌ ﴿٤٠﴾ أَمْ لَهُمْ شُرَكَاءُ فَلْيَأْتُوا بِشُرَكَائِهِمْ إِنْ كَانُوا صَادِقِينَ
﴿٤١﴾ يَوْمَ يُكْشَفُ عَنْ سَاقٍ وَيُدْعَوْنَ إِلَى السُّجُودِ فَلَا يَسْتَطِيعُونَ ﴿٤٢﴾
خَاشِعَةً أَبْصَارُهُمْ تَرْهَقُهُمْ ذُلَّةٌ وَقَدْ كَانُوا يُدْعَوْنَ إِلَى السُّجُودِ وَهُمْ
سَالِمُونَ ﴿٤٣﴾ فَذَرْنِي وَمَنْ يُكَذِّبُ بِهَذَا الْحَدِيثِ سَنَسْتَدْرِجُهُمْ مِنْ
حَيْثُ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٤٤﴾ وَأُمْلِي لَهُمْ إِنَّ كَيْدِي مَتِينٌ ﴿٤٥﴾ أَمْ تَسْأَلُهُمْ أَجْرًا
فَهُمْ مِنْ مَّغْرَمٍ مُثْقَلُونَ ﴿٤٦﴾ أَمْ عِنْدَهُمُ الْغَيْبُ فَهُمْ يَكْتُبُونَ ﴿٤٧﴾ فَاصْبِرْ
لِحُكْمِ رَبِّكَ وَلَا تَكُنْ كَصَاحِبِ الْحُوتِ إِذْ نَادَىٰ وَهُوَ مَكْظُومٌ ﴿٤٨﴾

فصاحت حرف «ر»

حرف «راء» گاه درشت و گاه نازک تلفظ می‌شود. رعایت این مورد نیز موجب فصاحت و افزایش زیبایی قرائت می‌گردد.

الف) درشت تلفظ شدن راء (تفخیم):

۱- حرف راء، همراه با ء، ؤ، ؓ، ؔ، ؕ، ؖ، ؗ، ؘ، به صورت درشت تلفظ می‌شود و به آن «تفخیم» می‌گویند، مانند:

رَزَقُوا	أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ
الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ	رَبِّ الْعَالَمِينَ
إِنْ تَرَكْ خَيْرًا	أَمْرًا مِنْ عِنْدِنَا

خَيْرُ الرَّاكِبِينَ	صِرَاطَ الَّذِينَ
أَرُونِي	وَالزُّوْجِ

فَرَوْحٌ وَرَيْحَانٌ	مَغْفِرَةً وَأَجْرٌ
وَكَانَ أَمْرُ اللَّهِ قَدَرًا مَقْدُورًا	رُحَمَاءَ بَيْنَهُمْ

ذَرَاكُمُ فِي الْأَرْضِ وَإِلَيْهِ تُحْشَرُونَ	وَإِلَيْهِ النُّشُورُ
أُذْكُرُوا اللَّهَ ذِكْرًا كَثِيرًا	وَيَقْطَعُونَ مَا أَمَرَ اللَّهُ بِهِ

۲- راء ساکن، بعد از ء، ؤ، ؓ، ؔ، ؕ، ؖ، ؗ، ؘ، نیز به صورت درشت تلفظ می‌شود، مانند:

مَرِيْمُ	قُرْآنُ
كَفَّارُ	كَفُورُ

ب) نازک تلفظ شدن راء (ترقیق):

۱- حرف راء، همراه با ـ، ـِ، ـی، به صورت نازک تلفظ می‌شود و به آن «ترقیق» می‌گویند.

رِجَالٌ	أَمْرٍ	صَدْرِي
فِي لَيْلَةِ الْقَدْرِ	وَقَرَى عَيْنًا	

۲- راء ساکن بعد از ـ به صورت نازک تلفظ می‌شود، مانند:

مَرِيَّةٌ	فِرْعَوْنَ
-----------	------------

نکته: اگر راء به هنگام وقف ساکن شود، از حرکت قبل از ساکن تبعیت می‌کند، مانند:

قَدِرٌ ← قُدِرَ   نُدِرٌ ← نُذِرَ   وَ الْعَصِرِ ← وَالْعَصْرِ

نمونه‌های دیگر:

غَفَّارٌ	كَالْفَخَّارِ
كَفُورٌ	مَسْطُورٌ

فعالیت کلاسی

- ۱- دو نمونه تفخیم و دو نمونه ترقیق حرف «ر» را از جزء سی قرآن کریم بیابید و به همراه هم کلاسی‌های خود، آنها را در کلاس تلفظ کنید.
- ۲- آیات ۱ تا ۳۰ سورة نبا را از روی صفحه ۵۸۲ قرآن کامل با توجه به قواعد تجویدی بخوانید.

همان طور که پیش از این دانستیم، یکی از صفت‌هایی که برای «قرآن» بیان شده است، «کتاب» می‌باشد. قرآن از آن جهت که آیاتش به عنوان یک قانون و دستورالعمل نوشته شده و یکجا جمع شده است، به عنوان «کتاب» مشهور می‌باشد.

به نوشته شدن آیات قرآن، در اصطلاح «کتابت قرآن» گفته می‌شود و بحث پیرامون کیفیت نوشته شدن آیات، یکی از دیگر موضوعاتی است که دانشمندان علوم قرآن به آن پرداخته‌اند.

قرآنی که پیش روی ماست، در زمان رسول اکرم (ص) و به دستور ایشان نوشته شده است. قرآن، معجزه جاویدان پیامبر اسلام بود و ایشان در زمان حیات خود اهتمام فراوانی به مکتوب شدن آیات آن داشتند تا از فراموشی و تغییر در طول زمان در امان باشد. ایشان پس از پایان یافتن وحی و دریافت الفاظ نورانی قرآن، آیات را برای اصحاب (یارانشان) می‌خواند و با تکرار برای ایشان املاء می‌نمود تا یادداشت کنند. برخی نقل‌های تاریخی، نام ۴۵ نفر را به عنوان «کاتبان وحی» بیان نموده‌اند. امام علی (علیه السلام)، طلحه، زبیر و عبدالله بن مسعود از جمله این افراد می‌باشند.

اولین کسی که در مکه عهده‌دار کتابت وحی شد، امام علی (علیه السلام) بود و تا آخرین روز حیات پیامبر به این کار ادامه داد. پیامبر اکرم نیز اصرار فراوان داشت تا آنچه را که نازل می‌شود، حتماً برای حضرت علی (ع) بخواند. در یکی از نقل‌های تاریخی می‌خوانیم:

«علی بن ابی طالب در مسجد کوفه نشسته بود و مردم دور او را گرفته بودند. ایشان فرمود: پرسش‌های خود را تا در میان شما هستم، از من بپرسید. درباره آیات قرآن از من بپرسید. به خدا قسم آیه‌ای نازل نشد مگر آنکه پیامبر، آن را بر من می‌خواند... یکی از حاضرین پرسید: اگر هنگام نزول آیات، شما حضور نداشتید، چطور؟ علی (علیه السلام) فرمود: هنگامی که به حضورشان می‌رسیدم، به من می‌فرمود: زمانی که حضور نداشتی، آیه‌هایی نازل شد، آنگاه آنها را بر من می‌خواند...»^۱

۱- کتاب سلیم بن قیس، ص ۳۳۱.

کاتبان وحی آیات قرآن را با اشتیاق و دقت فراوان از پیامبر دریافت می نمودند و آیات را زیر نظر ایشان، روی تکه های کاغذ، پوست و پارچه می نوشتند. سپس پیامبر، آیات نوشته شده را گوش می دادند و اگر خطایی صورت گرفته بود، اصلاح می نمودند.

با اهتمام پیامبر و تلاش مسلمانان، تمام آیات قرآن در زمان حیات رسول خدا (ص) نوشته شد. همین دقت و تلاش ها موجب گردید تا قرآن از گزند هرگونه نقص یا اضافات در طول سالیان بسیار در امان بماند و هیچ اختلافی میان قرآنی که امروز در دست ماست و نسخه هایی از قرآن که از قرن ها پیش به دست ما رسیده است و در موزه های مختلف دنیا نگهداری می شود، وجود نداشته باشد.

فعالیت کلاسی

● در حدیثی از پیامبر می خوانیم

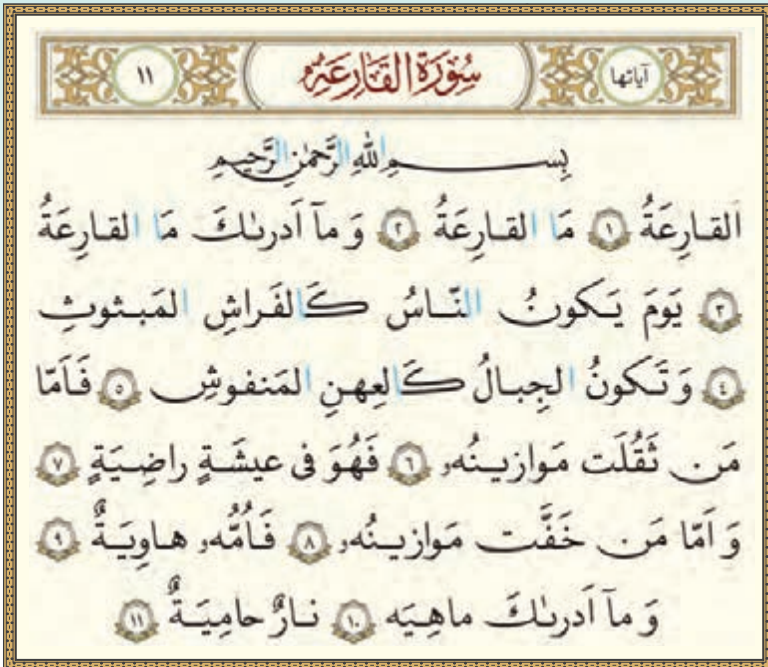
«قَيِّدُوا الْعِلْمَ بِالْكِتَابَةِ»

علم را با نوشتن به بند بکشید.

بحار الانوار، ج ۲، ص ۱۵۱

چه ارتباطی میان معنای حدیث و موضوع «کتابت قرآن» وجود دارد؟

آیات شریفہ سورہ قارعہ را بر اساس برنامه پیشنهادی دبیر محترم حفظ کنید.

ترجمه سوره قارعه

به نام خداوند بخشنده بخشایشگر
 قارعه؛ آن حادثه کوبنده! (۱)
 و چه حادثه کوبنده‌ای! (۲)
 و تو چه می‌دانی که حادثه کوبنده چیست؟! (آن حادثه همان روز قیامت است!) (۳)
 روزی که مردم مانند پروانه‌های پراکنده خواهند بود، (۴)
 و کوه‌ها مانند پشم رنگینِ حلاجی شده می‌گردد! (۵)
 اما (در آن روز) کسی که ترازوی اعمالش سنگین است، (۶)
 در یک زندگی خشنودکننده خواهد بود! (۷)
 و اما کسی که ترازوی اعمالش سبک باشد، (۸)
 پناهگاهش «هاویه» (دوزخ) است! (۹)
 و تو چه می‌دانی «هاویه» چیست؟! (۱۰)
 (آن) آتشی است سوزان! (۱۱)

محتوای کلی سوره قارعه

نام سوره از واژه «القارعه» در آیه اول گرفته شده که یکی از نام‌های قیامت و به معنای کوبنده است.
 سوره قارعه درباره قیامت و وقایع آن است و از پاداش کارهای نیک و مجازات گناهان سخن می‌گوید.

درس هفتم

شامل:

۱ قرائت آیات ۱۰۵ تا ۱۱۱ سورة اسراء و ۱ تا ۱۵ سورة كهف

۲ تجويد قرائت : وقف و ابتدا (۱)

۳ علوم قرآنی : زبان قرآن

۴ حفظ نور : سورة عادیات

وَبِالْحَقِّ أَنْزَلْنَاهُ وَبِالْحَقِّ نَزَلَ وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا مُبَشِّرًا وَنَذِيرًا ۝
 وَقُرْآنًا فَرَقْنَاهُ لِتَقْرَأَهُ عَلَى النَّاسِ عَلَى مُكْثٍ وَنَزَلْنَاهُ تَنْزِيلًا ۝
 قُلْ ءَامِنُوا بِهِ أَوْ لَا تُؤْمِنُوا إِنَّ الَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ مِنْ قَبْلِهِ إِذَا يُتْلَىٰ
 عَلَيْهِمْ يَخِرُّونَ لِلْأَذْقَانِ سُجَّدًا ۝ وَيَقُولُونَ سُبْحَنَ رَبِّنَا إِن كَانَ
 وَعْدُ رَبِّنَا لَمَفْعُولًا ۝ وَيَخِرُّونَ لِلْأَذْقَانِ يَسْكُونُ وَيَزِيدُهُمْ
 خُشُوعًا ۝ قُلِ ادْعُوا اللَّهَ أَوْ ادْعُوا الرَّحْمَنَ أَيًّا مَا تَدْعُوا فَلَهُ
 الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَىٰ وَلَا تَجْهَر بِصَلَاتِكَ وَلَا تُخَافِتْ بِهَا وَابْتَغِ
 بَيْنَ ذَلِكَ سَبِيلًا ۝ وَقُلِ الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي لَمْ يَتَّخِذْ وَلَدًا وَلَمْ يَكُنْ
 لَهُ شَرِيكٌ فِي الْمُلْكِ وَلَمْ يَكُنْ لَهُ وَلِيٌّ مِنَ الذَّلِيلِ وَكَبِيرُهُ تَكْبِيرًا ۝

سُورَةُ الْكَافِرِينَ ۝ آياتها ۱۱.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَنْزَلَ عَلَىٰ عَبْدِهِ الْكِتَابَ وَلَمْ يَجْعَلْ لَهُ عِوَجًا
 ۝ قِيمًا لِيُنذِرَ بَأْسًا شَدِيدًا لِمَنْ لَدُنْهُ وَيُبَشِّرَ الْمُؤْمِنِينَ
 الَّذِينَ يَعْمَلُونَ الصَّالِحَاتِ أَنَّ لَهُمْ أَجْرًا حَسَنًا ۝ مَا كَثُرَتْ
 فِيهِ آيَاتٌ ۝ وَيُنذِرَ الَّذِينَ قَالُوا اتَّخَذَ اللَّهُ وَلَدًا ۝

مَا لَهُمْ بِهِ مِنْ عِلْمٍ وَلَا لِإِبَائِهِمْ كَبُرَتْ كَلِمَةً تَخْرُجُ
 مِنْ أَفْوَاهِهِمْ إِنَّ يَقُولُونَ إِلَّا كَذِبًا ٥ فَلَعَلَّكَ بَاخِعٌ نَفْسَكَ
 عَلَى آثَارِهِمْ إِنْ لَمْ يُؤْمِنُوا بِهِذَا الْحَدِيثِ أَسَفًا ٦ إِنَّا
 جَعَلْنَا مَا عَلَى الْأَرْضِ زِينَةً لَهَا لِنَبْلُوهُمْ أَيُّهُمْ أَحْسَنُ عَمَلًا
 ٧ وَإِنَّا لَجَاعِلُونَ مَا عَلَيْهَا صَعِيدًا جُرُزًا ٨ أَمْ حَسِبْتَ
 أَنَّ أَصْحَابَ الْكَهْفِ وَالرَّقِيمِ كَانُوا مِنْ آيَاتِنَا عَجَبًا ٩
 إِذْ أَوَى الْفِتْيَةُ إِلَى الْكَهْفِ فَقَالُوا رَبَّنَا آتِنَا مِنْ لَدُنْكَ
 رَحْمَةً وَهَيِّئْ لَنَا مِنْ أَمْرِنَا رَشَدًا ١٠ فَضَرْبْنَا عَلَى آذَانِهِمْ فِي
 الْكَهْفِ سِنِينَ عَدَدًا ١١ ثُمَّ بَعَثْنَاهُمْ لِنَعْلَمَ أَيُّ الْحِزْبَيْنِ
 أَحْصَى لِمَا لَبِثُوا أَمَدًا ١٢ نَحْنُ نَقُصُّ عَلَيْكَ نَبَأَهُمْ بِالْحَقِّ
 إِنَّهُمْ فِتْيَةٌ آمَنُوا بِرَبِّهِمْ وَزِدْنَاهُمْ هُدًى ١٣ وَرَبَطْنَا
 عَلَى قُلُوبِهِمْ إِذْ قَامُوا فَقَالُوا رَبُّنَا رَبُّ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ
 لَنْ نَدْعُو مِنْ دُونِهِ إِلَهًا لَقَدْ قُلْنَا إِذَا شَطَطًا ١٤ هَذُلًا
 قَوْمُنَا اتَّخَذُوا مِنْ دُونِهِ آلِهَةً لَوْلَا يَأْتُونَ عَلَيْهِمُ
 بِسُلْطَانٍ بَيِّنٍ فَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرَى عَلَى اللَّهِ كَذِبًا ١٥

جمله زیر را بخوانید :

«بخشش لازم نیست مجازاتش کنید»

معنای این جمله با یک وقف تغییر می‌کند. اگر بعد از کلمه «بخشش» وقف انجام شود، منجر به آزادی فرد خواهد شد : «بخشش، لازم نیست مجازاتش کنید»
اما اگر بعد از عبارت «لازم نیست» وقف شود، موجب مجازات فرد خواهد شد :
«بخشش لازم نیست، مجازاتش کنید»

همان‌طور که مشاهده کردید محل وقف می‌تواند نقش مهمی را در رساندن پیام جمله ایفا نماید و در مثال مذکور سبب برداشت دو معنای کاملاً متضاد شود.
همان‌طور که عدم رعایت تلفظ صحیح حروف، ممکن است معنای آیه را تغییر دهد، وقف و ابتدای نامناسب بر جملات قرآن نیز می‌تواند موجب تغییر مفهوم آیات قرآن شود.
به نمونه زیر دقت نمایید :

الف) آیه ۶۵ سوره یونس :

«وَلَا يَحْزُنكَ قَوْلُهُمْ، إِنَّ الْعِزَّةَ لِلَّهِ جَمِيعًا، هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ»
در این آیه خداوند متعال پیامبرش را دلداری می‌دهد و به او سفارش می‌کند که «سخنان (یاوه‌های) آنان تو را غمگین نکند» زیرا مشرکان همواره ایشان را مورد تمسخر و طعنه و زخم زبان‌های آزاردهنده قرار می‌دادند. سپس خداوند متعال به جهت تأکید بیشتر می‌فرماید : «إِنَّ الْعِزَّةَ لِلَّهِ جَمِيعًا»، یعنی تو را خداوندی سرپرستی می‌کند که هرچه عزت وجود دارد همه متعلق به اوست و آنها نمی‌توانند به عزت تو ضرری وارد کنند.
حال اگر این دو قسمت را به دنبال یکدیگر قرائت نمایید، ابهام ایجاد می‌شود و ممکن است معنای آیه را تغییر دهد و ترجمه آن بدین صورت می‌شود :
«این گفته آنان که تمام عزت متعلق به خداوند است، تو را غمگین نکند».

بنابراین اگر بر جمله اول وقف نشود، موجب می‌شود گمان کنیم که عبارت
 «إِنَّ الْعِزَّةَ لِلَّهِ جَمِيعًا»

توسط مشرکان بیان شده است در حالی که برعکس، از جانب خدا می‌باشد.
 برای تشخیص مکان‌های وقف، روش‌های متفاوتی وجود دارد که در این درس
 برخی از آنها را یادآوری می‌کنیم:

۱ شماره‌انتهای آیات، نشانه مناسب بودن وقف است.

۲ علائمی که به شکل حروف ریز در بالای کلمات قرار دارند به‌ویژه در آیات طولانی،
 مانند: ج، ط، ز، س، م، لا، صلی، قلی

فعالیت کلاسی

۱- برخی از نمونه‌های وقف را در آیات اول درس بیابید و یک
 مورد را ترجمه کنید.

۲- آیات ۱ تا ۷ سوره مریم را از صفحه ۳۰۵ قرآن کامل با رعایت
 قواعد این درس در کلاس بخوانید.

۳- با رجوع به قرآن کامل برای هریک از علائم جدول زیر یک
 جمله قرآنی پیدا کنید.

ط	ج .....
س	ز .....
لا	م .....
قلی	صلی .....

این پرسش ممکن است برای شما مطرح شده باشد که چرا قرآن کریم که کتاب هدایت همگان است، به زبان عربی نازل شده است؟

یکی از مشهورترین پاسخ‌هایی که به این سؤال داده شده است این است که نازل شدن قرآن به زبان عربی با توجه به نخستین مخاطبان قرآن و شخص پیامبر (ص) که عرب زبان بودند، یک جریان طبیعی است؛ هر سخنور حکیمی، مطالب خویش را با زبان مخاطبان خود بیان می‌کند.

اتفاقاً اگر قرآن به زبان دیگری نازل می‌شد، جای این سؤال بود که وقتی مخاطبان نخستین قرآن عرب زبان هستند، چرا قرآن به زبان عربی نازل نمی‌شود؟! چنانکه در یکی از آیات به این موضوع اشاره شده است:

«وَلَوْ جَعَلْنَاهُ قُرْآنًا أَعْجَمِيًّا لَقَالُوا لَوْلَا فُصِّلَتْ آيَاتُهُ، أَلَا أَعْجَمِيٌّ وَعَرَبِيٌّ...»

اگر این قرآن را به زبان غیر عربی می‌فرستادیم،

می‌گفتند: چرا آیاتش روشن و آشکار نیست؟

آیا کتاب غیر عربی بر پیامبری که خودش عرب است نازل می‌شود؟ فصلت/۴۴

روشن است که دین اسلام زمانی می‌توانست موفق شود و در تمام جهان گسترش یابد که ابتدا در منطقه بعثت پیامبر — که عرب‌زبان بودند — فهمیده شود و عرب‌ها به آن ایمان آورند، آنگاه از سوی همین مؤمنان در سایر نقاط منتشر شود؛ چنانکه تاریخ اسلام به این رویداد گواهی می‌دهد.

البته لازم است توجه داشته باشیم که اگرچه قرآن به زبان عربی نازل شده است؛ اما تعالیم آن محدود به یک نژاد و گروه خاصی نمی‌باشد و آیات آن برای تعلیم و تزکیه کلیه انسان‌ها در همه قرون نازل شده است.

آیات قرآن، مخاطب خود را همه انسان‌ها معرفی می‌کند:

«قُلْ... وَ أَوْحِيَ إِلَيَّ هَذَا الْقُرْآنُ لِأُنْذِرَكُمْ بِهِ وَمَنْ بَلَغَ»

بگو این قرآن بر من وحی شده تا به شما و تمام کسانی که این قرآن

به آنها می‌رسد، ابلاغ کنم و بیم دهم. انعام/۱۹

امام رضا (علیه السلام) در این باره می‌فرماید: «خداوند قرآن را برای زمانی خاص و مردمانی مخصوص و معین قرار نداد. قرآن در هر زمانی تازه و نو و نزد هر ملتی تا روز قیامت مورد استفاده است.»^۱

قرآن ارزش‌های اخلاقی و انسانی را در آیات گوناگون خود بیان می‌کند و همگان را به سوی آنها دعوت می‌کند. ارزش‌هایی چون خداپرستی، ظلم‌ستیزی، صداقت و نیکوکاری و... که برای به سعادت رسیدن هر انسانی لازم است و مخصوص قوم و زبان خاصی نیست. اگر آیات آن تنها مخصوص عرب زبانان بود، تا این اندازه در میان ملت‌های گوناگون گسترش نیافته و جهانی نمی‌شد. ترجمه و ترویج قرآن به بیش از ۱۰۰ زبان زنده جهان، شاهد و گویای این مسئله است.

فعالیت کلاسی

۱- به نظر شما، هم‌زبان بودن پیامبر با مردمی که به سوی آنها مبعوث می‌شود، چه فوایدی دارد؟

الف- مردم پیام‌های الهی را که او بیان می‌کند، به روشنی متوجه می‌شوند و می‌توانند به آن ایمان بیاورند.

ب- .....

ج- .....

۲- چه ارتباطی میان مفهوم این آیه و محتوای درس وجود دارد؟

«وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ رَّسُولٍ إِلَّا بِلِسَانٍ قَوْمِهِ لِيُبَيِّنَ لَهُمْ»

ما هیچ پیامبری را نفرستادیم مگر به زبان قوم خودش تا (حقائق را)

برای آنها آشکار کند. (ابراهم/۲)

آیات شریفه سوره عادیات را بر اساس برنامه پیشنهادی دبیر محترم حفظ کنید.

ترجمه سوره عادیات

به نام خداوند بخشنده بخشایشگر

سوگند به اسبان دونده (و مجاهدان) در حالی که نفس زنان به پیش می روند، (۱)
و جرقه هایی (که در برخورد سمهایشان با سنگ های بیابان) افروخته می شود، (۲)
و سوگند به هجوم آوران سپیده دم (که غافلگیرانه به دشمن هجوم می برند). (۳)
و با آن حمله گرد و غبار به هر سو پراکنده می شود، (۴)
و (ناگهان) در میان دشمن ظاهر می شدند، (۵)
همانا انسان در برابر نعمت های پروردگارش بسیار ناسپاس و بخیل است! (۶)
و او خود (نیز) بر این معنی گواه است! (۷)
زیرا او علاقه شدید به مال دنیا دارد! (۸)
آیا او نمی داند در آن روز تمام کسانی که در قبرها هستند، برانگیخته می شوند، (۹)
و آنچه در درون سینه هاست آشکار می گردد، (۱۰)
در آن روز پروردگارش از آنها کاملاً باخبر است (۱۱)

محتوای کلی سوره عادیات

کلمه عادیات به معنی اسبان دونده است.

در شأن نزول این سوره آمده است که:

در سال ۸ هجرت به پیغمبر اکرم خبر دادند که دوازده هزار سوار در سرزمین «یابس» جمع شده، و با یکدیگر عهد کرده اند که تا پیامبر و علی را به قتل نرسانند و جماعت مسلمین را متلاشی نکنند از پای تنشینند.

پیغمبر اکرم جمع کثیری از یاران خود را به سراغ آنها فرستاد، ولی بعد از گفتگوهای بدون نتیجه بازگشتند؛ سرانجام پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله، علی علیه السلام را با گروه کثیری از مهاجر و انصار به نبرد آنها اعزام داشت، آنها به سرعت به سوی منطقه دشمن حرکت کردند و شبانه راه می رفتند، و صبحگاهان دشمن را در حلقه محاصره گرفتند، نخست اسلام را بر آنها عرضه داشتند. چون نپذیرفتند به آنها حمله کردند و آنان را در هم شکستند.

سوره عادیات نازل شد درحالی که هنوز سربازان اسلام به مدینه بازنگشته بودند، پیامبر خدا آن روز برای نماز صبح آمد، و این سوره را در نماز تلاوت فرمود.

در این سوره، سخن از پاره ای از ضعف های انسان هم چون کفر و بخل و دنیاپرستی به میان می آورد و در پایان به مسئله معاد اشاره دارد.

درس هشتم

شامل:

- ۱ قرائت آیات ۱ تا ۳۸ سورة قمر
- ۲ تجوید قرائت : وقف و ابتدا (۲)
- ۳ علوم قرآنی : قابل فهم بودن قرآن
- ۴ حفظ نور : سورة زلزله (زلزال)

سُورَةُ الْقَمَرِ

۵۵

آیاتها

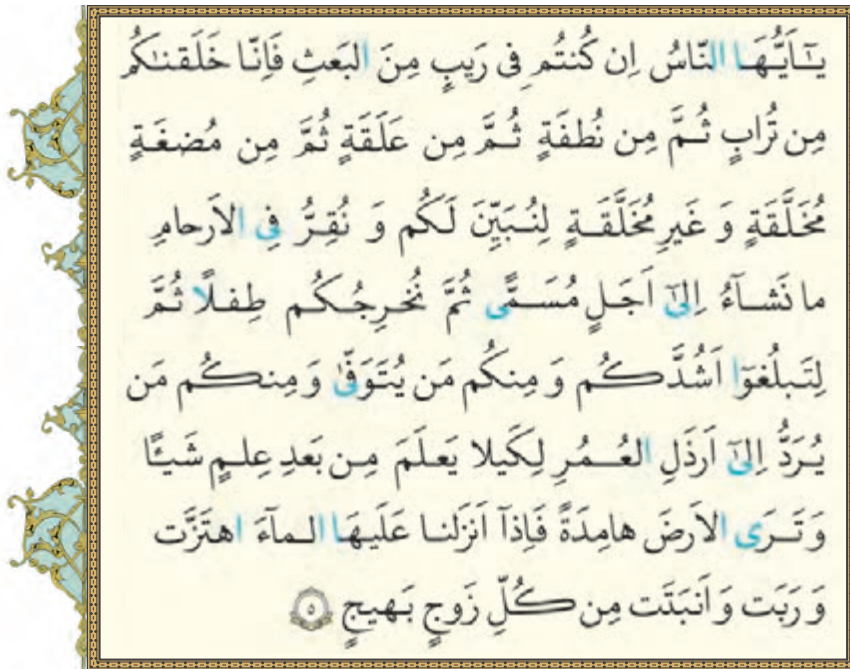
بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

اقْتَرَبَتِ السَّاعَةُ وَانْشَقَّ الْقَمَرُ ۝^۱ وَإِنْ يَرَوْا آيَةً يُعْرِضُوا
 وَيَقُولُوا سِحْرٌ مُسْتَمِرٌّ ۝^۲ وَكَذَّبُوا وَاتَّبَعُوا أَهْوَاءَهُمْ
 وَكُلُّ أَمْرٍ مُسْتَقَرٌّ ۝^۳ وَلَقَدْ جَاءَهُمْ مِنَ الْأَنْبَاءِ
 مَا فِيهِ مُزْدَجَرٌ ۝^۴ حِكْمَةٌ بَالِغَةٌ فَمَا تُغْنِ النُّذُرُ
 ۝^۵ فَتَوَلَّى عَنْهُمْ يَوْمَ يَدْعُ الدَّاعِ إِلَى شَيْءٍ نُّكْرٍ ۝^۶
 خُشِعًا أَبْصَارُهُمْ يَخْرُجُونَ مِنَ الْأَجْدَاثِ كَأَنَّهُمْ جَرَادٌ مُنتَشِرٌ ۝^۷
 مُهْطِعِينَ إِلَى الدَّاعِ يَقُولُ الْكَافِرُونَ هَذَا يَوْمٌ عَسِرٌ ۝^۸ كَذَّبَتْ
 قَبْلَهُمْ قَوْمُ نُوحٍ فَكَذَّبُوا عَبْدَنَا وَقَالُوا مَجْنُونٌ وَازْدُجِرَ ۝^۹ فَدَعَا
 رَبَّهُ أَنِّي مَغْلُوبٌ فَانْتَصِرَ ۝^{۱۰} فَفَتَحْنَا أَبْوَابَ السَّمَاءِ بِمَاءٍ مُنْهَمِرٍ
 ۝^{۱۱} وَفَجَّرْنَا الْأَرْضَ عُيُونًا فَالْتَقَى الْمَاءُ عَلَى أَمْرٍ قُدْرٍ ۝^{۱۲}
 وَحَمَلْنَاهُ عَلَى ذَاتِ الْوَاحِ وَدُوسٍ ۝^{۱۳} تَجْرَى بِأَعْيُنِنَا جَزَاءً لِمَنْ كَانَ
 كُفِرَ ۝^{۱۴} وَلَقَدْ تَرَكْنَاهَا آيَةً فَهَلْ مِنْ مُدَكِّرٍ ۝^{۱۵} فَكَيْفَ كَانَ
 عَذَابِي وَنُذُرِ ۝^{۱۶} وَلَقَدْ يَسَّرْنَا الْقُرْآنَ لِلذِّكْرِ فَهَلْ مِنْ مُدَكِّرٍ

١٧ كَذَّبَتْ عَادٌ فَكَيْفَ كَانَ عَذَابِي وَنُذْرِي ١٨ إِنَّا أَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ
 رِيحًا صَرْصَرًا فِي يَوْمٍ نَحْسٍ مُسْتَمِرٍّ ١٩ تَنْزِعُ النَّاسَ كَأَنَّهُمْ أَعْجَازُ
 نَخْلٍ مُنْقَعِرٍ ٢٠ فَكَيْفَ كَانَ عَذَابِي وَنُذْرِي ٢١ وَلَقَدْ يَسَّرْنَا الْقُرْآنَ
 لِلذِّكْرِ فَهَلْ مِنْ مُدَكِّرٍ ٢٢ كَذَّبَتْ ثَمُودُ بِالنُّذْرِ ٢٣ فَقَالُوا أَبَشَرًا
 مِنَّا وَاحِدًا نَتَّبِعُهُ إِنَّا إِذَا لَفَى ضَلَلٍ وَسُعُرٍ ٢٤ أَعْلَقَى الذِّكْرَ عَلَيْهِ
 مِنْ بَيْنِنَا بَلْ هُوَ كَذَّابٌ أَشِرُّ ٢٥ سَيَعْلَمُونَ عَذَابًا مِّنِ الْكَذَّابِ
 الْأَشِرِّ ٢٦ إِنَّا مُرْسَلُوا النَّاقَةِ فِتْنَةً لَهُمْ فَارْتَقِبْهُمْ وَاصْطَبِرْ ٢٧
 وَنَبِّئْهُمْ أَنَّ الْمَاءَ قِسْمَةٌ بَيْنَهُمْ كُلُّ شِرْبٍ مُحْتَظَرٌ ٢٨ فَنَادَوْا صَاحِبَهُمْ
 فَتَعَاطَى فَعَقَرَ ٢٩ فَكَيْفَ كَانَ عَذَابِي وَنُذْرِي ٣٠ إِنَّا أَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ
 صَيْحَةً وَاحِدَةً فَكَانُوا كَهَشِيمِ الْمُحْتَظِرِ ٣١ وَلَقَدْ يَسَّرْنَا الْقُرْآنَ
 لِلذِّكْرِ فَهَلْ مِنْ مُدَكِّرٍ ٣٢ كَذَّبَتْ قَوْمُ لُوطٍ بِالنُّذْرِ ٣٣ إِنَّا أَرْسَلْنَا
 عَلَيْهِمْ حَاصِبًا إِلَّا آلَ لُوطٍ نَّجَّيْنَاهُمْ بِسَحَرٍ ٣٤ نِعْمَةٌ مِنْ عِندِنَا
 كَذَلِكَ نَجْزِي مَنْ شَكَرَ ٣٥ وَلَقَدْ أَنْذَرَهُمْ بَطْشَتْنَا فَتَمَارَوْا
 بِالنُّذْرِ ٣٦ وَلَقَدْ رَاودُوهُ عَنْ ضَيْفِهِ فَطَمَسْنَا أَعْيُنَهُمْ فَذُوقُوا
 عَذَابِي وَنُذْرِي ٣٧ وَلَقَدْ صَبَّحَهُمْ بُكْرَةً عَذَابٌ مُسْتَقَرٌّ ٣٨

در درس قبل با علائم وقف همچون «ط» و «ج» آشنا شدیم. کارکرد اصلی این نشانه‌ها تعیین مکان‌های مناسب جهت وقف صحیح می‌باشد.
گاهی برخی آیات طولانی فاقد علائم وقف است، در این صورت چگونه می‌توانیم بفهمیم که کجا می‌توان وقف کرد؟
مثلاً وقف در کدام بخش از آیه زیر صحیح است؟

برای شناختن مکان وقف از دو روش زیر می‌توان استفاده کرد :
۱ شناخت برخی کلمات مربوط به اول جمله، می‌تواند به شما کمک کند تا محل وقف را تشخیص دهید.

این کلمات، نشان دهنده مکان شروع جمله می‌باشند. بنابراین می‌توان قبل از آنها وقف کرد و جمله را به وسیله آنها شروع نمود، مانند :

ان..... ف..... و..... ثم..... ل.....

می‌توانید برخی از این نمونه‌ها را در مثال بیابید و به ذهن بسپارید. آنگاه خواهید دید که این شناخت تا چه میزان می‌تواند بر صحت وقف‌های شما تأثیر بگذارد.

۲ بهترین وقف و ابتدا آن است که براساس معنا بوده و منجر به روشن‌تر شدن مفهوم آیه گردد.

به همین جهت باید با مفاهیم قرآنی نیز آشنا شویم تا جمله‌ها را بهتر تشخیص داده و وقف و ابتدای مناسب را انجام دهیم.

استفاده از ترجمه آیات، ما را در تشخیص محل وقف کمک می‌کند.

فعالیت کلاسی

آیات ۱ تا ۱۴ سوره طه را از روی صفحات ۳۱۲ و ۳۱۳ قرآن کامل با رعایت قواعد تجویدی به صورت روان قرائت کنید.

یکی از مقدمه‌های تفسیر قرآن، پذیرش قابل فهم بودن قرآن کریم برای همه انسان‌هاست.

حال آیا واقعاً آیات قرآن قابل فهم است؟ یا فهم معانی آن فراتر از توان بشر است؟ دانشمندان علوم قرآنی، با بیان دلیل‌های مختلف، قرآن را برای بشر قابل فهم می‌دانند، که در اینجا به برخی از مهم‌ترین دلیل‌ها اشاره می‌کنیم:

الف) هم‌اورد طلبی قرآن: قرآن کریم برای اثبات حقانیت خود، بارها مخالفان را به آوردن سوره یا سوره‌هایی همانند سوره‌های این کتاب آسمانی دعوت کرده است: «وَإِنْ كُنْتُمْ فِي رَيْبٍ مِّمَّا نَزَّلْنَا عَلَىٰ عَبْدِنَا، فَأْتُوا بِسُورَةٍ مِّثْلِهِ» اگر در باره آنچه بر بنده خود نازل کرده‌ایم، شک و تردید دارید، یک سوره همانند آن بیاورید. بقره/۲۳

این هم‌اورد طلبی زمانی معنا دارد که قرآن برای مخاطبان پیامبر قابل فهم باشد تا با فهم محتوای آن، سوره‌هایی شبیه سوره‌های آن بیاورند، در حالی که اگر نتوانند معنای آن را درک کنند، این دعوت، بی‌معنا خواهد بود.

ب) دعوت قرآن به تدبّر و اندیشه در آیات: خداوند در قرآن کریم، هدف از نزول آیات قرآن را تدبّر در آنها دانسته است:

«كِتَابٌ أَنْزَلْنَاهُ إِلَيْكَ مُبَارَكٌ، لِيَذَّبَرُوا آيَاتِهِ...»

این کتابی با برکت است که بر تو نازل کردیم، تا در آیات آن بیندیشند. ص/۲۹

همچنین تدبّر نکردن در آن را مورد سرزنش قرار داده است:

«أَفَلَا يَتَذَكَّرُونَ الْقُرْآنَ، أَمْ عَلَىٰ قُلُوبٍ أَقْفَالُهَا»

آیا آنها در قرآن نمی‌اندیشند یا بر دل‌هایشان قفل نهاده شده است؟ محمد/۲۴

اگر فهم آیات قرآن امکان نداشت، این سرزنش معنایی نداشت، بنابراین فهم قرآن و اندیشه در آیات آن، نه تنها ممکن، بلکه لازم است.

ج) قرآن کتاب هدایت : قرآن کریم برای هدایت بشر فرستاده شده است. لازمه بهره‌مندی انسان‌ها از هدایت قرآن این است که معانی آیات آن را درک کنند تا بتوانند به آن عمل کنند. این آیه، قرآن را ساده و قابل فهم معرفی می‌کند تا انسان‌ها بتوانند از آیات آن پند گرفته و در مسیر هدایت قرار گیرند :

«وَلَقَدْ يَسَّرْنَا الْقُرْآنَ لِلذِّكْرِ، فَهَلْ مِنْ مُدَكِّرٍ»^۱

ما قرآن را برای پندآموزی آسان ساختیم، پس آیا پندگیرنده‌ای هست؟ قمر/۱۷
پندآموزی از قرآن زمانی اتفاق می‌افتد که همگان معانی آیات آن را به خوبی درک کنند. و یا در آیه‌ای دیگر می‌خوانیم :

«هَذَا بَيَانٌ لِلنَّاسِ وَهُدًى وَ مَوْعِظَةٌ لِّلْمُتَّقِينَ»

این (قرآن)، بیانی است برای عموم مردم و هدایت و اندرزی است برای پرهیزگاران. آل عمران/۱۳۸
این آیه، همه مردم را مخاطب دستورات قرآن می‌داند، هر چند تنها پرهیزکاران از هدایت و اندرزهای موجود در آیات بهره‌مند می‌گردند.^۲

فعالیت کلاسی

به این آیات مراجعه کنید. هریک از این آیات چگونه به قابل فهم بودن قرآن برای بشر اشاره می‌کنند؟
سوره هود، ۱۳   سوره نحل، ۴۴   سوره اسراء، ۹

۱- این آیه، چهار مرتبه، در سوره قمر تکرار شده است.

۲- برای مطالعه آیات دیگری در این خصوص و نیز احادیث ائمه در این باره، می‌توانید به جلد دوم کتاب «قرآن شناسی»، اثر آیت الله مصباح یزدی، بخش «امکان فهم قرآن» (ص ۶۵-۶۳) مراجعه نمایید.

آیات شریفه سوره زلزال را بر اساس برنامه پیشنهادی دبیر محترم حفظ کنید.

ترجمه سوره زلزال

به نام خداوند بخشنده بخشایشگر
 هنگامی که زمین شدیداً به لرزه درمی آید، (۱)
 و زمین بارهای سنگینش را خارج می سازد! (۲)
 در آن حال انسان گوید: زمین را چه می شود (که این گونه می لرزد)؟! (۳)
 در آن روز زمین، تمام خبرهایش را بازگو می کند؛ (۴)
 چرا که پروردگارت به او وحی کرده است! (۵)
 در آن روز مردم به صورت گروه های پراکنده (از قبرها) خارج می شوند تا اعمالشان به
 آنها نشان داده شود! (۶)
 پس هرکس، هم وزن ذره ای کار خیر انجام دهد آن را می بیند! (۷)
 و هرکس، هم وزن ذره ای کار بد کرده آن را می بیند! (۸)

محتوای کلی سوره زلزال

کلمه زلزال به معنی لرزش و زلزله است. نام دیگر این سوره زلزله است.
 این سوره از نشانه های وقوع قیامت بحث می کند و پس از آن از گواهی دادن زمین
 به تمام اعمال آدمی سخن به میان آمده است.
 سپس از تقسیم مردم به دو گروه «نیکوکار» و «بدکار» و رسیدن هرکس به اعمال خود
 سخن می گوید.

درس نهم

شامل:

- ۱ قرائت آیات ۵۶ تا ۷۷ سورة فرقان
- ۲ تجوید قرائت : فصاحت حرکات
- ۳ علوم قرآنی : انس با قرآن کریم
- ۴ حفظ نور : سورة لیل

وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا مُبَشِّرًا وَنَذِيرًا ﴿٥٦﴾ قُلْ مَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ
 مِنْ أَجْرٍ إِلَّا مَنْ شَاءَ أَنْ يَتَّخِذَ إِلَىٰ رَبِّهِ سَبِيلًا ﴿٥٧﴾ وَتَوَكَّلْ
 عَلَى الْحَيِّ الَّذِي لَا يَمُوتُ وَسَبِّحْ بِحَمْدِهِ وَكَفَىٰ بِهِ بِذُنُوبِ
 عِبَادِهِ خَبِيرًا ﴿٥٨﴾ الَّذِي خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا
 فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوَىٰ عَلَى الْعَرْشِ الرَّحْمَنُ فَسَلِّ بِهِ
 خَبِيرًا ﴿٥٩﴾ وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ اسْجُدُوا لِلرَّحْمَنِ قَالُوا وَمَا
 الرَّحْمَنُ أَنْ سَجُدُ لِمَا تَأْمُرُنَا وَزَادَهُمْ نُفُورًا ﴿٦٠﴾ تَبَارَكَ الَّذِي
 جَعَلَ فِي السَّمَاءِ بُرُوجًا وَجَعَلَ فِيهَا سِرَاجًا وَقَمَرًا مُنِيرًا ﴿٦١﴾
 وَهُوَ الَّذِي جَعَلَ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ خِلْفَةً لِمَنْ أَرَادَ أَنْ يَذْكُرَ
 أَوْ أَرَادَ شُكُورًا ﴿٦٢﴾ وَعِبَادُ الرَّحْمَنِ الَّذِينَ يَمْشُونَ عَلَى
 الْأَرْضِ هَوْنًا وَإِذَا خَاطَبَهُمُ الْجَاهِلُونَ قَالُوا سَلَامًا ﴿٦٣﴾
 وَالَّذِينَ يَبِيتُونَ لِرَبِّهِمْ سُجَّدًا وَقِيَامًا ﴿٦٤﴾ وَالَّذِينَ يَقُولُونَ
 رَبَّنَا اصْرِفْ عَنَّا عَذَابَ جَهَنَّمَ إِنَّ عَذَابَهَا كَانَ غَرَامًا
 ﴿٦٥﴾ إِنَّهَا سَاءَتْ مُسْتَقَرًّا وَمُقَامًا ﴿٦٦﴾ وَالَّذِينَ إِذَا أَنْفَقُوا
 لَمْ يُسْرِفُوا وَلَمْ يَقْتُرُوا وَكَانَ بَيْنَ ذَلِكَ قَوَامًا ﴿٦٧﴾

وَالَّذِينَ لَا يَدْعُونَ مَعَ اللَّهِ إِلَهًا آخَرَ وَلَا يَقْتُلُونَ النَّفْسَ
الَّتِي حَرَّمَ اللَّهُ إِلَّا بِالْحَقِّ وَلَا يَزْنُونَ وَمَنْ يَفْعَلْ ذَلِكَ
يَلْقَ أَثَامًا ٦٨ يُضَاعَفْ لَهُ الْعَذَابُ يَوْمَ الْقِيَمَةِ وَيَخْلُدُ
فِيهِ مُهَانًا ٦٩ إِلَّا مَنْ تَابَ وَآمَنَ وَعَمِلَ عَمَلًا صَالِحًا
فَأُولَٰئِكَ يَبْدِلُ اللَّهُ سَيِّئَاتِهِمْ حَسَنَاتٍ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا
رَحِيمًا ٧٠ وَمَنْ تَابَ وَعَمِلَ صَالِحًا فَإِنَّهُ يَتُوبُ إِلَى اللَّهِ
مَتَابًا ٧١ وَالَّذِينَ لَا يَشْهَدُونَ الزُّورَ وَإِذَا مَرُّوا بِاللَّغْوِ
مَرُّوا كِرَامًا ٧٢ وَالَّذِينَ إِذَا ذُكِّرُوا بِثَاوِيلِ رَبِّهِمْ
لَمْ يَخِرُّوا عَلَيْهَا صُمًّا وَعُمْيَانًا ٧٣ وَالَّذِينَ يَقُولُونَ رَبَّنَا
هَبْ لَنَا مِنْ أَزْوَاجِنَا وَذُرِّيَّاتِنَا قُرَّةَ أَعْيُنٍ وَاجْعَلْنَا
لِلْمُتَّقِينَ إِمَامًا ٧٤ أُولَٰئِكَ يُجْزَوْنَ الْغُرْفَةَ بِمَا
صَبَرُوا وَيُلَقَّوْنَ فِيهَا تَحِيَّةً وَسَلَامًا ٧٥ خَالِدِينَ
فِيهَا حَسُنَتْ مُسْتَقَرًّا وَمُقَامًا ٧٦ قُلْ مَا يَعْبُودُ بِكُمْ رَبِّي
لَوْلَا دُعَاؤُكُمْ فَقَدْ كَذَّبْتُمْ فَسَوْفَ يَكُونُ لِزَامًا ٧٧

فصاحت حرکات

یکی از مواردی که قرائت ما را زیبا و به لحن عربی نزدیک می‌کند، فصاحت حرکات است. توجه به موارد زیر در هنگام تلفظ حرکات ضروری است.

۱ فصاحت فتحه : فتحه به همراه ۲۰ حرف به طور معمولی تلفظ می‌شود. ولی به همراه هشت حرف (حَ رَ صَ طَ ظَ عَ قَ) مانند «آ» ولی **کوتاه** تلفظ می‌شود.
مثال‌های زیر را با لهجه عربی تلفظ کنید :

فَوَلَا مِنْ رَبِّ رَّحِيمٍ	طَفَّوْا فِي الْبِلَادِ	إِنَّ اللَّهَ خَبِيرٌ
لا ضَيْرَ	وَحَبِطَ مَا صَنَعُوا	اِقْتَرَبَتِ السَّاعَةُ وَانْشَقَّ الْقَمَرُ

۲ فصاحت کسره : کسره مانند «ای» ولی **کوتاه** تلفظ می‌شود.
به مثال‌های زیر توجه کنید و آنها را با لهجه عربی بخوانید :

بِمِثْلِ	بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ	أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ
----------	---------------------------------------	--

۳ فصاحت ضمه : ضمه مانند «او» ولی **کوتاه** تلفظ می‌شود.
به مثال‌های زیر توجه کنید و ضمه را در این نمونه‌ها به لهجه عربی تلفظ کنید :

هَذَا الْقُرْآنَ	رَسُولُ اللَّهِ إِلَيْكُمْ	أُدْعُ إِلَى سَبِيلِ رَبِّكَ
كُتِبَ عَلَيْكُمُ الصِّيَامُ	أَعُوذُ بِاللَّهِ	هُوَ أَعْلَمُ بِالْمُهْتَدِينَ

فعالیت کلاسی

- ۱- سورة مبارکه «حمد» را با توجه به فصاحت حرکات گوش کنید و خودتان نیز مانند آن قرائت کنید.
- ۲- آیات ۱ تا ۷ سورة لقمان را از روی صفحه ۴۱۱ قرآن کامل بارعایت قواعد تجویدی درس بخوانید.

قرآن کریم راهنمای زندگی انسان‌هاست و مردم را به استوارترین راه‌ها هدایت می‌کند. خداوند در این کتاب با ما سخن گفته و مردم را مخاطب قرار داده است. دوره نوجوانی و جوانی بهترین دوره برای توجه به سخنان خداوند و انس با آن است. امام صادق (علیه السلام) می‌فرماید :

«هر جوان مؤمنی که قرآن بخواند، قرآن با گوشت و خونسش درمی‌آمیزد و خداوند او را با فرشتگان بزرگواری که نویسندگان و حاملان قرآنند همنشین می‌کند. قرآن نیز در قیامت حافظ و نگهبان او خواهد بود.»^۱

توجه به سخنان خداوند و انس با آیات قرآن دارای دو مرحله اساسی است :
اولین مرحله آن، قرائت آیات است. قرائت آیات قرآن به صورت مستمر در طول شبانه‌روز، موجب انس و ارتباط بیشتر با قرآن شده و زمینه‌آشنایی با دستورات آن را فراهم می‌آورد. خود قرآن نیز ما را به قرائت آیات سفارش می‌کند :

«فَاقْرَءُوا مَا تَيَسَّرَ مِنَ الْقُرْآنِ»

آنچه برای شما میسر است قرآن بخوانید. مزمّل/۲۰

قرائت روزانه قرآن کریم یاد خدا و دستورات دینی را در ذهن زنده نگه می‌دارد و پرده‌های غفلت را کنار می‌زند. در حدیثی از رسول اکرم (ص) می‌خوانیم :

«مَنْ قَرَأَ عَشْرَ آيَاتٍ فِي لَيْلَةٍ لَمْ يَكُتَبْ مِنَ الْغَافِلِينَ»

کسی که در هر شب ۱۰ آیه از قرآن قرائت نماید، از غافلان نوشته نمی‌شود.

حال آیا قرائت تنها کافی است؟

هرچند قرائت قرآن بسیار اهمیت دارد و کسی که روزانه قرآن قرائت می‌کند، به مرحله‌ای از انس با قرآن رسیده است، اما نباید در این مرحله متوقف شده و به آن کفایت کند. مرحله پس از قرائت، «تدبّر و تفکر» در آیات الهی است، زیرا بهره‌مندی از هدایت‌های قرآن و قدم گذاشتن در راه زندگی و مسیر سعادت جز با تدبّر و ژرف اندیشی در آیات آن به دست نمی‌آید.

کلام و سخن هرچه بلندتر و حکیمانه‌تر باشد، نیازمند دقت بیشتر و تفکر عمیق‌تر است و می‌دانیم که کلام خداوند برترین و حکیمانه‌ترین کلام‌هاست. برتری کلام خدای متعال بر دیگر سخنان مانند برتری خالق بر مخلوقات است؛^۱ همانطور که وجود محدود، کوچک و فانی ما در برابر عظمت خدای بزرگ چیزی به حساب نمی‌آید، سخن بزرگ‌ترین دانشمندان نیز در برابر عظمت کلام او ناچیز و بی‌مقدار است. کلام الهی با دقیق‌ترین الفاظ، عمیق‌ترین معانی را در راستای هدایت و سعادت انسان‌ها بیان نموده است، از این رو تدبیر و تفکر در آن و به دست آوردن گوهرهای معرفت و دانش از دریای بی‌کران آن پایانی ندارد و به آخر نمی‌رسد.

انسان با تدبیر در این دریای بی‌کران، خود را آنگونه که قرآن معرفی می‌کند، می‌شناسد و جایگاهش را در هستی پیدا می‌کند؛ به خوبی درک می‌کند از کجا آمده است و به سوی کجا در حرکت است؛ الگوهای زندگی که قرآن برای او معرفی می‌کند را می‌شناسد و ... . تنها در صورت کسب این معارف است که قرآن به صورت واقعی در زندگی انسان‌ها حضور پیدا کرده و همچون نوری، مسیر حرکت به سوی سعادت را برای ایشان آشکار می‌نماید.

فعالیت کلاسی

به این آیات در قرآن کریم مراجعه کنید. کدام یک از این آیات، ما را به دقت در قرآن برای فهم بیشتر توصیه می‌کند؟
این توصیه با چه کلماتی بیان شده است؟
سوره نحل، ۴۴   سوره ص، ۲۹   سوره آل عمران، ۱۳۸

تحقیق کنید

هرکدام از دانش آموزان با بررسی اجمالی زندگی یک نمونه از افراد قرآنی موفق، تأثیر انس با قرآن بر زندگی و موفقیت وی را ذکر نماید.

آیات شریفه سوره لیل را بر اساس برنامه پیشنهادی دبیر محترم حفظ کنید.

به نام خداوند بخشنده بخشایسگر
قسم به شب، هنگامی که (جهان را) ببوشانند، (۱) و قسم به روز، هنگامی که تجلی کند، (۲) و سوگند
به آن قدرتی که نرو ماده را آفرید، (۳) همانا سعی و تلاش شما پراکنده است: (۴) و اما آن کس که (در
راه خدا) انفاق کند و پرهیزگاری پیش گیرد، (۵) و وعده نیک (الهی) را تصدیق کند، (۶) او را در مسیر
آسانی قرار می‌دهیم! (۷)
و اما کسی که بخل ورزد و (از این راه) بی‌نیازی طلبد، (۸) و پاداش نیک (الهی) را انکار کند، (۹) به
زودی او را در مسیر دشواری قرار می‌دهیم (۱۰)
پس در آن هنگام که (در جهنم) سقوط می‌کند، دارایی او به حالش سودی نخواهد داشت! (۱۱) به یقین،
هدایت بر عهده ماست، (۱۲) و آخرت و دنیا از آن ماست، (۱۳) من شما را از آتشی که زبانه
می‌کشد بیم می‌دهم، (۱۴) که جز بدبخت‌ترین مردم وارد آن نمی‌شود (۱۵)
همان کس که (آیات خدا را) تکذیب کرد و به آن پشت نمود! (۱۶) و به زودی با تقواترین مردم
از آن دور داشته می‌شود، (۱۷)
آن کس که مال خود را (در راه خدا) می‌بخشد تا پاک شود. (۱۸) و هیچ کس را نزد او حق
نعمتی نیست، تا بخواهد (به این وسیله) او را جزا دهد. (۱۹)
بلکه تنها هدف (چنین کسی) جلب رضایت پروردگار بزرگ است. (۲۰) و به زودی (از)
پاداش این کار خوب) راضی و خشنود خواهد شد (۲۱)

محتوای کلی سوره لیل

این سوره مردم را به دو گروه تقسیم می‌کند:

۱ انفاق‌کنندگان با تقوا

۲ بخیلانی که منکر پاداش قیامتند

پایان کار گروه اول را خوشبختی و سهولت و آرامش، و پایان کار گروه دوم را سختی
و تنگی و بدبختی می‌شمرد. در بخش دیگر، بعد از اشاره به این که هدایت بندگان بر خداست،
همگان را از دوزخ انذار می‌کند.
و آخرین بخش اوصاف کسانی است که در این آتش می‌سوزند و گروهی را که از آن
نجات می‌یابند.

درس دهم

شامل:

- ۱ قرائت آیات ۱۸ تا ۳۸ سورة اسراء
- ۲ تجويد قرائت : فصاحت الف
- ۳ علوم قرآنی : زبان هدايتی قرآن (۱): «تمثيل»
- ۴ حفظ نور : سورة تكوير

مَن كَانَ يُرِيدُ الْعَاجِلَةَ عَجَّلْنَا لَهُ فِيهَا مَا نَشَاءُ لِمَن نُّرِيدُ ثُمَّ
 جَعَلْنَا لَهُ جَهَنَّمَ يَصْلِيهَا مَذْمُومًا مَّدْحُورًا ﴿١٨﴾ وَمَن أَرَادَ
 الْآخِرَةَ وَسَعَىٰ لَهَا سَعْيَهَا وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَأُولَٰئِكَ كَانَ
 سَعْيُهُمْ مَّشْكُورًا ﴿١٩﴾ كَلَّا نُمَدِّهُ هَؤُلَاءِ وَهَؤُلَاءِ مِّنْ عَطَاءِ
 رَبِّكَ ۖ وَمَا كَانَ عَطَاءُ رَبِّكَ مَحْظُورًا ﴿٢٠﴾ انظُرْ كَيْفَ فَضَّلْنَا
 بَعْضَهُمْ عَلَىٰ بَعْضٍ ۚ وَلِلْآخِرَةِ أَكْبَرُ دَرَجَاتٍ وَأَكْبَرُ تَفْضِيلًا
 ﴿٢١﴾ لَا تَجْعَلْ مَعَ اللَّهِ إِلَهًا آخَرَ فَتَقْعُدَ مَذْمُومًا مَّخْذُولًا ﴿٢٢﴾
 وَقَضَىٰ رَبُّكَ أَلَّا تَعْبُدُوا إِلَّا إِيَّاهُ ۚ وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا ۚ إِمَّا
 يَبُلُغَنَّ عِندَكَ الْكِبَرَ أَحَدُهُمَا أَوْ كِلَاهُمَا فَلَا تَقُلْ لَهُمَا
 أُفٍّ وَلَا تَنْهَرهُمَا وَقُلْ لَهُمَا قَوْلًا كَرِيمًا ﴿٢٣﴾ وَخَفِضْ
 لَهُمَا جَنَاحَ الذُّلِّ مِنَ الرَّحْمَةِ وَقُلْ رَبِّ ارْحَمْهُمَا كَمَا رَبَّيَانِي
 صَغِيرًا ﴿٢٤﴾ رَبُّكُمْ أَعْلَمُ بِمَا فِي نُفُوسِكُمْ ۚ إِن تَكُونُوا صَالِحِينَ
 فَإِنَّهُ كَانَ لِلْأَوَّابِينَ غَفُورًا ﴿٢٥﴾ وَءَاتِ ذَا الْقُرْبَىٰ حَقَّهُ ۚ
 وَالْمَسْكِينِ وَابْنَ السَّبِيلِ وَلَا تُبَذِّرْ تَبْذِيرًا ﴿٢٦﴾ إِنَّ الْمُبْذِرِينَ
 كَانُوا إِخْوَانَ الشَّيْطَانِ ۖ وَكَانَ الشَّيْطَانُ لِرَبِّهِ كَفُورًا ﴿٢٧﴾

وَأَمَّا تُعْرِضَنَّ عَنْهُمْ بِنِغَاءِ رَحْمَةٍ مِنْ رَبِّكَ تَرْجُوهَا فَقُلْ لَهُمْ قَوْلًا
مَيْسُورًا ۝٢٨ وَلَا تَجْعَلْ يَدَكَ مَغْلُولَةً إِلَىٰ عُنُقِكَ وَلَا تَبْسُطْهَا
كُلَّ الْبَسِطِ فَتَقْعُدَ مَلُومًا مَحْسُورًا ۝٢٩ إِنَّ رَبَّكَ يَبْسُطُ الرِّزْقَ
لِمَنْ يَشَاءُ وَيَقْدِرُ ۚ إِنَّهُ كَانَ بِعِبَادِهِ خَبِيرًا بَصِيرًا ۝٣٠ وَلَا تَقْتُلُوا
أَوْلَادَكُمْ خَشْيَةً إِمَّا يَكُنْ نَزْقُهُمْ وَإِيَّكُمْ أَنْ قَتَلْتُمْهُمْ كَانَ
خِطَاءً كَبِيرًا ۝٣١ وَلَا تَقْرَبُوا الزَّوْجَ ۚ إِنَّهُ كَانَ فَاحِشَةً وَسَاءَ
سَبِيلًا ۝٣٢ وَلَا تَقْتُلُوا النَّفْسَ الَّتِي حَرَّمَ اللَّهُ إِلَّا بِالْحَقِّ ۚ وَمَنْ
قُتِلَ مَظْلُومًا فَقَدْ جَعَلْنَا لِوَلِيِّهِ سُلْطَانًا فَلَا يُسْرِفُ فِي
الْقَتْلِ ۚ إِنَّهُ كَانَ مَنْصُورًا ۝٣٣ وَلَا تَقْرَبُوا مَالَ الْيَتِيمِ إِلَّا بِالَّتِي
هِيَ أَحْسَنُ حَتَّىٰ يَبْلُغَ أَشُدَّهُ ۚ وَأَوْفُوا بِالْعَهْدِ ۚ إِنَّ الْعَهْدَ كَانَ
مَسْئُولًا ۝٣٤ وَأَوْفُوا الْكَيْلَ إِذَا كِلْتُمْ وَزِنُوا بِالْقِسْطَاسِ الْمُسْتَقِيمِ ۚ
ذَٰلِكَ خَيْرٌ وَأَحْسَنُ تَأْوِيلًا ۝٣٥ وَلَا تَقْفُ مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ ۚ
إِنَّ السَّمْعَ وَالْبَصَرَ وَالْفُؤَادَ كُلُّ أُولَٰئِكَ كَانَ عَنْهُ مَسْئُولًا ۝٣٦
وَلَا تَمْشِ فِي الْأَرْضِ مَرَحًا ۚ إِنَّكَ لَنْ تَخْرِقَ الْأَرْضَ وَلَنْ تَبْلُغَ
الْجِبَالَ طُولًا ۝٣٧ كُلُّ ذَٰلِكَ كَانَ سَيِّئُهُ عِنْدَ رَبِّكَ مَكْرُوهًا ۝٣٨

فصاحت «الف»

الف (صدای آ) با حروف «ص ض ط ظ غ ق ر خ» به صورت معمولی تلفظ می‌شود.

مانند :

صَالِح	خَاسِرِينَ	قَالُوا
--------	------------	---------

لَقَالُوا إِنَّمَا سُكِّرَتْ أَبْصَارُنَا	وَمَا أَنْتُمْ لَهُ بِخَازِنِينَ
وَمَنْ لَسْتُمْ لَهُ بِرَازِقِينَ	ذَلِكَ يَوْمُ التَّغَابُنِ

الف با سایر حروف، مانند ـ ولى به صورت کشیده تلفظ می‌شود. مانند :

أَدَاءٌ	تَابَ
أَمَنْ	زَوَالَ

حَتَّىٰ إِذَا مَا جَانُوهَا	يَوْمَئِذٍ يَصُدُّرُ النَّاسُ أَشْتَاتًا
الَّذِينَ هُمْ عَنْ صَلَاتِهِمْ سَاهُونَ	أَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَسَالَتْ أَوْدِيَةٌ بِقَدَرِهَا

توجه کنید که اگر علامت مد بر روی الف قرار گیرد، می‌بایست دو یا سه برابر بیشتر از حالت معمولی کشیده شود. مانند :

وَلَا الضَّالِّينَ	بِرَّاءَةٍ مِنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ إِلَى الَّذِينَ عَاهَدْتُمْ مِنَ الْمُشْرِكِينَ
فَسَوْفَ يَأْتِيهِمْ أَنْبَاءُ مَا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِئُونَ	إِذَا جَاءَ نَصْرُ اللَّهِ وَالْفَتْحُ

فعالیت کلاسی

- ۱- با دقت در آیات سوره مبارکه «زلزال»، شکل‌های گوناگون تلفظ شدن «الف» را در کلاس قرائت کنید.
- ۲- حمد و سوره و اذکار نماز را بخوانید و موارد فصاحت «الف» را رعایت کنید.

«تمثیل» :

«تمثیل» به معنای تشبیه چیزی است به چیز دیگر، که از یک یا چند جهت با آن اشتراک دارد. به این جهت یا جهت‌ها در اصطلاح وجه شبه می‌گویند.

توجه به موضوع «تمثیل» در قرآن کریم، و تبیین ظرائف آن در سوره‌های مختلف، یکی از مهم‌ترین دغدغه‌های مفسران قرآن و دانشمندان علوم قرآن بوده است، تا آنجا که برخی از ایشان در ضمن بحث «زبان قرآن»، فصلی را به آن اختصاص داده یا کتابی مستقل درباره این موضوع تألیف نموده‌اند^۱.

«تمثیل»، فوائد بسیاری دارد؛ از جمله :

۱ تمثیل، با بیانی ظریف، از روی معانی مخفی یک سخن پرده برمی‌دارد و نکات مبهم و تاریک را روشن می‌سازد، تا آنجا که مطالب پیچیده ذهنی، به صورت عینی و محسوس بیان شده و معانی عمیق در سطح درک و فهم مخاطب ارائه می‌شود.

۲ انسان‌ها از آن جهت که با امور عینی و ملموس بهتر ارتباط برقرار می‌کنند، از تشبیه و تمثیل نسبت به استدلال‌های عقلی، استقبال بیشتری نموده و از معارف نهفته در آن بهره بیشتری می‌برند. چه بسا یک تمثیل، اثری را در مخاطب برجا گذارد که استدلال‌های عقلی چنین اثری را نداشته باشند.

از همین رو، ائمه علیهم‌السلام در خلال آموزش‌ها و بیان استدلال‌های خود برای مخاطب، گاه از تمثیل استفاده می‌نمودند. به عنوان نمونه در روایتی، امام صادق (علیه‌السلام)، شبهه فردی را در قالب تمثیلی زیبا پاسخ می‌دهد :

یکی از مخالفان درباره این آیه قرآن که می‌فرماید : «هرگاه پوست تن گناهکاران در آتش بسوزد، پوست دیگری به جای آن قرار می‌دهیم»^۲، از امام صادق (ع) می‌پرسد : گناه پوست جدید چیست که باید سوزانده شود؟

حضرت پاسخ می‌دهد : این پوست همان قبلی است در حالی که غیر آن است.

۱- مانند کتاب «تشبیهات و تمثیلات قرآنی»، از حمید محمدقاسمی و کتاب «الجُمان فی تشبیهات القرآن»، از ابن ناقیا بغدادی.

۲- «كُلَّمَا نَضِجَتْ جُلُودُهُمْ بَدَلْنَاهُمْ جُلُودًا غَيْرَهَا لِيَذُوقُوا الْعَذَابَ...»؛ (نساء/۵۶).

وقتی امام می‌بیند وی پاسخ را خوب متوجه نمی‌شود، این مثال را برای او می‌زند که وقتی ظرفی گلی می‌شکند، سپس بر آن آب ریخته و آن را به گل تبدیل کنیم و سپس ظرف را به شکل اول بسازیم، آیا این همان ظرف قبلی نیست، در حالی که غیر آن است؟ مرد پاسخ می‌دهد: آری^۱.

***

قرآن کریم نیز که سخن پروردگار جهان و سرشار از مطالب عمیق و دقیق برای هدایت بشر است، گاه از این روش برای بیان مفاهیم عقلی و پیچیده خود بهره برده است. در ادامه به یکی از تمثیلات زیبای قرآن اشاره می‌کنیم و برخی ظرائف اشاره شده در آن را با هم می‌خوانیم:

مَثَلُ حَضْرَتِ عِیْسَى (علیه السَّلام) :

«إِنَّ مَثَلَ عِیْسَى عِنْدَ اللَّهِ كَمَثَلِ آدَمَ،
خَلَقَهُ مِنْ تُرَابٍ، ثُمَّ قَالَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ»

مَثَلِ عِیْسَى در نزد خدا، همچون آدم است که او را از خاک آفرید،
و سپس به او فرمود: «موجود باش!» او هم فوراً موجود شد. (بنابراین، ولادت عیسی بدون پدر، هرگز دلیل بر خدا بودن او نیست). آل عمران/۵۹

از آنجا که حضرت عیسی (ع) بدون داشتن پدر متولد شده بود، عده‌ای از مسیحیان او را خدا یا پسر خدا می‌دانستند. این آیه نازل شد و جواب آنان را چنین بیان کرد: اگر حضرت عیسی بدون پدر به دنیا آمد، جای تعجب نیست و دلیل بر خدا بودن یا پسر خدا بودن نمی‌باشد، زیرا موضوع آفرینش حضرت آدم (ع) از این هم شگفت‌انگیزتر بود، چرا که او بدون پدر و مادر به دنیا آمده است. بنابراین همانگونه که مسیحیان حضرت آدم را خدا یا پسر خدا نمی‌دانند، درباره حضرت عیسی نیز نباید چنین تصویری داشته باشند. این آیه با استفاده از یک تمثیل ساده، استدلالی کوتاه و روشن در مقابل مسیحیان مطرح می‌نماید.

فعالیت کلاسی

به آیه ۴۸ از سوره کُهِف مراجعه کنید. خداوند در این آیه، چه استدلالی را در قالب تمثیل بیان نموده است؟

تحقیق کنید

به آیات زیر مراجعه کنید و وجه تمثیل در آنها را در کلاس مطرح نمایید:

سوره جمعه، ۵

سوره بقره، ۲۶۱

آیات شریفه سوره تکویر را بر اساس برنامه پیشنهادی دبیر محترم حفظ کنید.

آیاتها
سُورَةُ التَّكْوِيْنِ
۲۹

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

وَإِذَا الشَّمْسُ كُوِّرَتْ ❶ وَإِذَا النُّجُومُ انْكَدَرَتْ ❷ وَإِذَا الْجِبَالُ
سُيِّرَتْ ❸ وَإِذَا الْعِشَارُ عُطِّلَتْ ❹ وَإِذَا الْوُحُوشُ حُشِرَتْ ❺
وَإِذَا الْبِحَارُ سُجِّرَتْ ❻ وَإِذَا النُّفُوسُ زُوِّجَتْ ❼ وَإِذَا الْمَوْءِدَةُ
سُئِلَتْ ❽ بِأَيِّ ذَنْبٍ قُتِلَتْ ❾ وَإِذَا الصُّحُفُ نُشِرَتْ ❿
وَإِذَا السَّمَاءُ كُشِطَتْ ❶❶ وَإِذَا الْجَحِيمُ سُعِّرَتْ ❶❷ وَإِذَا الْجَنَّةُ
أُزْلِفَتْ ❶❸ عَلِمْتَ نَفْسٌ مَا أَحْضَرْتَ ❶❹ فَلَا أُقْسِمُ بِالْخُنُوسِ ❶❺
الْخَوَارِ الْكُنُوسِ ❶❻ وَاللَّيْلِ إِذَا عَسْعَسَ ❶❼ وَالصُّبْحِ إِذَا تَنَفَّسَ ❶❽
إِنَّهُ لَقَوْلُ رَسُولٍ كَرِيمٍ ❶❾ ذِي قُوَّةٍ عِنْدَ ذِي الْعَرْشِ مَكِينٍ ❶❿ مُطَاعٍ
ثَمَّ ❶⓫ آمِينَ ❶⓬ وَمَا صَاحِبُكُمْ بِمَجْنُونٍ ❶⓭ وَلَقَدْ رَآهُ بِالْأُفُقِ الْمُبِينِ ❶⓮
❶⓯ وَمَا هُوَ عَلَى الْغَيْبِ بِضَنِينٍ ❶⓰ وَمَا هُوَ بِقَوْلِ شَيْطَانٍ رَجِيمٍ ❶⓱
❶⓲ فَأَيْنَ تَذْهَبُونَ ❶⓳ إِنْ هُوَ إِلَّا ذِكْرٌ لِلْعَالَمِينَ ❶⓴ لِمَنْ شَاءَ مِنْكُمْ
أَنْ يَسْتَقِيمَ ❶⓵ وَمَا تَشَاءُونَ إِلَّا أَنْ يَشَاءَ اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ ❶⓶

ترجمه سوره تکویر

به نام خداوند بخشنده بخشایشگر

در آن هنگام که خورشید در هم پیچیده شود، (۱) و در آن هنگام که ستارگان بی فروغ شوند، (۲) و در آن هنگام که کوه‌ها به حرکت درآیند، (۳) و در آن هنگام که (شتران آبستن) با ارزش‌ترین اموال به دست فراموشی سپرده شود، (۴) و در آن هنگام که وحوش جمع شوند (از شدت اضطراب به یکدیگر آزار نرسانند)، (۵) و در آن هنگام که دریاها برافروخته شوند، (۶) و در آن هنگام که هرکس با همسان خود قرین گردد، (۷) و در آن هنگام که از دختران زنده به گور شده سؤال شود: (۸) به کدامین گناه کشته شدند؟! (۹) و در آن هنگام که نامه‌های اعمال گشوده شود، (۱۰) و در آن هنگام که پرده از روی آسمان برگرفته شود، (۱۱) و در آن هنگام که دوزخ شعله‌ور گردد، (۱۲) و در آن هنگام که بهشت نزدیک شود، (۱۳) (آری در آن هنگام) هرکس می‌داند چه چیزی را آماده کرده است! (۱۴) سوگند به ستارگانی که باز می‌گردند، (۱۵) حرکت می‌کنند و از دیده‌ها پنهان می‌شوند، (۱۶) و قسم به شب، هنگامی که پشت کند و به آخر رسد، (۱۷) و به صبح، هنگامی که بر می‌دَمد و روشنی‌اش بر افق پدیدار می‌شود، (۱۸) که این (قرآن) کلام فرستاده بزرگواری است (جبرئیل امین) (۱۹) که صاحب قدرت است و نزد (خداوند) صاحب عرش، مقام والایی دارد! (۲۰) در آسمان‌ها مورد اطاعت (فرشتگان) و امین است! (۲۱) و مصاحب شما (پیامبر) دیوانه نیست! (۲۲) او (جبرئیل) را در افق روشن دیده است! (۲۳) و او نسبت به ابلاغ آنچه از طریق وحی دریافت داشته بخل ندارد! (۲۴) این (قرآن) گفته شیطان رانده شده نیست! (۲۵) پس به کجا می‌روید؟! (۲۶) این قرآن چیزی جز تذکری برای جهانیان نیست، (۲۷) برای کسی از شما که بخواهد راه مستقیم در پیش گیرد! (۲۸) و شما چیزی را اراده نمی‌کنید مگر اینکه خداوند - پروردگار جهانیان - اراده کند و بخواهد! (۲۹)

محتوای کلی سوره تکویر

محتوای این سوره، عمدتاً بر دو محور می‌باشد:

- ۱ آیات آغازین سوره بیانگر آن چیزی است که به باور مسلمانان نشانه‌هایی از قیامت و دگرگونی‌های عظیم در پایان این جهان و آغاز رستاخیز به شمار می‌آید.
- ۲ بخش دوم سوره به باور مسلمانان از «عظمت قرآن و آورنده آن» و تأثیرش در نفوس انسانی سخن می‌گوید، و این قسمت با «سوگندهای بیدارکننده» همراه است.

درس یازدهم

شامل:

- ۱ قرائت آیات ۲۱ تا ۳۴ سورة احزاب
- ۲ تجوید قرائت : بیان زیبای حروف ساکن (قلقله)
- ۳ علوم قرآنی : زبان هدایتی قرآن (۲) : «الگوسازی»
- ۴ حفظ نور : سورة انفطار

لَقَدْ كَانَتْ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ
حَسَنَةٌ لِمَنْ كَانَ يَرْجُوا اللَّهَ وَالْيَوْمَ الْآخِرَ وَذَكَرَ اللَّهَ كَثِيرًا ۝
وَلَمَّا رَأَى الْمُؤْمِنُونَ الْأَحْزَابَ قَالُوا هَذَا مَا وَعَدَنَا اللَّهُ وَرَسُولُهُ
وَصَدَقَ اللَّهُ وَرَسُولُهُ ۚ وَمَا زَادَهُمْ إِلَّا إِيمَانًا وَتَسْلِيمًا ۝
مِنَ الْمُؤْمِنِينَ رِجَالٌ صَدَقُوا مَا عَاهَدُوا اللَّهَ عَلَيْهِ فَمِنْهُمْ مَن
قَضَىٰ نَحْبَهُ وَمِنْهُمْ مَن يَنْتَظِرُ وَمَا بَدَّلُوا تَبْدِيلًا ۝
اللَّهُ الصَّادِقُ بِصِدْقِهِمْ وَيُعَذِّبُ الْمُنَافِقِينَ إِن شَاءَ أَوْ
يَتُوبَ عَلَيْهِمْ ۚ إِنَّ اللَّهَ كَانَ غَفُورًا رَحِيمًا ۝
كَفَرُوا بِغَيْظِهِمْ لَمْ يَنَالُوا خَيْرًا ۚ وَكَفَىٰ اللَّهُ الْمُؤْمِنِينَ الْقِتَالَ
وَكَانَ اللَّهُ قَوِيًّا عَزِيزًا ۝
وَأَنزَلَ الَّذِينَ ظَاهَرُوهُمْ مِنْ
أَهْلِ الْكِتَابِ مِنْ صَيَاصِيهِمْ وَقَذَفَ فِي قُلُوبِهِمُ الرُّعْبَ
فَرِيقًا تَقْتُلُونَ وَتَأْسِرُونَ فَرِيقًا ۝
وَأَوْرَثَكُم أَرْضَهُمْ
وَدِيَارَهُمْ وَأَمْوَالَهُمْ وَأَرْضًا لَّمْ تَطَّوْهَا ۚ وَكَانَ اللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ
شَيْءٍ قَدِيرًا ۝
يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ قُلْ لِّأَزْوَاجِكَ إِن كُنتُنَّ تُرِدْنَ
الْحَيَاةَ الدُّنْيَا وَزِينَتَهَا فَتَعَالَيْنَ أُمَتِّعْكُنَّ وَأُسَرِّحْكُنَّ

سَرَاحًا جَمِيلًا ۝ ٢٨ وَإِنْ كُنْتُمْ تُرِيدُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَالذَّارِ
 الْآخِرَةَ فَإِنَّ اللَّهَ أَعَدَّ لِلْمُحْسِنَاتِ مِنْكُمْ أَجْرًا عَظِيمًا ۝ ٢٩
 يٰنِسَاءَ النَّبِيِّ مَنْ يَأْتِ مِنْكُنَّ بِفَاحِشَةٍ مُبَيَّنَةٍ يُضْلَعُ
 لَهَا الْعَذَابُ ضِعْفَيْنِ ۖ وَكَانَ ذَلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرًا ۝ ٣٠
 ۞ وَمَنْ يَقْنُتْ مِنْكُنَّ لِلَّهِ وَرَسُولِهِ وَتَعْمَلْ صَالِحًا
 نُفِثْهَا أَجْرَهَا مَرَّتَيْنِ وَأَعْتَدْنَا لَهَا رِزْقًا كَرِيمًا ۝ ٣١ يٰنِسَاءَ
 النَّبِيِّ لَسْتُنَّ كَأَحَدٍ مِنَ النِّسَاءِ ۚ إِنِ اتَّقَيْتُنَّ فَلَا تَحْضَعْنَ
 بِالْقَوْلِ فَيَطْمَعَ الَّذِي فِي قَلْبِهِ مَرَضٌ وَقُلْنَ قَوْلًا مَعْرُوفًا ۝ ٣٢
 وَقَرْنَ فِي بُيُوتِكُنَّ وَلَا تَبَرَّجْنَ تَبَرُّجَ الْجَاهِلِيَّةِ الْأُولَىٰ
 وَأَقِمْنَ الصَّلَاةَ وَآتِينَ الزَّكَاةَ وَأَطِعْنَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ ۚ
 إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيُذْهِبَ عَنْكُمُ الرِّجْسَ أَهْلَ الْبَيْتِ
 وَيُطَهِّرَكُمْ تَطْهِيرًا ۝ ٣٣ وَاذْكُرْنَ مَا يُتْلَىٰ فِي بُيُوتِكُنَّ
 مِنْ ءَايَاتِ اللَّهِ وَالْحِكْمَةِ ۚ إِنَّ اللَّهَ كَانَ لَطِيفًا خَبِيرًا ۝ ٣٤

بیان زیبای حروف ساکن (قلقله)

برای بیان زیبای پنج حرف «ق ط ب ج د»^۱ در حالت سکون، باید این حروف با تکان کوچکی تلفظ شوند.
به نمونه های زیر توجه کنید :

قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ	اللَّهُ الصَّمَدُ	لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْ
سُبْحَانَ اللَّهِ	يَجْعَلُ لَهُ مَخْرَجًا	مَقْدُورًا

دقت کنید که به هنگام وقف که حرکت خوانده نمی شود و حرف ساکن می شود نیز این حروف باید به طور واضح تلفظ شوند. مانند :

فَاحْكُم بَيْنَ النَّاسِ بِالْحَقِّ	بِالْعَشِيِّ وَالْإِشْرَاقِ
فِي عِزَّةٍ وَشِيقَاقٍ	مَا لَهَا مِنْ فَوَاقٍ

این قاعده را در هنگام قرائت آیات زیر تمرین نمایید :

خَلَقْتَنِي مِنْ نَارٍ وَخَلَقْتَهُ مِنْ طِينٍ	بَصِيرَةً وَذِكْرٍ لِكُلِّ عَبْدٍ مُنِيبٍ
مِنْ كُلِّ زَوْجٍ بَهِيجٍ	وَقَدْ أَحْطَا بِمَا لَدَيْهِ خُبْرًا

فعالیت کلاسی

- ۱- هر یک از دانش آموزان با مراجعه به قرآن کریم دو مورد از نمونه های قلقله را یافته و در کلاس تلفظ نمایند.
- ۲- آیات ۱ تا ۹ سورة فتح را از روی صفحه ۵۱۱ قرآن کامل با رعایت قواعد تجویدی دروس گذشته بخوانید.

۱- که به آنها جهت آسان شدن یادگیری «قطب جد» می گویند.

«الگو سازی» :

یکی از مهم‌ترین ابزار تعلیم و تربیت که تأثیر فراوانی در شکل‌دادن شخصیت فرد و جامعه دارد، ارائه نمونه‌ها و الگوهای اخلاقی و رفتاری است. انسان زمانی که با یک شخصیت الگو روبه‌رو می‌شود و کمال مطلوب خویش را در او پیدا می‌کند، از نظر عاطفی نوعی نزدیکی و هماهنگی بین خود و الگو می‌بیند و به دنبال آن تحت تأثیر الگو قرار می‌گیرد و رفتارش را با آن هماهنگ می‌کند و از او درس می‌گیرد.

از این رو، معرفی الگوهای نیکوکاری به انسان‌ها، ایشان را به انجام این نیکی‌ها تشویق می‌نماید و انگیزه انجام این رفتارها را در ایشان بیش از گذشته افزایش می‌دهد. قرآن کریم که کتاب هدایت بشر است، در جای جای خود، بهترین الگوهای زندگی را برای انسان‌ها معرفی نموده است و مخاطبان خود را به درس گرفتن از زندگی ایشان دعوت کرده است.

«الگو» به زبان عربی معادل «اسوه» می‌باشد. قرآن از این کلمه برای معرفی دو تن از پیامبران الهی استفاده می‌کند و زندگی ایشان را بدون استثناء نمونه‌ای برای همه مؤمنان می‌داند. نام این دو پیامبر در این آیات آمده است :

قرآن در آیات مختلف، از این دو پیامبر بسیار یاد می‌کند و به جلوه‌های گوناگونی از اخلاق و رفتار پسندیده ایشان اشاره می‌کند.

فعالیت کلاسی

در آیات زیر به کدام رفتار حضرت ابراهیم یا رسول خدا (ص) اشاره شده است؟

سوره هود، ۷۵ سوره نحل، ۱۲۰ سوره فتح، ۲۹ سوره قلم، ۴

سوره توبه، ۱۲۸

* * *

البته قرآن کریم جز این دو پیامبر، در بعضی از سوره‌ها، داستان‌هایی از زندگی دیگر پیامبران و صالحان را بیان می‌کند و از این طریق، انسان‌ها را با اخلاق و رفتار پسندیده ایشان آشنا می‌کند. اعمال و رفتار انبیاء و بندگان صالح خدا، سرشار از نکات تربیتی بوده که الگو برداری از ایشان، زمینه هدایت بشر را فراهم می‌آورد. در اینجا به معرفی دو نمونه از آنها می‌پردازیم :

الف — حضرت زکریا (علیه السلام) :

حضرت زکریا (ع)، یکی از پیامبران صالح خداست که بسیار مورد لطف و رحمت الهی بوده است. در یکی از این سوره‌ها، دلیل این لطف و رحمت به او و همسرش اینگونه بیان می‌شود :

«...إِنَّهُمْ كَانُوا يُسَارِعُونَ فِي الْخَيْرَاتِ،
وَيَدْعُونََنَا رَغَبًا وَرَهَبًا،
وَكَانُوا لَنَا خَاشِعِينَ» انبیاء/ ۹۰

این رفتارها می‌تواند الگویی برای یک مؤمن قرار گیرند تا با مداومت به آنها، زمینه بهره‌مندی از رحمت و هدایت الهی بیش از گذشته برای ایشان فراهم گردد.

ب — حضرت آسیه (سلام الله علیها) :

آسیه، همسر فرعون با وجود نزدیکی به فرعون و برخورداری از یک زندگی اشرافی، به حضرت موسی (ع) ایمان آورد. او دنیا را با مظاهر فریبنده‌اش و گنج‌های فراغنه و قصرهای مجلل و با شکوه را هیچ انگاشت و با ایمان به پروردگار در مقابل فرعون و رفتارهای وی ایستاد و نمونه‌ای برای مؤمنان شد :

«وَضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا لِلَّذِينَ آمَنُوا امْرَأَتَ فِرْعَوْنَ،
إِذْ قَالَتْ رَبِّ ابْنِ لِي عِنْدَكَ بَيْتًا فِي الْجَنَّةِ،

وَ نَجِّنِي مِنَ فِرْعَوْنَ وَ عَمَلِهِ وَ نَجِّنِي مِنَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ»
و خداوند برای مؤمنان، به همسر فرعون مثل زده است، در آن هنگام که گفت :

پروردگارا! خانه‌ای برای من نزد خودت در بهشت بساز، و مرا از فرعون

و کار او نجات ده و مرا از گروه ستمگران رهایی بخش. تحریم/۱۱

البته خوب است بدانیم که قرآن کریم، علاوه بر معرفی الگوهای مثبت، الگوهای منفی را نیز برای انسان‌ها معرفی نموده است.

آیات قرآن، شخصیت‌های منفی و عاقبت سوء آنها را چنان برای مخاطب ترسیم می‌کند که نوعی تنفر و دلزدگی در فرد نسبت به آن شخصیت‌ها پدید می‌آید. اطلاع از رفتار نادرست این شخصیت‌ها و ویژگی‌های منفی آنان، موجب می‌گردد فرد زشتی این رفتارها را به صورت ملموس‌تری درک کند و از آنها اجتناب نماید.

به عنوان نمونه خداوند در این آیه، اقوامی را که سنت آباء و اجداد خود را بر سخن پیامبران ترجیح می‌دادند، به عنوان الگوهای منفی معرفی می‌کند تا مخاطبان با آگاهی از زشتی کار آنان و سرانجام سوءشان، از این رفتار اجتناب کنند :

«وَكَذَلِكَ مَا أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ فِي قَرْيَةٍ مِنْ نَذِيرٍ إِلَّا قَالَ مُتْرَفُوهَا،
إِنَّا وَجَدْنَا آبَاءَنَا عَلَىٰ أُمَّةٍ وَإِنَّا عَلَىٰ آثَارِهِمْ مُقْتَدُونَ...،
فَأَنتَقَمْنَا مِنْهُمْ،

فَأَنظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُكَذِّبِينَ»

و این گونه در هیچ دیاری پیش از تو پیامبر اندازکننده‌ای نفرستادیم مگر اینکه

ثروتمندان مست و مغرور آن گفتند : ما پدران خود را بر آئینی یافتیم و

به آثار آنان اقتدا می‌کنیم... به همین جهت از آنها انتقام گرفتیم؛

بنگر پایان کار تکذیب‌کنندگان چگونه بود. زخرف/۲۵-۲۳

فعالیت کلاسی

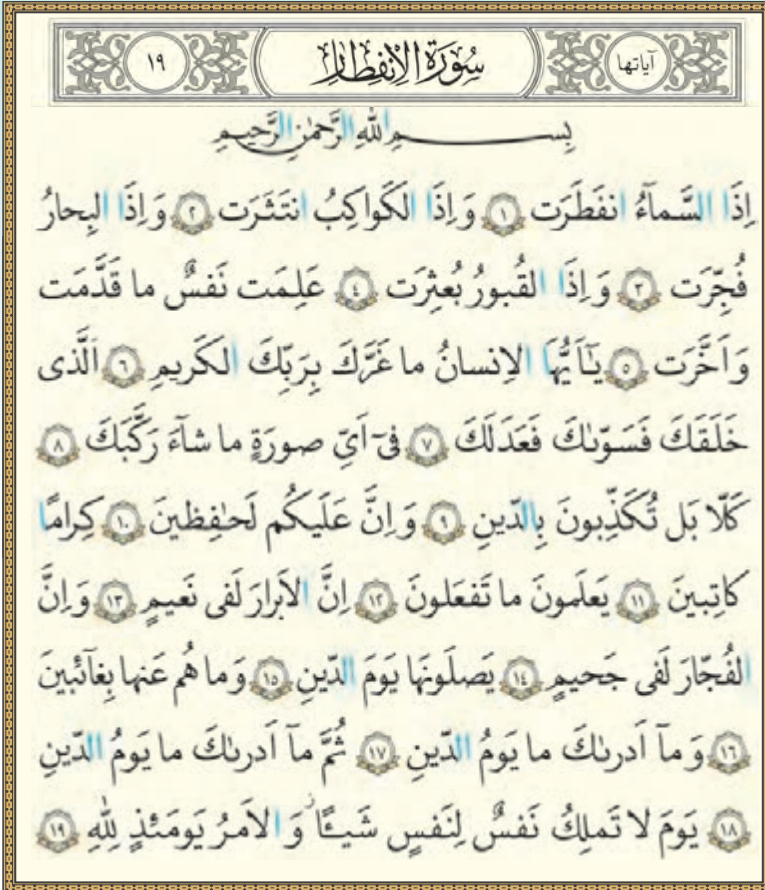
در این آیات، داستان زندگی کدام پیامبران الهی بیان شده است؟

سوره مریم، ۵۴-۵۵   سوره انبیاء، ۸۸-۸۷

چه الگوهایی از زندگی ایشان در این آیات بیان شده است؟

آیات شریفه سوره انفطار را بر اساس برنامه پیشنهادی دبیر محترم حفظ کنید.

ترجمه سوره انفطار

به نام خداوند بخشنده بخشایشگر

آن زمان که آسمان (کرات آسمانی) از هم شکافته شود، (۱) و آن زمان که ستارگان پراکنده شوند و فرو ریزند، (۲) و آن زمان که دریاها به هم پیوسته شود، (۳) و آن زمان که قبرها زیر و رو گردد (و مردگان خارج شوند)، (۴) در آن زمان هرکس می‌داند آنچه را از پیش فرستاده و آنچه را برای بعد گذاشته است، (۵) ای انسان! چه چیز تو را در برابر پروردگار کریمت مغرور ساخته است؟! (۶) همان خدایی که تو را آفرید و سامان داد و منظم ساخت، (۷) و در هر صورتی که خواست تو را ترکیب نمود. (۸) (آری) آن گونه که شما می‌پندارید نیست؛ بلکه شما روز جزا را منکرید! (۹) و بی‌شک نگاهبانانی بر شما گمارده شده است (۱۰) فرشتگانی والا مقام و نویسنده (اعمال نیک و بد شما)، (۱۱) که می‌دانند شما چه می‌کنید! (۱۲) به یقین نیکان در نعمتی فراوانند. (۱۳) و بدکاران در دوزخند، (۱۴) روز جزا وارد آن می‌شوند و می‌سوزند، (۱۵) و آنان هرگز از آن غایب و دور نیستند! (۱۶) تو چه می‌دانی روز جزا چیست؟! (۱۷) باز چه می‌دانی روز جزا چیست؟! (۱۸) روزی است که هیچ کس قادر بر انجام کاری به سود دیگری نیست، و همه امور در آن روز از آن خداست! (۱۹)

محتوای کلی سوره انفطار

در این سوره به اتفاقات هنگام برپایی قیامت و اوضاع نیکان و بدکاران در آن هنگام اشاره شده است. پس از آن خداوند متعال انسان را به سبب گردن کشی در پیشگاه خود مورد سؤال قرار می‌دهد. همچنین در این سوره به ثبت و ضبط اعمال انسان اشاره شده است.

درس دوازدهم

شامل:

- ۱ قرائت آیات ۱۶۴ تا ۱۷۸ سورة آل عمران
- ۲ تجوید قرائت : روش های قرائت قرآن کریم
- ۳ علوم قرآنی : «تفسیر»
- ۴ حفظ نور : سورة اعلیٰ

لَقَدْ مَنَّ اللَّهُ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ إِذْ بَعَثَ فِيهِمْ رَسُولًا مِنْ
 أَنْفُسِهِمْ يَتْلُوا عَلَيْهِمْ آيَاتِهِ وَ يُزَكِّيهِمْ وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ
 وَالْحِكْمَةَ وَإِنْ كَانُوا مِنْ قَبْلُ لَفِي ضَلَالٍ مُبِينٍ ﴿١٦٤﴾
 أَوَلَمْآ أَصَابَتْكُمْ مُصِيبَةٌ قَدْ أَصَبْتُمْ مِثْلِهَا قُلْتُمْ أَنَّى هَذَا
 قُلْ هُوَ مِنْ عِنْدِ أَنْفُسِكُمْ إِنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿١٦٥﴾
 وَمَا أَصَابَكُمْ يَوْمَ التَّقِي الْجَمْعَانِ فَيَاذَنْ لِلَّهِ وَلِيَعْلَمَ الْمُؤْمِنِينَ
 ﴿١٦٦﴾ وَلِيَعْلَمَ الَّذِينَ نَافَقُوا وَقِيلَ لَهُمْ تَعَالَوْ قَاتِلُوا فِي سَبِيلِ
 اللَّهِ أَوْادْفَعُوا قَالُوا لَوْ نَعْلَمُ قِتَالًا لَا تَبْعَنَّاكُمْ هُمْ لِلْكَفْرِ
 يَوْمَئِذٍ أَقْرَبُ مِنْهُمْ لِلْإِيمَانِ يَقُولُونَ بِأَفْوَاهِهِمْ مَا لَيْسَ فِي
 قُلُوبِهِمْ وَاللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا يَكْتُمُونَ ﴿١٦٧﴾ الَّذِينَ قَالُوا لِإِخْوَانِهِمْ
 وَقَعَدُوا لَوْ أَطَاعُونَا مَا قُتِلُوا قُلْ فَادْرَءُوا عَنْ أَنْفُسِكُمْ
 الْمَوْتَ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿١٦٨﴾ وَلَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ قُتِلُوا فِي
 سَبِيلِ اللَّهِ أَمْوَاتًا بَلْ أَحْيَاءُ عِنْدَ رَبِّهِمْ يُرْزَقُونَ ﴿١٦٩﴾ فَرِحِينَ
 بِمَا آتَاهُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ وَيَسْتَبْشِرُونَ بِالَّذِينَ لَمْ يَلْحَقُوا
 بِهِمْ مِنْ خَلْفِهِمْ أَلَّا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿١٧٠﴾

﴿يَسْتَبْشِرُونَ بِنِعْمَةٍ مِّنَ اللَّهِ وَفَضْلٍ وَأَنَّ اللَّهَ لَا يُضِيعُ
 أَجْرَ الْمُؤْمِنِينَ﴾ (١٧١) الَّذِينَ اسْتَجَابُوا لِلَّهِ وَالرَّسُولِ مِن بَعْدِ مَا
 أَصَابَهُمُ الْقَرْحُ لِلَّذِينَ أَحْسَنُوا مِنْهُمْ وَاتَّقُوا أَجْرٌ عَظِيمٌ ﴿١٧٢﴾
 الَّذِينَ قَالَ لَهُمُ النَّاسُ إِنَّ النَّاسَ قَدْ جَمَعُوا لَكُمْ فَاخْشَوْهُمْ
 فَزَادَهُمْ إِيمَانًا وَقَالُوا حَسْبُنَا اللَّهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ ﴿١٧٣﴾
 فَانْقَلَبُوا بِنِعْمَةٍ مِّنَ اللَّهِ وَفَضْلٍ لَّمْ يَمَسَّ لَهُمُ سَوْءٌ وَاتَّبَعُوا
 رِضْوَانَ اللَّهِ وَاللَّهُ ذُو فَضْلٍ عَظِيمٍ ﴿١٧٤﴾ إِنَّمَا ذَلِكُمُ الشَّيْطَانُ
 يُخَوِّفُ أَوْلِيَآءَهُ فَلَا تَخَافُوهُمْ وَخَافُوا إِن كُنتُمْ مُّؤْمِنِينَ ﴿١٧٥﴾
 وَلَا يَحْزَنكَ الَّذِينَ يُسَارِعُونَ فِي الْكُفْرِ إِنَّهُمْ لَن يَضُرُّوا اللَّهَ
 شَيْئًا يُرِيدُ اللَّهُ أَلَّا يَجْعَلَ لَهُمْ حِطًّا فِي الْآخِرَةِ وَلَهُمْ عَذَابٌ
 عَظِيمٌ ﴿١٧٦﴾ إِنَّ الَّذِينَ اشْتَرُوا الْكُفْرَ بِالْإِيمَانِ لَن يَضُرُّوا
 اللَّهَ شَيْئًا وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿١٧٧﴾ وَلَا يَحْسَبَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا
 أَنَّمَا نُمْلِ لَهُمْ خَيْرٌ لِّأَنفُسِهِمْ إِنَّمَا نُمْلِ لَهُمْ لِيَزَادُوا إِثْمًا
 وَلَهُمْ عَذَابٌ مُّهِينٌ ﴿١٧٨﴾

«وَرَتِّلِ الْقُرْآنَ تَرْتِيلاً» مَرْتِلٌ ۴۰

همانطور که مشاهده می‌نمایید، در آیه فوق، خداوند متعال به تلاوت قرآن کریم به صورت «ترتیل» امر فرموده است.

اما به نظر شما ترتیل به چه معناست؟

ترتیل عبارت است از :

تلاوت حروف و کلمات قرآن به صورت «صحیح» و «شمرده» همراه با تدبیر در معنای آیات.

اما ترتیل به جهت سرعت، خود دارای سه نوع گوناگون می‌باشد که عبارت‌اند از :

۱ تحقیق (آرام و کند خواندن)

۲ تدویر (متوسط خواندن)

۳ تحدیر (تند و با سرعت خواندن)

اکنون به توضیح هر یک از این سه قسمت می‌پردازیم.

قرائت در این روش دو ویژگی زیر را دارد :

۱ کند و آرام

۲ توجه به معنا

آنچه امروزه به عنوان تلاوت «مجلسی» در محافل قرآنی رایج می‌باشد همان تلاوت به روش تحقیق است.

تدویر

ویژگی‌های قرائت به روش تدویر عبارت است از :

۱ نه تند و نه کند بلکه متوسط

۲ توجه نسبی به معنا

امروزه تنها به این روش از تلاوت قرآن کریم «ترتیل» گفته می‌شود. از این شیوه در روزهای ماه مبارک رمضان جهت قرائت روزانه یک جزء از قرآن کریم که حدوداً یک ساعت طول می‌کشد استفاده می‌شود و از صدا و سیما و با عنوان «جزء خوانی» پخش می‌گردد.

تحدیر

در این شیوه، قرآن کریم تند و سریع خوانده می‌شود. که به صورت کلی روش پسندیده‌ای نمی‌باشد زیرا در این روش اشتباهات روخوانی زیاد شده و توجه کمی به مفاهیم آیات می‌شود.

فعالیت کلاسی

- ۱- نام برخی از قراء مشهور که تاکنون به تلاوت آنها گوش کرده‌اید و روش آنها (تحقیق، ...) را بنویسید.
- ۳- آیات ۱ تا ۱۵ سوره قاف را با رعایت قواعد تجویدی که تاکنون آموخته‌اید همراه با کتاب گویا بخوانید.

تفسیر از ریشه «فس ر» به معنای «ظاهر و آشکار نمودن» می‌باشد. «تفسیر قرآن»، علمی است که به کمک آن، مراد و مقصود آیات قرآن کریم، به اندازه توان مفسر کشف و آشکار می‌گردد.

تعریف بیان شده، دارای قیدهایی است که معنای «تفسیر» را روشن می‌کند :

الف — تفسیر، علمی است که به کمک آن، مراد و مقصود آیات قرآن کریم... :
هنگامی که آیاتی از قرآن را می‌خوانیم، معنایی از ظاهر لفظ آیات به ذهن متبادر می‌شود. این معنا از آنجا که از ظاهر لفظ به دست آمده است، «تفسیر» نیست، بلکه آن را «ترجمه» می‌نامیم.

به عنوان نمونه، همه ما معنایی را از آیه «الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ» برداشت می‌کنیم : ستایش مخصوص خداوند است که پروردگار جهانیان است.

این معنا، ترجمه آیه است که برای افرادی که به زبان عربی تسلط دارند، آشکار است، اما علم تفسیر به توضیح و تبیین لایه‌های دیگری از معانی نهفته در آیه می‌پردازد تا مقصود از آیه به صورت دقیق‌تر و عمیق‌تری بیان شود. به عنوان نمونه در خصوص آیه فوق، علم تفسیر پاسخ به این سؤالات را پیگیری می‌نماید :

اینکه «حمد» چه نوع ستایشی است؟ تفاوت آن با واژگان مشابه مانند «ثنا» و «مدح» چیست؟ چرا خداوند در این آیه به عنوان «رَبِّ الْعَالَمِينَ» معرفی شده است؟ مراد از «جهانیان» چه جهان‌ها و عوالمی است؟ ...

مفسر برای پاسخ به این سؤالات و سؤالات مشابه آن در آیات دیگر، اقداماتی را انجام می‌دهد؛ به کتاب‌های ادبی و لغت‌نامه‌های عربی مراجعه می‌کند، نظر سایر مفسران پیش از خود پیرامون آیات را مطالعه می‌کند، احادیث ائمه معصومین در خصوص تفسیر آیات قرآن را استخراج می‌کند، به کتب تاریخی صدر اسلام و پیش از آن مراجعه می‌نماید و ...

ب — ... به اندازه توان مفسر کشف و آشکار می‌گردد :

کشف معانی آیات و بهره‌مندی از آنها شرایطی دارد :

۱- طهارت باطنی ۲- کسب علوم مورد نیاز از جمله علم لغت، اسباب النزول، مکی و مدنی و ...، که با تعدادی از آنها در دروس گذشته آشنا شدیم.

هیچ مفسری نمی‌تواند ادعا کند مقصود سخن خداوند را از خلال آیات قرآن به صورت کامل دریافته است، بلکه هر مفسر به میزان محقق ساختن این دو شرط در خود، در فهم معانی آیات قرآن توفیق یافته و برداشت دقیق‌تر و عمیق‌تری از آیات خواهد داشت.

تعداد بسیار فراوان تفاسیر در طول قرن‌های گذشته، خود شهادتی گویا بر این مسئله است که هر مفسر با طهارت باطنی و توان علمی مختلف با آیات روبه‌رو شده و معانی آیات را فهم نموده است.

شکل‌های مختلف تفسیر قرآن :

بررسی تفاسیر موجود نشان می‌دهد که مفسران تاکنون به دو شکل گوناگون به تفسیر آیات قرآن همت گماشته‌اند :

الف — تفسیر ترتیبی :

در این حالت مفسر بر اساس ترتیب سوره‌ها و آیات قرآن در مصحف شریف، به تفسیر آیات می‌پردازد. تفاسیر ترتیبی معمولاً از تفسیر سوره «فاتحه الكتاب» در جزء ۱ آغاز و به تفسیر سوره «ناس» در جزء ۳۰ ختم می‌شوند.

«المیزان فی تفسیر القرآن» اثر علامه سید محمدحسین طباطبائی و تفسیر «الکشاف» اثر محمود زمخشری، به ترتیب نمونه‌ای از تفسیر ترتیبی در میان شیعه و اهل سنت به شمار می‌آید.

ب — تفسیر موضوعی :

در این حالت مفسر، یک موضوع یا تعدادی از موضوعات هم‌راستا را انتخاب نموده و با بررسی کل آیات قرآن، تنها نظر قرآن در خصوص آن موضوع یا موضوعات را بیان می‌کند.

«توحید در قرآن» اثر آیت الله عبدالله جوادی آملی و «جامعه و تاریخ از دیدگاه قرآن»، اثر علامه محمدتقی مصباح یزدی، نمونه‌هایی از تفاسیر موضوعی در شیعه و «قصص الانبیاء فی القرآن الکریم» اثر سمیع عاطف، نمونه‌ای از این نوع تفسیر در میان اهل سنت به شمار می‌آیند.

فعالیت کلاسی

با دوستانتان گفت و گو کنید، هر یک از تفاسیر ترتیبی و موضوعی، چه فوایدی دارند؟

تحقیق کنید

هر یک از این تفاسیر، جزء کدام گروه از تفاسیر (ترتیبی یا موضوعی) قرار می‌گیرند؟

«پیام قرآن»، اثر آیت الله مکارم شیرازی

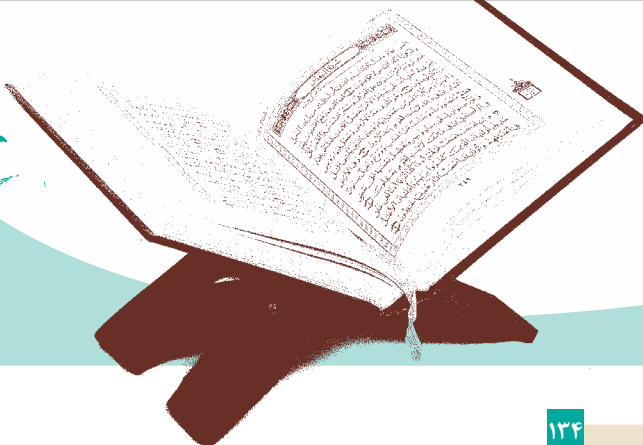
«جامع البیان فی تفسیر القرآن»، اثر ابو جعفر طبری

«التبیان فی تفسیر القرآن»، اثر شیخ طوسی

«منشور جاوید قرآن»، اثر آیت الله جعفر سبحانی

آیات شریفه سوره اعلیٰ را بر اساس برنامه پیشنهادی دبیر محترم حفظ کنید.

ترجمه سوره اعلی

به نام خداوند بخشنده بخشایشگر

منزه شمار نام پروردگار بلندمرتبه‌ات را! (۱) همان خداوندی که آفرید و منظم کرد، (۲) و همان که اندازه‌گیری کرد و هدایت نمود، (۳) و آن کس را که چراگاه را به وجود آورد، (۴) سپس آن را خشک و تیره قرارداد! (۵) ما بزودی (قرآن را) بر تو می‌خوانیم و هرگز فراموش نخواهی کرد، (۶) مگر آنچه را خدا بخواهد، که او آشکار و نهان را می‌داند! (۷) و ما تو را برای انجام هر کار خیر آماده می‌کنیم! (۸) پس تذکر ده؛ اگر تذکر مفید باشد! (۹) و بزودی کسی که از خدا می‌ترسد، متذکر می‌شود. (۱۰)

اما بدبخت‌ترین افراد از آن دوری می‌گزیند، (۱۱) همان کسی که در آتش بزرگ وارد می‌شود، (۱۲) و در آن آتش نه می‌میرد (تا راحت شود) و نه زنده می‌شود (تا از نعمت زندگی برخوردار شود)! (۱۳) یقیناً کسی که پاکی جست (و خود را تزکیه کرد)، رستگار شد. (۱۴) و (آن که) نام پرودگارش را یاد کرد و نماز خواند، (رستگار شد). (۱۵) ولی شما زندگی دنیا را مقدم می‌دارید، (۱۶) درحالی که آخرت بهتر و پایدارتر است! (۱۷) این دستورها در کتب آسمانی پیشین (نیز) آمده است. (۱۸) در کتب ابراهیم و موسی. (۱۹)

محتوای کلی سوره اعلی

این سوره در حقیقت از دو بخش تشکیل یافته :

۱- بخشی که در آن روی سخن به شخص پیامبر است و دستوراتی را در زمینه تسبیح پروردگار، و ادای رسالت، به او می‌دهد، و اوصاف هفتگانه‌ای از خداوند بزرگ در این رابطه می‌شمرد.

۲- بخش دیگری که از مؤمنان خاشع، و کافران شقی، سخن به میان می‌آورد، و عوامل سعادت و شقاوت این دو گروه را به‌طور فشرده در این بخش بیان می‌کند.

در حدیثی از حضرت علی علیه‌السلام می‌خوانیم : «این سوره، محبوب پیغمبر اکرم صلی‌الله علیه و آله بود.»

